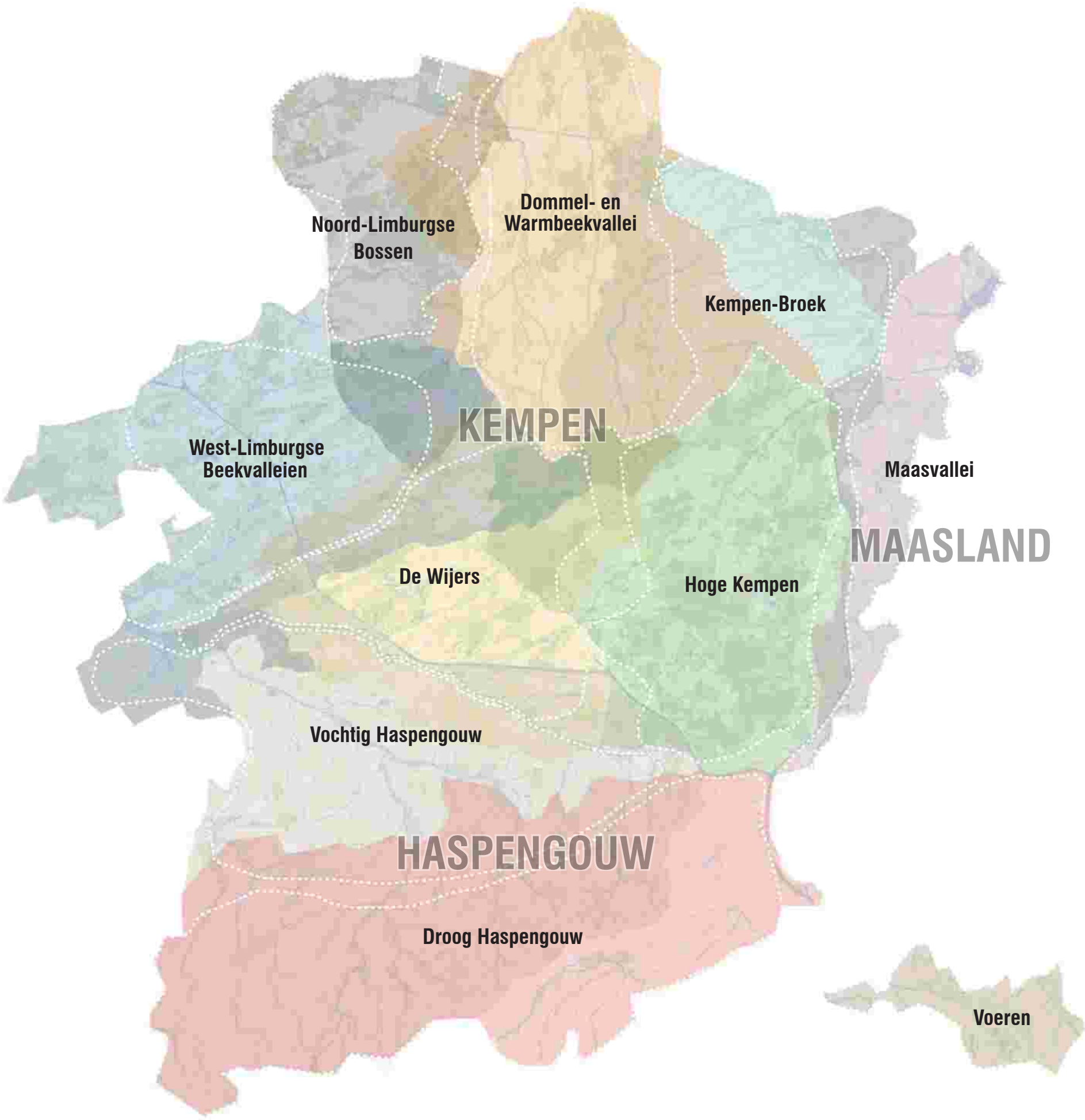
Deel 02

Referentiekader

1. Landschapseenheden 86
2. Historisch-morfologische eenheden 230
3. Economisch-functionele systemen 286
4. Kansen en bedreigingen voor regionale ruimtelijke eigenheid in Limburg 320

LANDSCHAPSEENHEDEN

Noord-Limburgse Bossen **90**

Dommel- en Warmbeekvallei **104**

Kempen-Broek **118**

Maasvallei **132**

West-Limburgse Beekvalleien **146**

De Wijers **160**

Hoge Kempen **174**

Vochtig Haspengouw **188**

Droog Haspengouw **202**

Voeren **216**

BESCHRIJVING LANDSCHAPSEENHEDEN

De landschapseenheden worden beschreven en getoond volgens een vaste structuur en opbouw.

Eerst wordt een algemene **situering** geformuleerd van het gebied. Vervolgens worden enkele **bijzondere plekken** belicht. Een **overzichtskaart** en enkele typerende foto's maken de landschapseenheid ook visueel duidelijk.

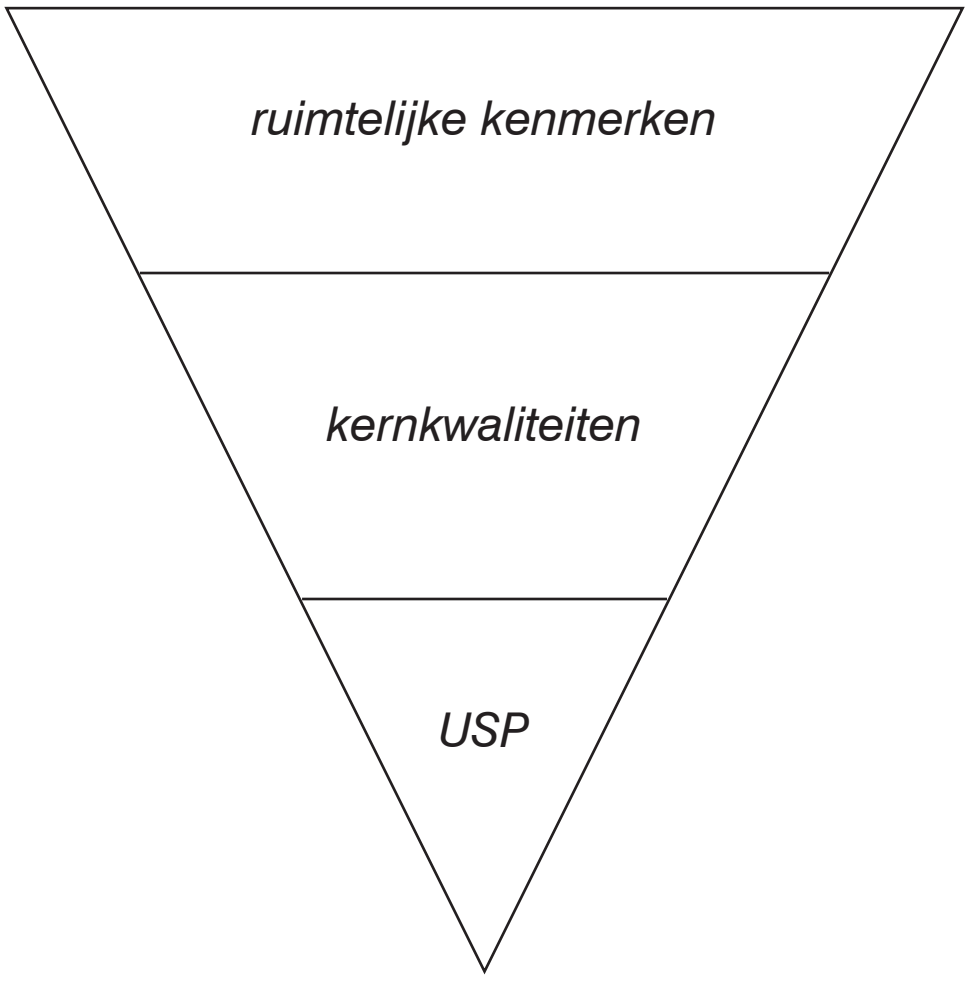
Een **luchtfoto** geeft het kerngebied (met witte stippellijn) en de overgangsgebieden van de landschapseenheid weer.

Daarna worden per landschapseenheid **vier ruimtelijke kenmerken** beschreven, telkens vergezeld van een kaart.

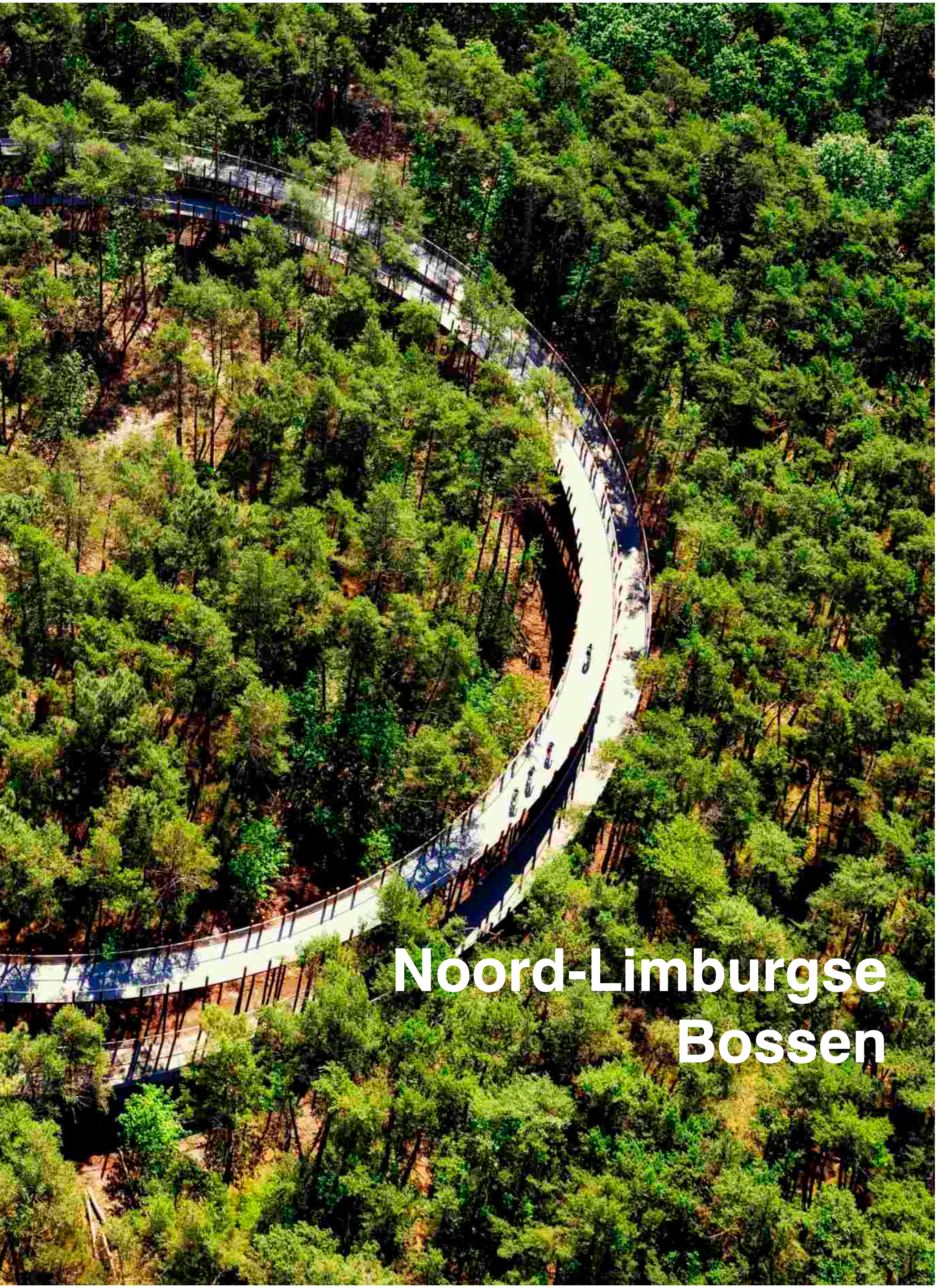
De gedefinieerde **kernkwaliteiten** geven samengevat aan wat de specifieke ruimtelijke eigenheid van de landschapseenheid uitmaakt. Bovenaan wordt telkens wordt ook in één zin getracht de "USP" van de regio te vatten (Unique Selling Proposition).

Tot slot worden enkele **ontwikkelingskansen en bedreigingen** meegegeven. Deze zijn niet-limitatief Het zijn aspecten die tijdens het onderzoek naar boven zijn gekomen. Dit is dus niet te beschouwen als een alomvattende analyse en ook niet als voorafname op mogelijke beleidsopties.

Afsluitend word de relatie met de andere lagen kort vermeld.

Noord-Limburgse Bossen

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- toegangspoort Bosland
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
De Watering
Vloeiweiden
Center Parks Vossemeren
Riebosserheide
Blekerheide
Heuvelse Heide
Hageven
Lommel Kolonie
ZANDWINNING
Sahara
Vakantiepark Parelstrand
Kanaal Bocholt-Herentals
Scoutsrally
Klankenbos
Blauwe Kei
Grote Barrier
Neerpelt
Overpelt Fabriek
De Maat
Dommelhof
Lommel
Lommel Werkplaatsen
LAGO Pelt Dommelslag
Nolimpark
Waaltjesbos
Dorperheide
N71
Overpelt
Kristalpark
Lommel
Holheide
Speelbos Holven
Kattenbos
Holvenloop
Overpelt
Kattenbos
't Plat
N74
Autotestbaan
Speelbos Kattenbos
Dommelvallei
Molse Nete
Vakantiepark Blauwe Meer
Kattenbosserheide
Lindel
Hobos
NAALDBOSSEN
Speelbos De Winner
Winnerheide
Gelderhorsten
Den Tip
De Grote Hof
Kanaal naar Beverlo
Fietsen door de Bomen
Slijkven
The Treehouse
Pijnven
Winner
Kerkhoven
Vakantiepark De Lage Kempen
Vlasmeer
Grote Nete
Bostheater
Eksel
Veewei
Kattenbosserheid
Locht
Lange Heuvelheide
HEIDE
Bolliserbeek
Schrikheide
In den Brand
Wijchmaal
Strooiendorp
Speelbos In Den Brand
Kamp van Beverlo
Hechtel
Leopoldsburg
Gemeentebos
Hechtelse Heide
Hoef
Resterheide
Staleikerheide
Speelbos Resterheide
Korspel
Zwarte Beek
Zwarte Beek
Park Molenheide
't Fonteintje
Witte Bergen
Stal
De Watersnip
Hoeverheide
Koerselse Heide
Kraanbergbos
Ter Dolen
Koersel
Helchteren
Berkenbos
Heusden
Houthalen
Lillo

SITUERING

De landschapseenheid Noord-Limburgse Bossen bevindt zich in de uitgestrekte bos- en heidegebieden in Lommel, Hechtel-Eksel en Leopoldsburg, waarvan de meeste ook deel uitmaken van Bosland. De Noord-Limburgse Bossen bevatten het grootste aaneengesloten boscomplex van Vlaanderen, dat in het westen overloopt in de Vallei van de Grote Nete en het openruimtegebied rond Postel (Mol), en in het noorden in de uitgestrekte natuurgebieden van Zuid-Nederland.

De Noord-Limburgse Bossen zijn een typisch Kempense regio, gekenmerkt door droge en natte zandgronden. Deze worden heel lokaal onderbroken door zandleemgronden ter hoogte van een aantal beekvalleien, zoals de bovenloop van de Molse en de Grote Nete. In het zuiden grenst de landschapseenheid aan die van de West-Limburgse Beekvalleien, waar ook meer zandleem terug te vinden is in de beekvalleien. Het kerngebied van de Noord-Limburgse Bossen houdt op aan de grens van het stroombekken van de Grote Laak. De invloed van de landschapseenheid loopt echter nog door in de bovenloop van Grote Laak, Zwarte Beek en Mangelbeek, met ook hier een typische vegetatie met naadbossen en heide. In het oosten grenzen de Noord-Limburgse Bossen aan het gebied van Dommel- en Warmbeekvallei. Ook hier is een vrij duidelijke grens te herkennen waar het bos-, heide- en duinengebied overgaat in het meer open landschap met weilanden van de Dommelvallei in Hechtel, Eksel, Lindel en Overpelt.

De Noord-Limburgse Bossen worden gekenmerkt door naaldbossen. Deze bossen zijn er pas vrij recent gekomen. De oorspronkelijke begroeiing werd vanaf 1000 voor Christus stelselmatig gekapt om landbouw mogelijk te maken. De begrazing (vooral schapen) zorgde ervoor dat er weinig nieuw bos kon groeien en heide werd de typische vegetatie. Via potstalcultuur werden plaggen vruchtbaar gemaakt en zo de vruchtbaarheid van de bodems, meestal direct rond de boerendorpjes, verhoogd. De zones waar de plaggen gestoken werden, bleven vaak dor achter als stuifzandvlakte, waar ook zandduinen ontstonden. Pas vanaf de 17e eeuw werd er ingezet op herbebossing. De grote herbebossing van de regio stamt echter uit de late 19e en vroege 20e eeuw, ter ondersteuning van de toen snel opkomende mijnindustrie (zie historisch-morfologische eenheid Mijnsteden). Hiervoor werd vooral grove en Corsicaanse den aangeplant, die snel en recht groeit en waarvan de stammen konden gebruikt worden om mijngangen te stutten. De herbebossing gebeurde heel grondig en was een intensief proces, waarbij de bodem werd omgeploegd en bemest alvorens in heel regelmatige rijen beplant te worden. De laatste jaren wordt op veel plekken aan actief natuurbeheer gedaan, waarbij exotische en/of te dominante soorten worden bestreden en de monotone naaldbossen omgevormd worden tot gemengde bossen.

Vooral in de Noorderkempen is er sinds de 18e eeuw ook intens ingezet op de ontginning en zelfs kolonisering van de ‘woeste gronden’. Daarbij werden in verschillende fasen grote infrastructuren aangelegd om het gebied te ontsluiten en ontginning mogelijk te maken. Hierdoor werd ook het landschap in belangrijke mate getransformeerd (zie economisch-functioneel systeem Kempische As). Daarbij speelde de aanleg van kanalen, spoorwegen en steenwegen een belangrijke rol. In de 19e eeuw werden in Lommel pogingen gedaan om de droge zandgronden te irrigeren tot vloeiweiden. Ook de zandwinning en de komst van de vervuilende zinkindustrie in Lommel en Overpelt zorgde voor echte landschappelijke transformaties die tot op de dag van vandaag te zien zijn.

Rond de grote bosgebieden in deze regio ontstond vanaf 2005 een intergemeentelijke samenwerking, een project dat vanaf 2008 de naam Bosland kreeg. In dit ruimtelijk strategisch project werken de gemeentes Lommel, Hechtel-Eksel, Pelt en sinds kort ook Peer samen met het Agentschap Natuur en Bos om hun bossen op een geïntegreerde manier te beheren en ook als regio te vermarkten als toeristische attractiepool. De focus daarbij ligt op families, Bosland wordt gepromoot als grootste en kindvriendelijkste bos van Vlaanderen. Biodiversiteit, cultuurgeschiedenis, recreatie/toerisme en (ecosysteem)diensten gaan daarbij hand in hand.

Valkenswaard
GRENSPARK DE KEMPEN
Nederland
België
Bergeijk
MALPIE
GROOTE HEIDE
POSTELSE BOSSEN
STEVENSBERGEN
PLATEAUX-HAGEVEN
Lommel
Neerpelt
MOLSE MEREN
Overpelt
WARMBEEK-VALLEI
Mol
BOSLAND
DOMMEL-VALLEI
Balen
Eksel
NETEVALLEI
KAMP VAN BEVERLO
Peer
Hechtel
Leopoldsburg
Antwerpen
Limburg
Ham
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Tessenderlo
Helchteren
Beringen

BIJZONDERE PLEKKEN

Het **Pijnven** is een uitgestrekt bosgebied van wel 2000 ha en daarmee het eigenlijke hart van de Noord-Limburgse Bossen. Het werd vanaf 1904 beplant met grove den, maar er zijn ook nog wat heiderestanten aanwezig. Het uitgestrekte bos is een thuis voor heel wat (roof)vogels. Tegelijk is het een belangrijk recreatiegebied (met verschillende speelweiden, kunstwerken en ook 'Fietsen door de Bomen'), een plek voor natuureducatie (er is een bosmuseum) en voor onderzoek. De Universiteit Gent doet er beplantingsexperimenten met verschillende boomsoorten. Met The Treehouse is er in het bos ook een bijzondere vergaderlocatie gecreëerd.

De **Lommelse Sahara** is een waardevol Natura 2000 natuurgebied, een zand- en duinengebied rond een meer, met aan de randen ook naaldbossen. Het meer is een restant van de zandwinning in de jaren 1920. De lokale bodem en luchtverontreiniging door de zinkindustrie zorgde ervoor dat nieuwe begroeiing niet mogelijk was, zodat er een gebied van wel 350 ha ontstond met enkel zand – een echt woestijnlandschap. Vanaf de tweede wereldoorlog werd gewerkt aan begroening via naaldbebossing, 'mutsaards' of takkenwallen om verstuiving van het zand tegen te gaan, … Hierdoor is het zandlandschap teruggebracht tot een kleine 200 ha. De Lommelse Sahara is een belangrijk toevluchtsoord voor watervogels, maar ook een geliefd recreatiegebied.

Het **Kamp van Beverlo** (Militair Domein van Leopoldsburg) is het grootste militaire oefenterrein van België en beslaat zo'n 5500 ha. Het kamp werd kort na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 gesticht, en groeide uit tot een militair domein met ernaast ook een nieuwe stad, Leopoldsburg. Het gebied wordt deels gebruikt als schietveld, deels als oefenterrein. Ondanks de impact van de militaire activiteiten, ontwikkelde er zich een unieke natuur met uitgestrekte droge en natte heidegebieden, landduinen, vennen, kwelzones en moerassige depressies. Er huizen talrijke vogelsoorten en zeldzame amfibieën.

Natuurgebied De Watering met zijn **vloeiweiden** is een restant van de grote watering van Lommel-Kolonie en een unieke getuige van de 'ontginning' van de Kempen voor landbouwgebruik. Via een netwerk van kanaaltjes werd een gebied van meer dan 200 ha geïrrigeerd met kalkhoudend Maaswater uit het Kanaal Bocholt-Herentals. Zo creëerde men vloeiweiden, geïrrigeerde graslanden met een veel hogere opbrengst dan normaal in de zanderige Kempen. De nabijgelegen nederzetting Kolonie werd gesticht als een nieuw dorp van waaruit de bewoners, vooral werkloze landbouwers uit Oost- en West-Vlaanderen, het gebied konden 'koloniseren'. Een belangrijk deel van de vloeiweiden is inmiddels natuurgebied en heeft niet enkel een cultuur-historisch maar ook een groot ecologisch belang. Er is een grote biodiversiteit met heel wat zeldzame soorten. Een gebied van 15 ha wordt nog steeds als vloeiweide beheerd en dus elke winter kunstmatig maar op traditionele wijze bevloeid.

In den Brand is een opvallend uitgestrekt landduinengebied met een afwisselend landschap van hoge stuifzandduinen, loofbossen en naaldbossen, uniek in Vlaanderen. Voor de herbebossing van Bosland waren dit soort landduinen een veel voorkomend fenomeen, maar de massale aanplant van bomen heeft ze sterk ingeperkt. In het natuurgebied In den Brand werden in 2017 heel wat bomen gekapt om zo het landduinenlandschap opnieuw een plek te geven. Ondanks de wat schrale aanblik, huisvest het een unieke natuur met heel wat zeldzame insecten, vogels en planten.

1 Uitgestrekte naaldbossen van Pijnven (© solivagant.be) | 2 Fietsen door de Bomen (© visitlimburg.be) | 3 The Treehouse (© natuurlocaties.be) | 4 Lommelse Sahara (© langsvlaamsewegen.be) | 5 Militair domein Kamp van Beverlo (© natuurenbos.be) | 6 Vloeiweiden in De Watering (© immaterieelerfgoed.be) | 7 In den Brand (© visitlimburg.be)

1

2

3

4

5

6

7

UITGESTREKTE BOS- EN HEIDEGEBIEDEN

Het meest typerende landschap van de Noord-Limburgse Bossen zijn de uitgestrekte **naaldhoutbossen** die grote delen van deze landschapseenheid innemen. Hoewel ze grotendeels kunstmatig zijn aangeplant, vaak bovendien met niet streekeigen soorten, bevatten ze toch heel wat waardevolle natuur. De vegetatie in de bosmassieven varieert naargelang de ouderdom en de structuur van de bosaanplant. Vaak is de gridstructuur van de oorspronkelijke aanplant nog zichtbaar. De **dennenaanplant** (vooral grove den en Corsicaanse den) komt voor met een ondergroei van grassen en kruiden, met lage struiken en kruiden tot hoge struiken zoals lijsterbes, bramen, Amerikaanse vogelkers. Veel bossen worden beheerd via perceelsgewijs kappen, zodat de verschillende stadia van braak, jonge aanplant en bos tegelijkertijd aanwezig zijn in het gebied. Vooral in de pas gekapte percelen vestigt zich vrij snel **struikheide**. In de grotere boscomplexen zijn ook vochtige zones aanwezig, rond vennen en beken, met ook natte heide. Dit zijn vaak de ecologisch meest waardevolle gebieden.

Op een aantal plekken zijn ook nog **landduinen** terug te vinden met stuifzand. Dit is vooral het geval in de Sahara in Lommel en het natuurgebied In den Brand in Hechtel. **Houtwallen** die werden aangelegd om nederzettingen en landbouwgronden te beschermen tegen het stuivende zand, vormen nog historische getuigen van de tijd dat deze duingebieden een veelvoorkomend fenomeen waren.

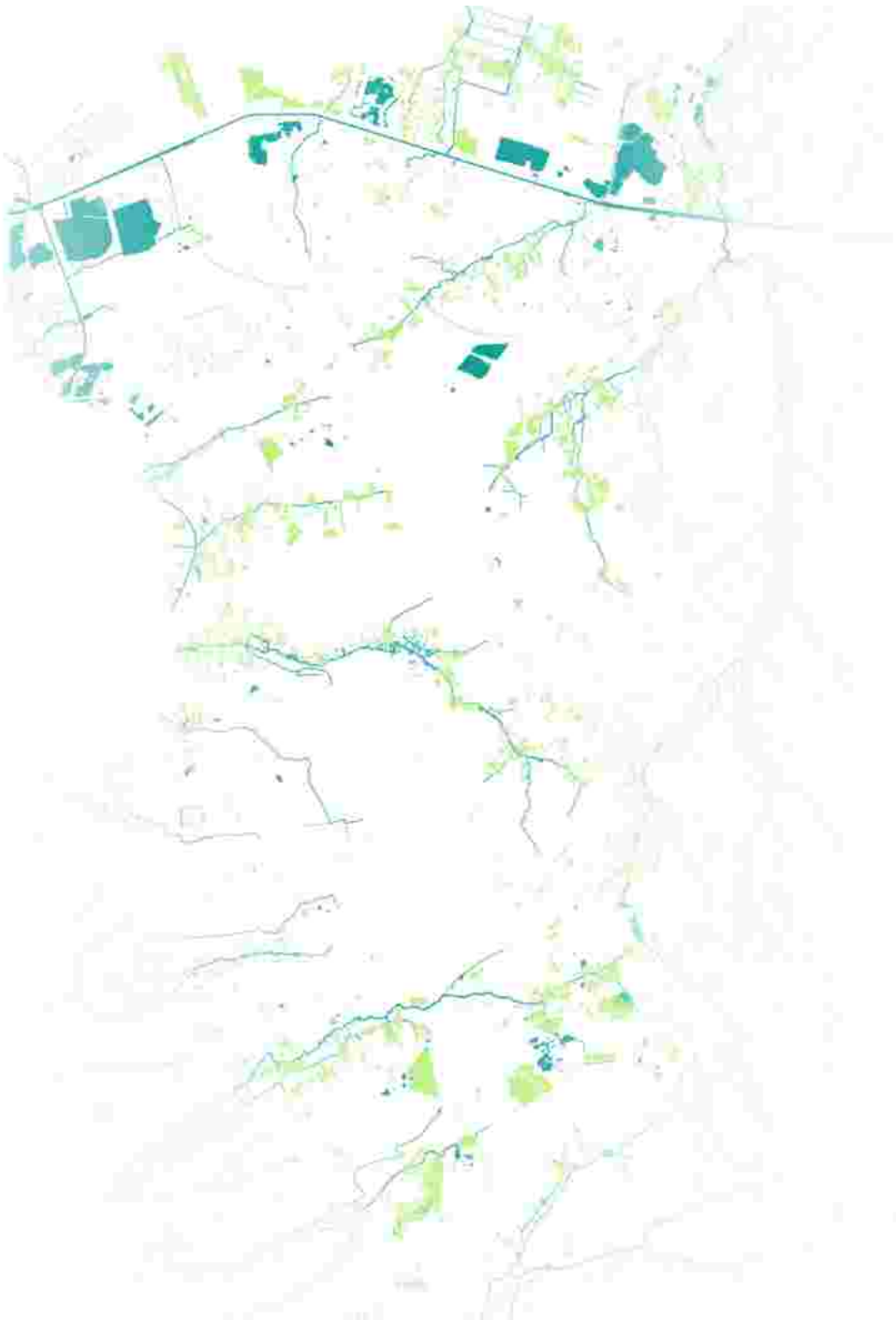
Een aantal unieke populaties van **zeldzame diersoorten** noemt de Noord-Limburgse Bossen haar thuis: de gladde slang, boomleeuwerik, nachtzwaluw, lentevuurspin, kommavlinder en veldparelmoervlinder. Ook de recent terug in Vlaanderen opgedoken wolven, huizen ergens in de Noord-Limburgse bossen.

Heidegebied Kattenbos (© visitlimburg.be)

Bosbeheer in Pijnven (© effenweg.be)

BEEKVALLEIEN, WATERPLASSEN EN KANAALTJES

Naast de natuurlijke vennen die in de bosgebieden opduiken, zijn er vooral in het noorden van Lommel en Pelt verschillende **grote waterplassen** aanwezig die ontstaan zijn door witzandontginningen.
Ook zijn er heel wat beken die ontspringen in deze regio. De meeste daarvan lopen af richting westen of zuiden, naar de Nete of Demer. De Grote Nete zelf ontspringt ook in de Noord-Limburgse Bossen. In het noordoosten van de landschapseenheid lopen de beken richting noorden om uit te monden in de Dommel. Deze behoort tot het stroomgebied van de Maas, de waterscheidingslijn Schelde-Maas loopt dus door de landschapseenheid.
In het uiterste noorden van Lommel, nabij Kolonie, zijn nog **vloeiweiden** aanwezig. Dit is een heel specifiek landschapstype waar schrale gronden kunstmatig worden vergroend via een irrigatiesysteem met kalkhoudend Maaswater. Dit water wordt aangevoerd via het Kanaal Bocholt-Herentals, dat de landschapseenheid in het noorde doorsnijdt en met zijn flankerende bomenrijen ook een duidelijk landschappelijk element is.

Lommelse Sahara (© nieuwsblad.be)

Kanaal Bocholt-Herentals te Lommel (© wikipedia.org)

GROTE ARTEFACTEN IN HET LANDSCHAP

Het groene, natuurlijke karakter van de Noord-Limburgse Bossen wordt onderbroken door een aantal **grote artefacten**. Dat zijn specifieke plekken, zoals de testbanen van Ford, maar ook grotere gebieden zoals het Militair Domein van Leopoldsburg. Daarbij hoort ook de concentratie van woongebied en industrie ter hoogte van de **stedelijke kern van Lommel**.

Veel van de woonwijken in en rond de Noord-Limburgse Bossen worden gekenmerkt door een **verspreide bebouwing met lage dichtheid**. Deze wijken stammen grotendeels uit de tweede helft van de 20e eeuw. Ze verschillen in grote mate van de historische bebouwingsstructuur van een streek die vooral gekenmerkt werd door kleine nederzettingen en overleven in moeilijke, vaak armoedige omstandigheden. De eeuwenlange strijd om hier te overleven en het landschap te ontginnen is wel nog zichtbaar in de **abdijhoeven**, water- en windmolens en **Teutenwoningen**.

Die ontginning heeft een aantal geplande nederzettingen opgeleverd. Lommel Kolonie is een nieuw gebouwde nederzetting voor landbouw-kolonisten in Lommel. Daarnaast zijn er twee **geplande fabriekswijken** in Overpelt Fabriek en Lommel Werkplaatsen, met een rechthoekig stratenpatroon, verschillende woningtypes voor arbeiders, bedienden en directie en ondersteunende voorzieningen.

Het industriële verleden werkt tot vandaag door in de **bedrijventerreinen** Kristalpark en Nolimpark. Het moderne industrielandschap van de Kempische As heeft landschappelijk een grote impact met haar verkeers- en **energie-infrastructuur**: windturbines, pv-installaties, ...

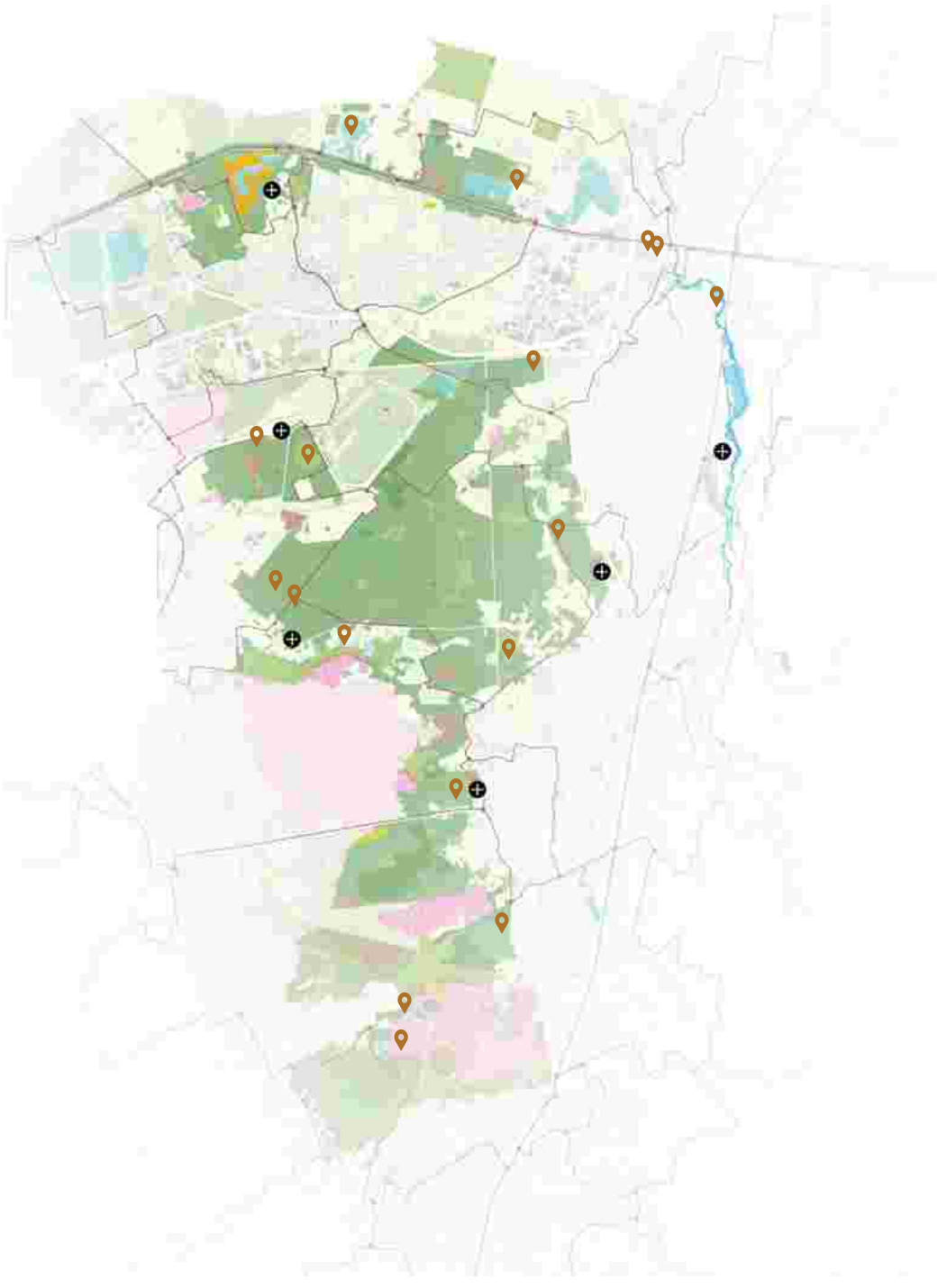
Een algemeen landschapskernmerk voor de hele regio is de aanwezigheid van **geometrische structuren**: grote infrastructuren (kanaal, spoorweg, steenwegen) en lokale rasterstructuren zoals de naaldboomaanplantingen, het stratennet van Leopoldsburg en Overpelt Fabriek, de geometrische kanaaltjes van De Watering, het raster van de windturbines en zonnepanelen, …

Verkavelingswijk in Lommel (© Google Streetview)

Energie-infrastructuur in Kristalpark Lommel (© twimg.com)

NETWERK VAN RECREATIEVE INFRASTRUCTUUR

De Noord-Limburgse Bossen, met hun uitgestrekte natuur, zijn een geliefde toeristische bestemming. Dat is historisch zo gegroeid, doordat heel wat van de zandputten een herbestemming hebben gekregen als **recreatieplassen**, compleet met zandstrand, zwemzones, campings, ...
Daarrond hebben zich ook een aantal grote **vakantieparken** gevestigd: Center Parks De Vossemeren, Vakantiepark Parelstrand, Vakantiepark De Lage Kempen, ... Deze zijn eerder intern georganiseerd, met alle voorzieningen voor een 'all-in' vakantie.
Het hele toeristische en recreatieve aanbod van de Noord-Limburgse Bossen is tegenwoordig samengebracht in de werking van **Bosland**. Deze samenwerking tussen de lokale gemeenten heeft voor het gebied een eigen identiteit gecreëerd en werkt zoals andere Limburgse natuurparken met een reeks **toegangspoorten** waar bezoekers kunnen toekomen, informatie vinden en waar wandel- en fietspaden vertrekken. Binnen Bosland is ook een heel netwerk ontstaan van bijkomende bezienswaardigheden, zoals speelplekken en **attracties** zoals 'Fietsen door de Bomen'.

Waterplas van Vakantiepark Parelstrand (© camping.be)

Wandel- en speelnetwerk Bosland (© limburgnieuws.be)

KERNKWALITEITEN

Een uitgestrekt en intact, onbebouwd boslandschap onderbroken door grootschalige, artificiële landschappen en infrastructuren.

Uitgestrektheid en intactheid van het onbebouwd, natuurlijk gebied, gekenmerkt door landschappen met naaldbossen en heide en een biotoop voor bijzondere soorten.

Het onbebouwde natuurlijk landschap van bossen en heidegebieden is een unieke kwaliteit van de Noord-Limburgse Bossen. Hoewel de natuur een echt cultuurlandschap is en grotendeels het gevolg van menselijk ingrepen, blijft het een uitgestrekt gebied dat grotendeels van bebouwing gespaard is gebleven en waar ook betrekkelijk weinig infrastructuurbarrières aanwezig zijn. Hoewel de vegetatie zelf in bosgebieden als Pijnven niet bijzonder rijk is aan bijzondere plantensoorten, creëert de uitgestrektheid van het gebied wel een biotoop voor bijzondere diersoorten, zoals roofvogels en zelfs wolven.

Gelaagd landschap met verschillende cultuur- en natuurhistorische elementen en relicten.

Het landschap van de Noord-Limburgse bossen is bij uitstek een voorbeeld van mensgemaakte landschappen en een getuige van de moeizame ontginning en ontwikkeling van de Kempen. Dat ging gepaard met grootschalige transformaties die tot het huidige beeld hebben geleid, met bos, heide en verspreide verstedelijking in het noorden. Het landschap is echter gelaagd gebleven en bevat nog heel wat getuigen en relicten van vroegere ontwikkelingsfasen of -pogingen, al dan niet kunstmatig in stand gehouden. De heide is zo'n relict, dat enkel door actief natuurbeheer kan overleven, maar ook de landduinen en vloeiweiden. Ook het industrielandschap in het noorden van de landschapseenheid heeft sporen achtergelaten, van de zandwoestijn in de Sahara tot de grote plassen van de zandontginning. Het feit dat al die lagen van de geschiedenis in het landschap te zijn herkennen en te beleven vallen, is een duidelijke kernkwaliteit.
Een bijzondere positie hier wordt ingenomen door de recreatieve en ecologische herbestemmingen van de zandgroeves in het noorden van de Noord-Limburgse Bossen, met verblijfsparken en recreatieplassen. Dit gebeurt op een diverse en kwalitatieve manier en bepaalt intussen mee de aantrekkelijkheid en kwaliteit van dit deel van de regio.

Aanwezigheid en beleefbaarheid van grootschalige, artificiële landschappen en infrastructuren

Binnen het gelaagde landschap bevinden zich tot op vandaag een aantal grootschalige artificiële elementen die mee het karakter van de regio bepalen: het Kanaal Bocholt-Herentals, de IJzeren Rijn, de grote industrieparken, de windturbines en zonnepanelen van het Kristalpark, de autotestbaan, het militair domein van Kamp van Beverlo, de militaire begraafplaats in Lommel, de grote bosaanplantingen, de zandputten, … De kwaliteit van deze landschapseenheid zit hem ook in het feit dat deze grootschalige elementen in het landschap een plek hebben gevonden en als dusdanig kunnen worden ervaren.

Divers en aantrekkelijk netwerk van klein- en grootschalige recreatiepolen

De Noord-Limburgse Bossen zijn ook een aantrekkelijke recreatiebestemming met een uitgebreid netwerk van grote en kleine aantrekkingspolen. Veel van die elementen zijn nu samengebracht in Bosland dat uitgespeeld wordt als kindvriendelijkste bos van Vlaanderen, met een heel kwalitatief fietsnetwerk, speelbossen, infopunten rond natuur, landschap en geschiedenis, artistieke interventies, … Maar ook meer solitaire elementen zoals het vakantiepark Vossemeren, de campings aan Parelstrand, het zwembad in Pelt en de vele plekken voor jeugdbewegingen dragen bij aan deze kwaliteit.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Goede **intergemeentelijke samenwerking** tussen Lommel, Pelt, Hechtel Eksel en Peer binnen Bosland.
- × Groeiende bekendheid en goede gebiedsgerichte werking van **Bosland**, met steeds professioneler wordende toeristische werking.
- × Kleinschalig maar breed verspreid en heel divers **erfgoedlandschap.**
- × **Netwerk voor toerisme en recreatie** met een aantal bovenlokale polen.
- × **Militair domein** als ontoegankelijke zone biedt heel veel kansen voor ongestoorde natuurontwikkeling.

BEDREIGINGEN

- × **Bosland** als grote noemer voor alles wat in de regio gebeurt, dreigt een deel van de lokale verscheidenheid teniet te doen, zeker omdat niet alle aanwezige landschappen als ‘bos’land kunnen worden gekenmerkt.
- × **Vakantieparken** zijn vooral intern gericht en nog onvoldoende geïntegreerd in de omgeving, ook de doorwaadbaarheid is vaak beperkt.
- × Het **militair domein** is een grote barrière in het recreatief en functioneel netwerk in de regio.
- × **Uitbreiding van de verstedelijkte zones** aan de rand van de grote natuurgehelen dreigt de randen van het groen gebied steeds meer te doen opschuiven.
- × De **gedragenheid van de aanwezige kernkwaliteiten** bij de lokale bewoners is nog onvoldoende ontwikkeld, maar dankzij Bosland wordt er wel sterk ingezet op een verhoging van de fierheid en op ambassadeursschap.

RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid Teutendorpen

De typische ontstaansgeschiedenis en ruimtelijke eigenschappen van de nederzettingen in de Noord-Limburgse Kempen, waaronder ook de kernen van Lommel, Pelt en Hechtel-Eksel vallen, worden beschreven in het deel over de Teutendorpen.

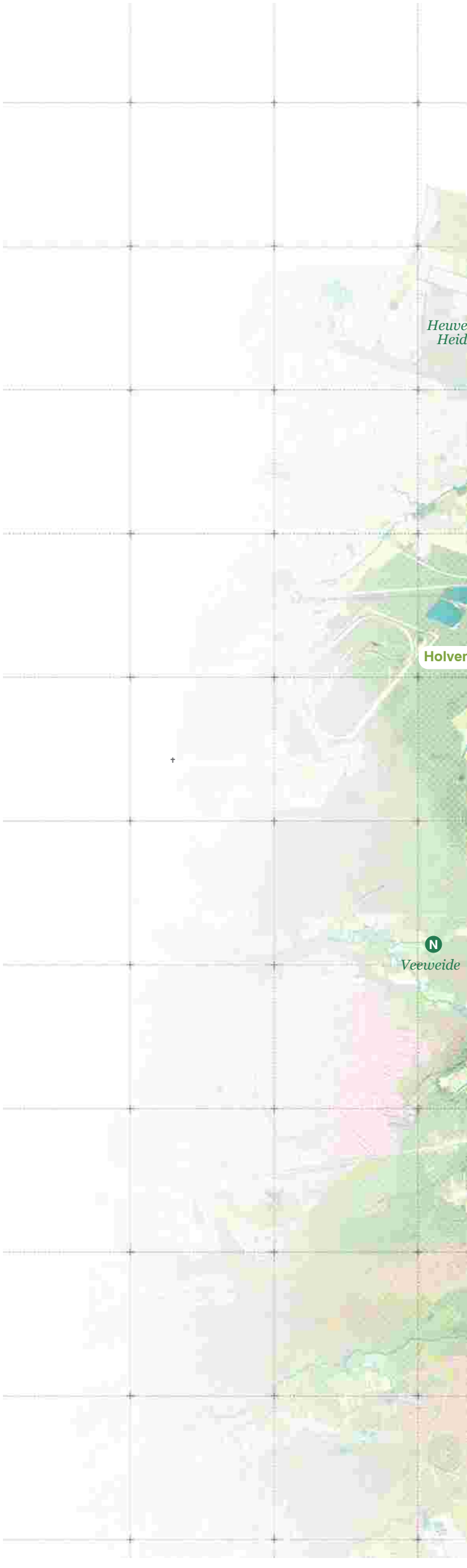
Economisch-functioneel systeem Kempische As

Het noorden van de Noord-Limburgse Bossen wordt gedomineerd door de economische en stedelijke ontwikkelingen rond het Kanaal Bocholt-Herentals, de spoorlijn (voormalige IJzeren Rijn) en de steenweg N71. Deze lineaire verstedelijkte structuur, die ook in het noorden van de Dommel- en Warmbeekvallei doorloopt, wordt de Kempische As Noord-Limburg genoemd en is een van de in dit document beschreven economisch-functionele systemen.

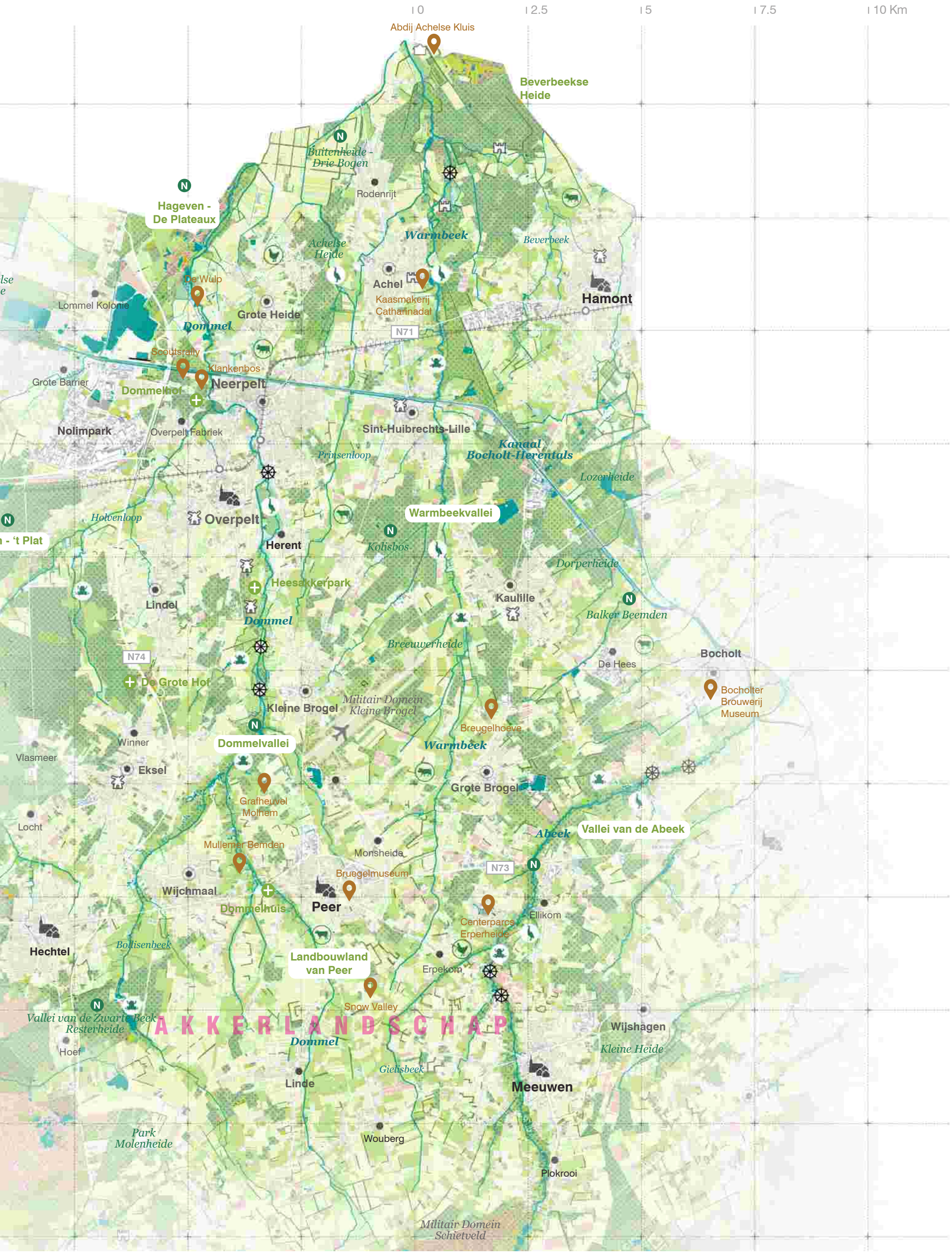

Dommel- en Warmbeekvallei

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- toegangspoort Bosland
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
Abdij Achelse Kluis
Beverbeekse Heide
Buitenheide - Drie Bogen
Rodenrijt
Hageven - De Plateaux
Achelse Heide
Warmbeek
Beverbeek
De Wulp
Achel
Kaasmakerij Catharinadal
Hamont
Lommel Kolonie
Grote Heide
Dommel
N71
Scoutsrally
Klankenbos
Grote Barrier
Dommelhof
Neerpelt
Nolimpark
Overpelt Fabriek
Sint-Huibrechts-Lille
Kanaal Bocholt-Herentals
Prinsenloop
Lozerheide
Holvenloop
Overpelt
Warmbeekvallei
Herent
Kolisbos
Dorperheide
Heesakkerpark
Kaulille
Lindel
Balker Beemden
Dommel
Breeuwerheide
N74
De Hees
Bocholt
De Grote Hof
Militair Domein Kleine Brogel
Kleine Brogel
Bocholter Brouwerij Museum
Breugelhoeve
Winner
Dommelvallei
Warmbeek
Vlasmeer
Eksel
Grote Brogel
Grafheuvel Molhem
Locht
Abeek
Vallei van de Abeek
Mullemer Bemden
Monsheide
N73
Bruegelmuseum
Wijchmaal
Peer
Dommelhuis
Ellikom
Centerparcs Erperheide
Hechtel
Bollisenbeek
Landbouwland van Peer
Erpekom
Snow Valley
Vallei van de Zwarte Beek
Resterheide
AKKERLANDSCHAP
Dommel
Wijshagen
Kleine Heide
Hoef
Gielisbeek
Linde
Meeuwen
Park Molenheide
Wouberg
Plokrooi
Militair Domein Schietveld

SITUERING

Het kerngebied van de landschapseenheid Dommel- en Warmbeekvallei valt grotendeels samen met de (brede) vallei van de Dommel en Warmbeek, inclusief de meeste zijbeken. Daarnaast is ook de vallei van de bovenloop van de Abeek mee opgenomen in dat kerngebied. Het zijn deze beekvalleien die ook de geschiedenis en het cultuurlandschap van de regio bepaald hebben, en ervoor gezorgd hebben dat de streek al veel langer bewoond wordt dan de drogere regio's van de Hoge Kempen of de Noord-Limburgse Bossen.

De Dommel is een riviertje dat ontspringt in de heidegebieden zuidelijk van Peer en vervolgens via Overpelt en Neerpelt de Nederlandse grens oversteekt richting Eindhoven en de Maas. De Dommel werd in de 20e eeuw op heel wat plaatsen rechtgetrokken, uitgediept en van stuwen voorzien. De Warmbeek ontspringt in Brogel en loopt vervolgens redelijk parallel aan de Dommel naar het noorden. Ze kent een meer meanderend verloop, vooral in de middenloop. Ze stroomt via Sint-Huibrechts-Lille naar Achel en mondt uiteindelijk in Eindhoven uit in de Dommel. De Abeek tenslotte ontspringt op het schietveld van de Donderslagse Heide en stroomt dan via Meeuwen en Kinrooi naar de Maas nabij het Nederlandse Nessing. Onderweg voedt de Abeek de natte natuurgebieden van Kempen-Broek, hier verandert dus ook het landschappelijk karakter sterk. Daarom rekenen we enkel de bovenloop bij deze landschapseenheid.

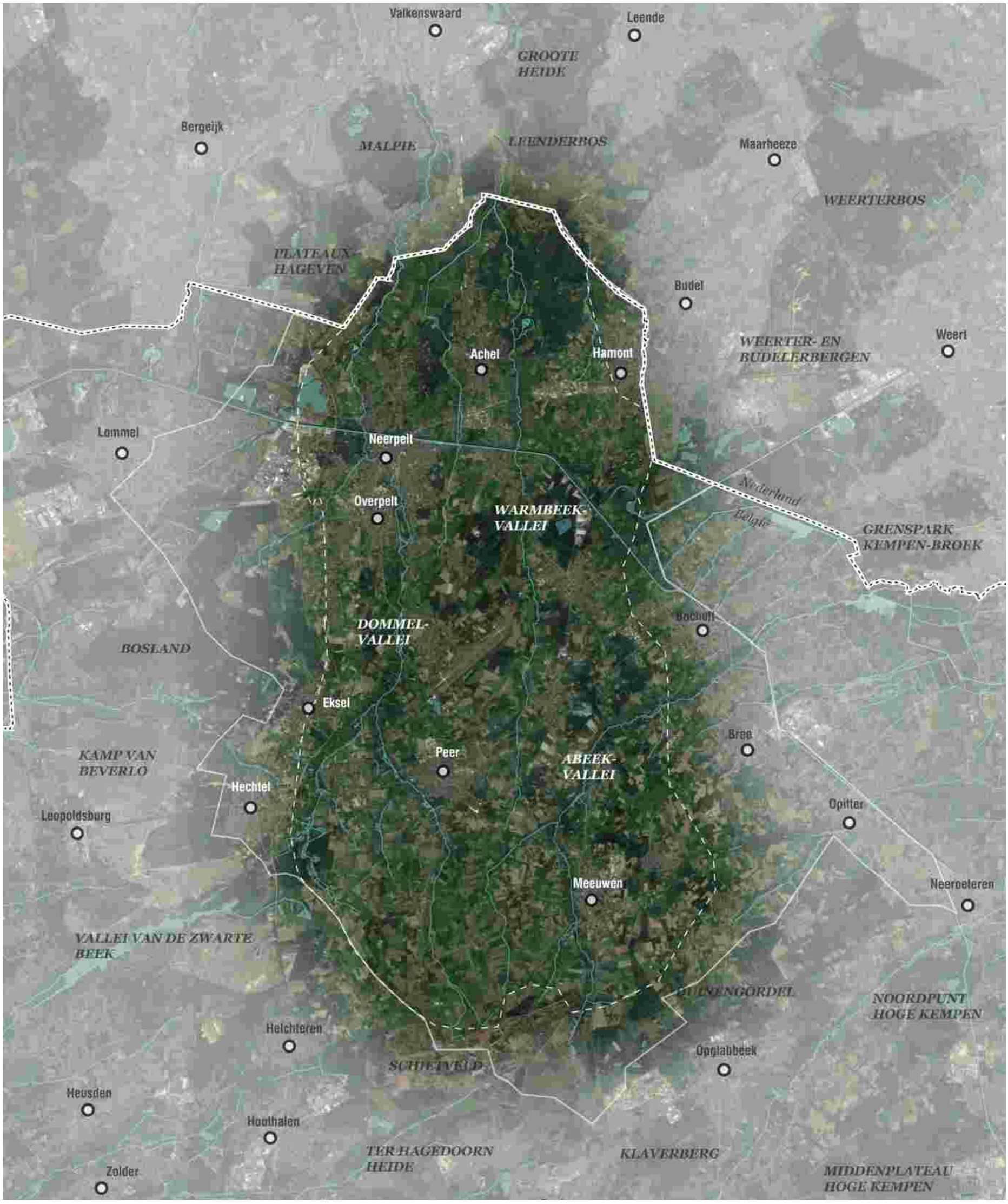
De landschapseenheid Dommel- en Warmbeekvallei kent heel weinig uitgesproken reliëf, de brede beekvalleien zijn nauwelijks ingesneden. Ze zijn wel zichtbaar in het landschap door de begeleidende vegetatie en kleine landschapselementen, zoals elzenbroekbossen en populierenplantages.

Richting westen grenst het gebied Dommel- en Warmbeekvallei aan de Noord-Limburgse Bossen. Er is een overgangsgebied tussen de meest westelijke grens van het Dommelbekken en de eigenlijke start van het typische open landschap van de Dommelvallei zelf. In het zuiden is er een tamelijk scherpe grens die samenvalt met de overgang tussen het open landbouwlandschap van de beekvalleien en de bos-, duin- en heidegebieden van De Wijers en Hoge Kempen. Deze grens valt min of meer samen met de waterscheidingslijn tussen het Schelde- en het Maasbekken. Richting oosten is er een overgangsgebied naar Kempen-Broek dat eindigt bij de Zuid-Willemsvaart.

In het gebied van de Dommel en Warmbeek zijn sinds de 12e eeuw wateringen actief. Deze organisaties dragen zorg voor het waterbeheer, traditioneel vooral in de vorm van irrigatie en het droogleggen van gronden voor landbouw. Tegenwoordig wordt het waterbeheer wel op een meer integrale en duurzame manier aangepakt. De wateringen maken deel uit van het natuurhistorisch erfgoed en zijn getuigen van de ontginning van het Kempenlandschap.

Buiten de beekvalleien wordt het landschap van de Dommel- en Warmbeekvallei vooral gekenmerkt door met houtkanten omzoomde akkers (vooral in het zuiden van de regio) en dennenbossen (iets meer in het centrum en noorden van de regio). De Dommel- en Warmbeekvallei kennen een lange geschiedenis van landbouwontginning. Raatakkers getuigen van agrarisch gebruik dat teruggaat tot de late bronstijd. Traditioneel werden de beekvalleien gebruikt om vee te laten grazen en werden de drogere gronden (al dan niet kunstmatig drooggelegd) voor akkerbouw gebruikt. Potstalcultuur maakte het mogelijk om de schrale zandgronden stapsgewijs om te vormen tot vruchtbare plaggenbodems, die vooral rond de dorpskernen terug te vinden zijn.

De regio is van oudsher bewoond en bevat een aantal historische stadjes (Hamont en Peer) en heel wat dorpjes die vooral in de laatste decennia zijn uitgegroeid tot kleinstedelijke gebieden of minstens uitgebreide residentiële nederzettingen: Neerpelt en Overpelt, Achel, Sint-Huibrechts-Lille, Hechtel en Eksel, Meeuwen, Grote Brogel, Kaulille,… Heel wat van deze nederzettingen behoren tot de zogenaamde Teutendorpen. Teuten waren rondtrekkende handelaars uit de 18e en 19e eeuw die vanuit de Kempen een uitgestrekt gebied bezochten om hun ambachtswaren aan de man te brengen. Het hiermee verdiende geld werd geïnvesteerd is statige burgerwoningen. Het thuisgebied van de Teuten loopt door tot in de Nederlandse provincie Zuid-Brabant. In het begin van de 20e eeuw zorgde de investeringen in het gebied van de Kempische As (zie functioneel-economisch systeem Kempische As) voor een sterk verbeterde ontsluitingsinfrastructuur. De hierop volgende industrialisatie zorgde voor een ruimtelijke transformatie. De economische ontwikkeling bracht ook een sterke lokale verstedelijking met zich mee, die in de Dommel- en Warmbeekvallei vooral zichtbaar is in het kleinstedelijk gebied Pelt.

Valkenswaard
Leende
GROOTE HEIDE
Bergeijk
MALPIE
LEENDERBOS
Maarheeze
WEERTERBOS
PLATEAUX-HAGEVEN
Budel
WEERTER- EN BUDELLERBERGEN
Weert
Achel
Hamont
Lommel
Neerpelt
Overpelt
WARMBEEK-VALLEI
Nederland
België
GRENSPARK KEMPEN-BROEK
Bocholt
DOMMEL-VALLEI
BOSLAND
Eksel
KAMP VAN BEVERLO
Peer
ABEEK-VALLEI
Bree
Hechtel
Leopoldsburg
Opitter
Meeuwen
Neeroeteren
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
BUITENGORDEL
NOORDPUNT HOGE KEMPEN
Helchteren
Opglabbeek
SCHIETVELD
Heusden
Houthalen
TER HAGEDOORN HEIDE
KLAVERBERG
Zolder
MIDDENPLATEAU HOGE KEMPEN

BIJZONDERE PLEKKEN

De **vallei van de Dommel** doorsnijdt de hele landschapseenheid van zuid naar noord en doorkruist zowel open ruimte als verstedelijkte gebieden. Langsheen de Dommel is zo'n 450 ha natuurgebied geklasseerd. Het landschap in de Dommelvallei bestaat uit valleinatuur, bos en landbouwgebieden. Onderweg passeert het riviertje een heel aantal boeiende plekken. Tussen Hechtel-Eksel en Peer, ter hoogte van de samenvloeiing van Dommel en Bolliserbeek, ligt het natuurgebied Dommelvallei, met natte natuur in beekvallei (elzenbroekbossen, bloemrijke hooilanden, kleine visvijvers) en met houtkanten omzoomde akkers in het hoger gelegen, droge gebied. In het zuiden van Pelt ligt nog het Heesakkerpark, een afwisselend landschap met weilanden, bossen, een natuurlijk speellandschap en twee historische windmolens. De hele streek van de Dommelvallei is een belangrijk landbouwgebied, met vooral veeteelt en aan veeteelt gelieerde teelten.

In het westen van Pelt ligt het **natuurgebied Holven – 't Plat** dat een typisch overgangsgebied vormt tussen het landschap van de noord-Limburgse bossen en de Dommel- en Warmbeekvallei. Centraal door het gebied stroomt de Holvenloop, die verderop uitmondt in de Dommel. Het landschap van 't Plat wordt gekenmerkt door droge naaldbossen, maar ook natte natuur zoals moeras, natte heide en broekbossen. Er zitten heel wat libellen, vogels, amfibieën en reptielen.

Het noordelijkste deel van de Limburgse Dommelvallei loopt door **Hageven-Plateaux**, een grensoverschrijdend natuurgebied met natte en droge heide, zandduinen, vennen en rietland. Aan de Vlaamse kant vormt het bezoekerscentrum De Wulp de toegang. Het hele gebied omvat zo'n 600 ha, waarvan het grootste deel wel in Nederland ligt. Er zitten heel wat vis- (snoek, alver, kopvoorn) en vogelsoorten (waterral, roerdomp) en er grazen kuddes pony's en runderen.

De **Vallei van de Warmbeek** is bosrijker dan de Dommelvallei, met droge naaldbossen in het zuidelijke deel en een nat bosgebied met wateringen in het noordelijke deel. Langs de Warmbeek ligt een snoer van Teutendorpen: Grote Brogel, Kaulille, Sint-Huibrechts-Lille en Achel. Parallel aan de Warmbeek loopt de Prinsenloop, met een boccagelandschap (met bomen en houtwallen afgezoomde weiden en akkers) in het zuiden en een open grootschaliger landbouwgebied aan Grote Heide in het noorden.

Rond Peer bevindt zich het waardevolle **landbouwland van Peer**. Het is een homogeen landbouwgebied met vrij veel boccagelandschappen en redelijk wat historische en ook beschermde boerderijen. Er wordt gewerkt aan de herwaardering van hoevegebouwen en hun omgeving, waarbij ook ingezet wordt op de landschappelijke integratie en het herstel en beheer van kleine landschapselementen.

1 Dommelvallei te Pelt (© internetgazet.be) | 2 Heesakkerpark in de Dommelvallei (© gemeentepelt.be) | 3 Holven - 't Plat (© gemeentepelt.be) | 4 Holven - 't Plat (© fotopelt.be) | 5 Hageven Plateau (© tripadvisor.com) | 6 Warmbeekvallei (© visitlimburg.be) | 7 landbouwlandschap Peer (© peer.be)

1

2

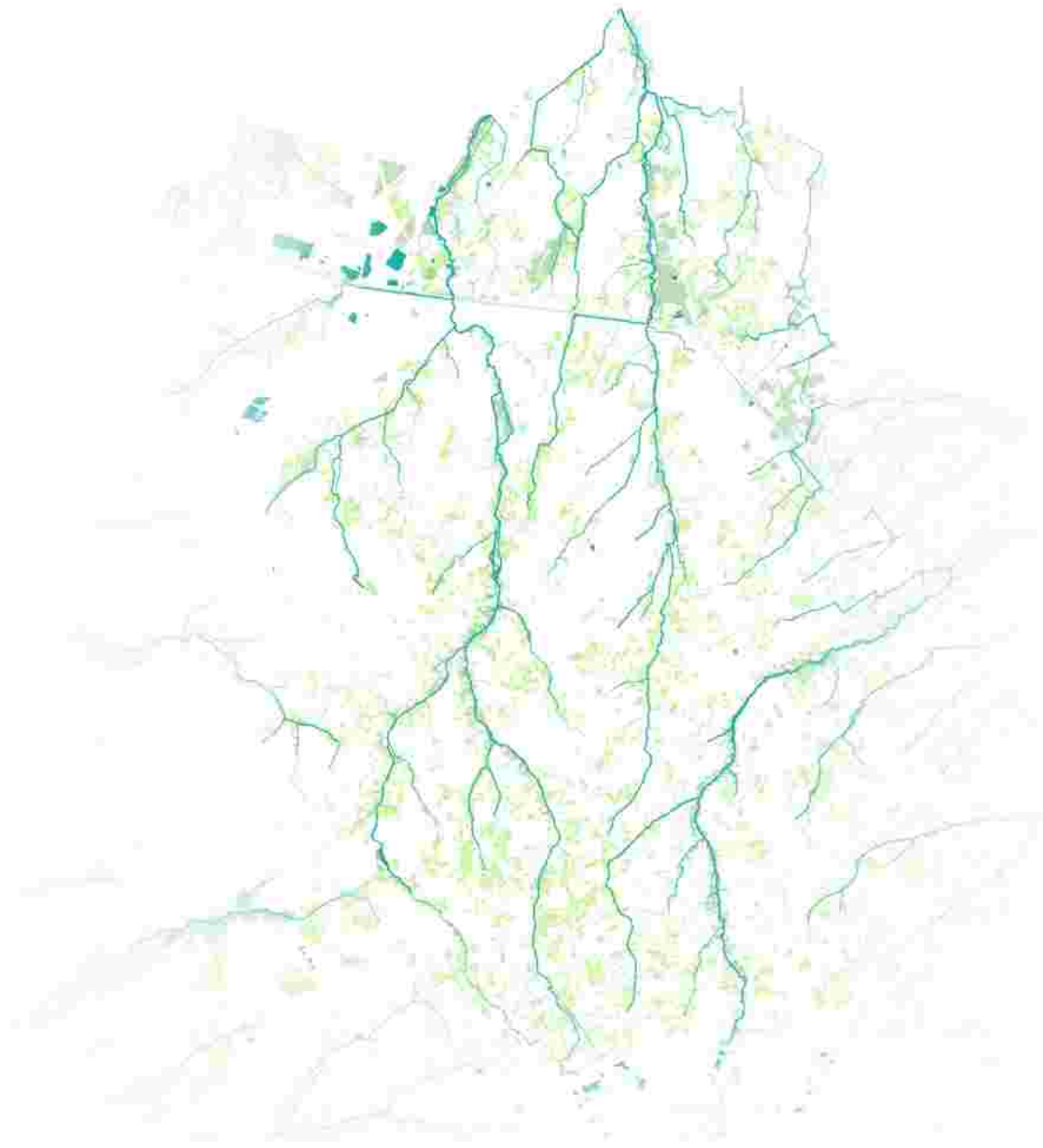

3

4

5

6

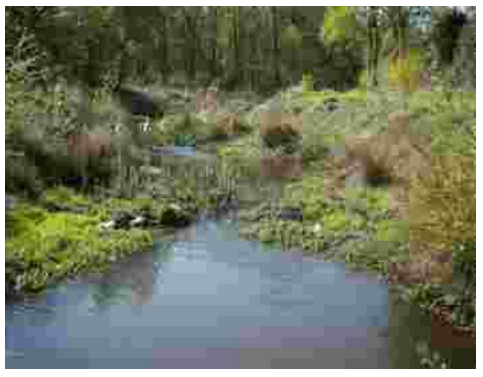

7

BEEKVALLEIEN EN WATERINGEN

De landschapseenheid Dommel- en Warmbeekvallei bestaat voornamelijk uit beekvalleien, landbouwlandschap en naaldbossen.

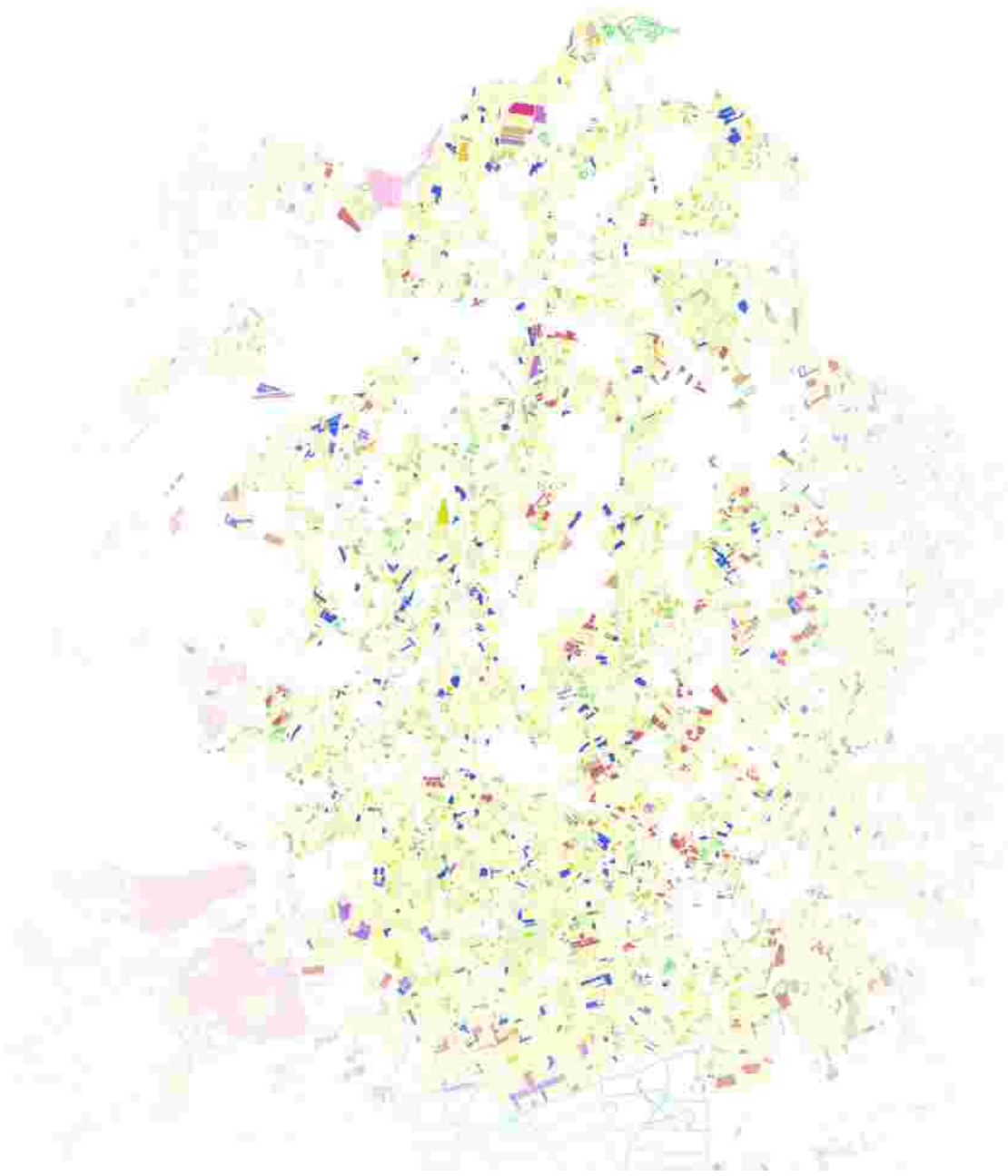
De **beekvalleien**, met Dommel, Warmbeek en Abeek als voornaamste riviertjes, bevatten broekbossen en vochtige wei- en hooilanden, hier en daar ook vennen en visvijvers. Een aantal beken stromen nog vrij meanderend door het landschap, vooral de Warmbeek en sommige zijbeken van de Dommel. Die laatste is op veel plaatsen rechtgetrokken en van stuwen voorzien. Om aan landbouw te kunnen doen, is er in de Dommel- en Warmbeekvallei een geschiedenis van intensief landschapsbeheer. Historisch waren dat bijvoorbeeld de raatakkerstructuren en de potstalcultuur, maar ook de **wateringen** die aan waterbeheer deden en natte terreinen droog legden, beken voorzagen van stuwen en droge terreinen irrigeerden. Vooral in het noorden zijn nog zulke **vloeiweiden** terug te vinden. Doordat er traditioneel Maaswater uit het Kanaal Bocholt-Herentals wordt gebruikt, wordt de Kempense zandbodem hier vermengd met kalk, waardoor zeldzame planten kunnen groeien.

Warmbeek (© visitlimburg.be)

Waterbeheer door wateringen
(© wateringvreenebeek.be)

AGRARISCH BOCCAGELANDSCHAP

Het **landbouwlandschap** op de drogere gronden tussen de beekvalleien bestond traditioneel uit kleinschalige graanakkers met veel **kleine landschapselementen**. In de tweede helft van de 20e eeuw is veel van die kleinschaligheid verloren gegaan, maar de laatste tijd wordt opnieuw gewerkt aan landschapsherstel. In de streek van Hamont-Achel en Bocholt zijn veel **raatakkerstructuren** teruggevonden, beter bekend als “celtic fields”. Deze zijn met het blote oog niet zichtbaar, maar worden met moderne digitale technieken gedetecteerd. De raatakker werd toegepast van late Bronstijd tot de Romeinse tijd om graangewassen te verbouwen en vormt in zekere zin de basis van het huidige boccagelandschap.

De **modernisering en intensivering van de landbouw** heeft het landschap sindsdien wel grondig veranderd, dit bepaalt vandaag mee de eigenheid van de regio. Door **ruilverkavelingen** werd het kleinschalige akkerlandschap met kleine landschapselementen vervangen door grotere structuren. De groei van de veehouderij bracht **grote stallen** met zich mee, voor runderen, varkens en pluimvee. Op de akkers wordt veel meer maïs en ander veevoeder geteeld. Toch is het landbouwlandschap in de Dommel- en Warmbeekvallei nog steeds erg rijk aan houtkanten en bomenrijen. Er wordt ook terug actief gewerkt aan het herstel en het natuurlijk beheer van deze kleine landschapselementen.

Naast de intensieve veeteelt (veredeling, vooral runderen, varkens en pluimvee) is ook de **paardenhouderij** aan een opmars bezig in de regio.

Figuratieve reconstructie van raatakkers (© vertellervanhetouden.nl)

Dag van de landbouw in Sint-Huibrechts-Lille (© internetgazet.be)

PATCHWORK VAN BOSGEBIEDEN

Hoewel de landschapseenheid vooral gekenmerkt wordt door de beekvalleien en het boccagelandschap daartussen, zijn er ook nog heel wat kleine en grotere bosgebieden terug te vinden.
Vooral rond de Warmbeekvallei bevinden zich nog grotere **naaldbossen**, waaronder heel wat naaldhoutaanplantingen. Vooral in de natuurgebieden zijn ook nog **heide** en af en toe **zandduinen** aanwezig, maar veel minder dan in de Hoge Kempen of Noord-Limburgse Bossen.
Vooral het uiterste noorden van de landschapseenheid is vrijwel **onbebouwd** en kent hoge natuurwaarden. Dit gebied sluit aan bij een groot Nederlands openruimtegebied.

Achelse Kluis (© hanskosterwandelroutes.be)

Bosje in de Warmbeekvallei (© vmm.be)

TEUTENDORPEN EN MOLENLANDSCHAP

Langs de Dommel, de Warmbeek en de belangrijkste zijbeken zijn historisch de eerste landbouwnederzettingen gevestigd. Deze vormen nog steeds een goed leesbare **noord-zuid structuur**. Twee nederzettingen kregen het statuut van stad toebedeeld in het Graafschap Loon en bevatten tot op vandaag een herkenbare **historische stadsstructuur** met marktplein en omwalling: **Peer** en **Hamont**.
De meeste nederzettingen zijn sterk gegroeid in de 20e eeuw, met uitgebreide **residentiële verkavelingswijken** met lage dichtheid en vooral vrijstaande bebouwing. In het zuiden en centrum van de landschapseenheid blijven de verschillende dorpen nog van elkaar gescheiden door een open landschap van landbouwgebied en beekvalleien. Ten zuiden en ten noorden van het Kanaal Bocholt-Herentals heeft er een veel sterkere verstedelijking plaatsgevonden en is er een **vlekvormige, netwerkachtige nederzettingsstructuur** waartussen de open ruimte veel minder dominant is. Ook heel wat welgestelde Nederlanders verhuisden naar deze streek uit fiscale overwegingen en werkten mee aan de groei van de grote villawijken.
In de Dommel- en Warmbeekvallei creëren beken en open vlaktes de geschikte omgeving voor **wind- en watermolens** die een vroege vorm van industrialisatie documenteren: graan malen, olie persen, hout zagen en wol spinnen. Vooral rond de watermolens werd hiertoe het landschap omgevormd, met speciale aftakkingen en waterbekkens.
Behalve Hamont en Peer kennen de meeste plaatsen geen duidelijk herkenbare historische patronen. In de meeste noordelijke en centrale dorpen zijn wel **Teutenhuizen** te vinden.
Andere historische elementen zijn **kastelen** in de streek rond Hamont-Achel en in het uiterste noorden de **abdij** van de Achelse Kluis.

Watermolen De Dorpermolen in Meeuwen (© visitlimburg.be)

Teutendorp Sint-Huibrechts-Lille (© persgroep.net)

KERNKWALITEITEN

Ecologisch waardevolle beekvalleien in een intensief gebruikt, agrarisch boccagelandschap.

Ecologisch waardevolle beekvalleien met bijhorende flora en fauna

Het meest typerende landschap van deze landschapseenheid is dat van de beekvalleien. Vooral de nog natuurlijk meanderende beken zijn een kernkwaliteit. Deze bevinden zich zowel in het open landbouwlandschap als in de meer beboste gebieden. Rond de beken liggen vochtige weilanden, wilgenstruwelen, broekbossen, en populierenaanplantingen. Ook de aanwezigheid van traditionele wateringen en vloeiweiden, visvijvers en vennen bepaalt de kwaliteit van de beekvalleien en hun omgeving. Ze zijn thuis voor heel wat bijzondere planten- en diersoorten.

Onbebouwde, natuurlijk beheerde natuur- en bosgebieden

Een aantal grotere, natuurlijk ingerichte onbebouwde gebieden springt in het oog, in de eerste plaats langs de Warmbeek (Kolisbos, Beverbeekse Heide) en in Hageven. Qua schaal zijn ze niet te vergelijken met de Noord-Limburgse Bossen of de bos- en heidegebieden van de Hoge Kempen, maar samen met het netwerk van kleinschalige natuurgebieden langs de beekvalleien maakt dit de Dommel- en Warmbeekvallei wel een waardevol ecologisch gebied. Een extra troef is de aansluiting op de (veel grotere) openruimtegebieden in het zuiden van Nederland.

Aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en landschappen als getuigen van de (agrarische) ontginning van de Kempen

De Kempen kennen een lange geschiedenis van moeizame ontginning en ontwikkeling. Het landschap van de Dommel- en Warmbeek bevat talloze relicten en elementen die getuigen van die geschiedenis. De raatakkerstructuren en plaggenbodems zijn voor het blote oog onzichtbare getuigen. Wel zichtbaar zijn de wateringen, wind- en watermolens als eerste vorm van industrialisatie, het kleinschalig landbouwlandschap waar het nog bestaat, met houtkanten, houtwallen, bomenrijen, ... Ook de vele schansen die vanaf de 17e eeuw werden opgetrokken als bescherming tegen plunderende bendes, zijn nog terug te vinden.

Gemeenschappelijk Teutenverleden dat zich vertaalt in dorpsarchitectuur, verhalen en tradities

Het Teutenverleden van de meeste dorpen in Dommel- en Warmbeekvallei verleent hen een gemeenschappelijke identiteit. Ruimtelijk vertaalt die zich in de Teutenhuizen die in behoorlijk wat dorpscentra nog te vinden zijn. Als ruimtelijke eigenheid zijn die huizen net te zwak om echt een beleefbare identiteit te creëren, maar dat wordt gecompenseerd door de (familie)verhalen die ermee kunnen worden verbonden.

Agrarisch landschap met grondgebonden landbouw en kleine landschapselementen

De Dommel- en Warmbeekvallei zijn ook vandaag nog een landbouwstreek. Vooral in de regio rond Peer vertaalt zich dat in een aantrekkelijk agrarisch landschap met heel wat grondgebonden landbouw en een boccagelandschap met kleine landschapselementen. De intensivering van het landbouwgebruik heeft ook grotere structuren geïntroduceerd, zoals schaalvergroting van akkers en grotere landbouwinfrastructuur zoals stallen voor vee (varkens en kippen), maar er wordt hard gewerkt om ook deze grotere elementen te integreren in het landschap.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Aantrekkelijk en ecologisch waardevol netwerk van natuurgebieden biedt kansen voor recreatie.
- × Groeiend bewustzijn rond de landschappelijke kwaliteit van de regio en beloftevolle projecten rond duurzamer waterbeheer en het beheer van kleine landschapselementen.
- × De paardenhouderij kan een aanleiding zijn voor een meer diverse (recreatieve) ontwikkeling van de regio en een verbreding van de landbouw.

BEDREIGINGEN

- × Intensivering van de landbouw met meer bemesting, minder diversiteit in teelten en grotere infrastructuren, met ook invloed op de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.
- × Overstromingsproblemen rond de Dommel, door te veel bebouwing, weghalen van natuurlijke meanders en overstromingsgebieden en te snelle ontwatering van naburige gronden.
- × Toenemende verstedelijking rond de kernen ten koste van open ruimte voor landbouw en natuur.
- × Vertuining en verpaarding van het landbouwgebied zet landbouwgebruik onder druk en vormt soms ook een ecologische bedreiging.
- × Identiteit van het gebied voor bewoners maar vooral voor bezoekers is nogal fragmentarisch en dus eerder zwak

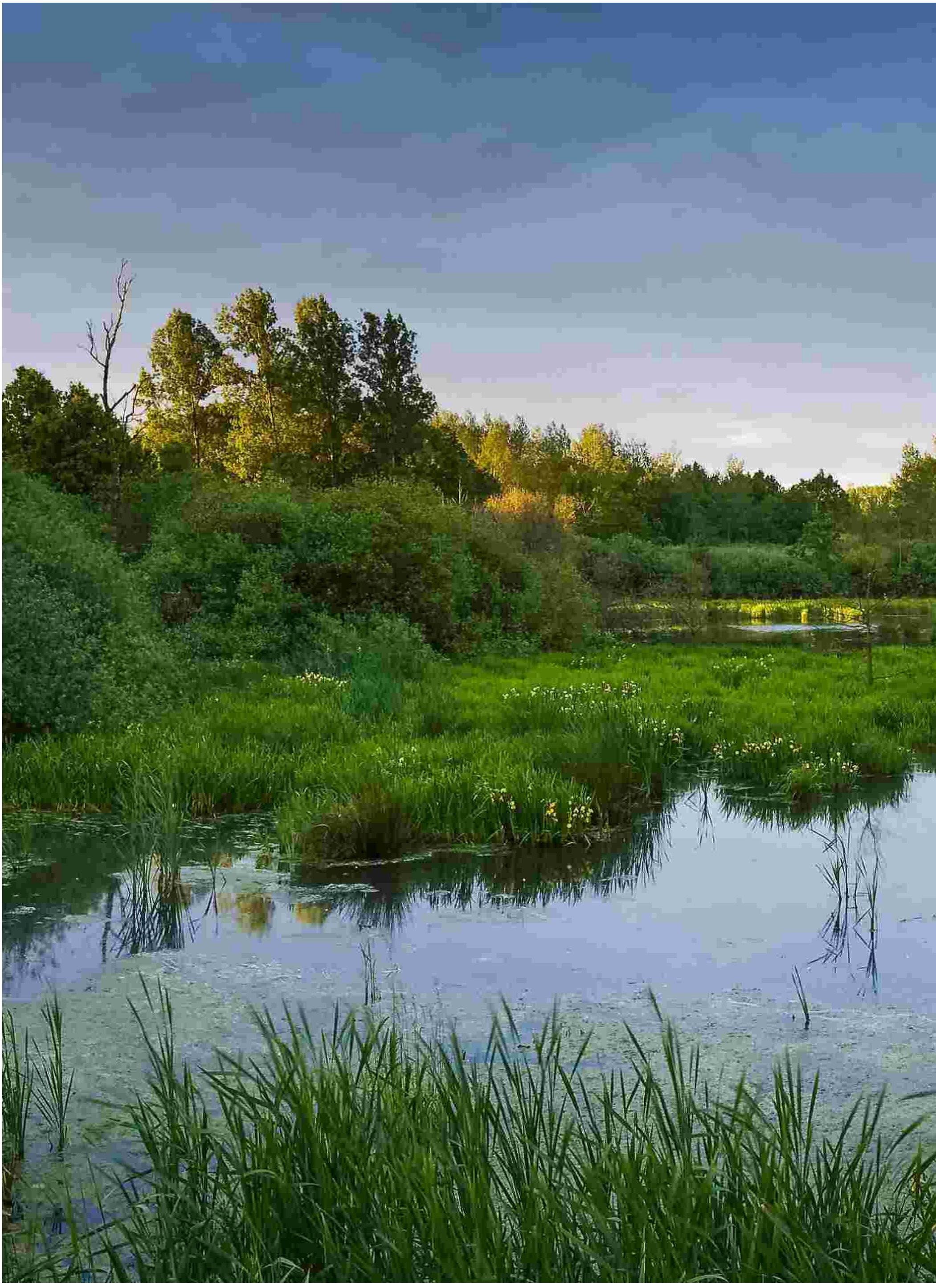
RELATIE MET ANDERE LAGEN

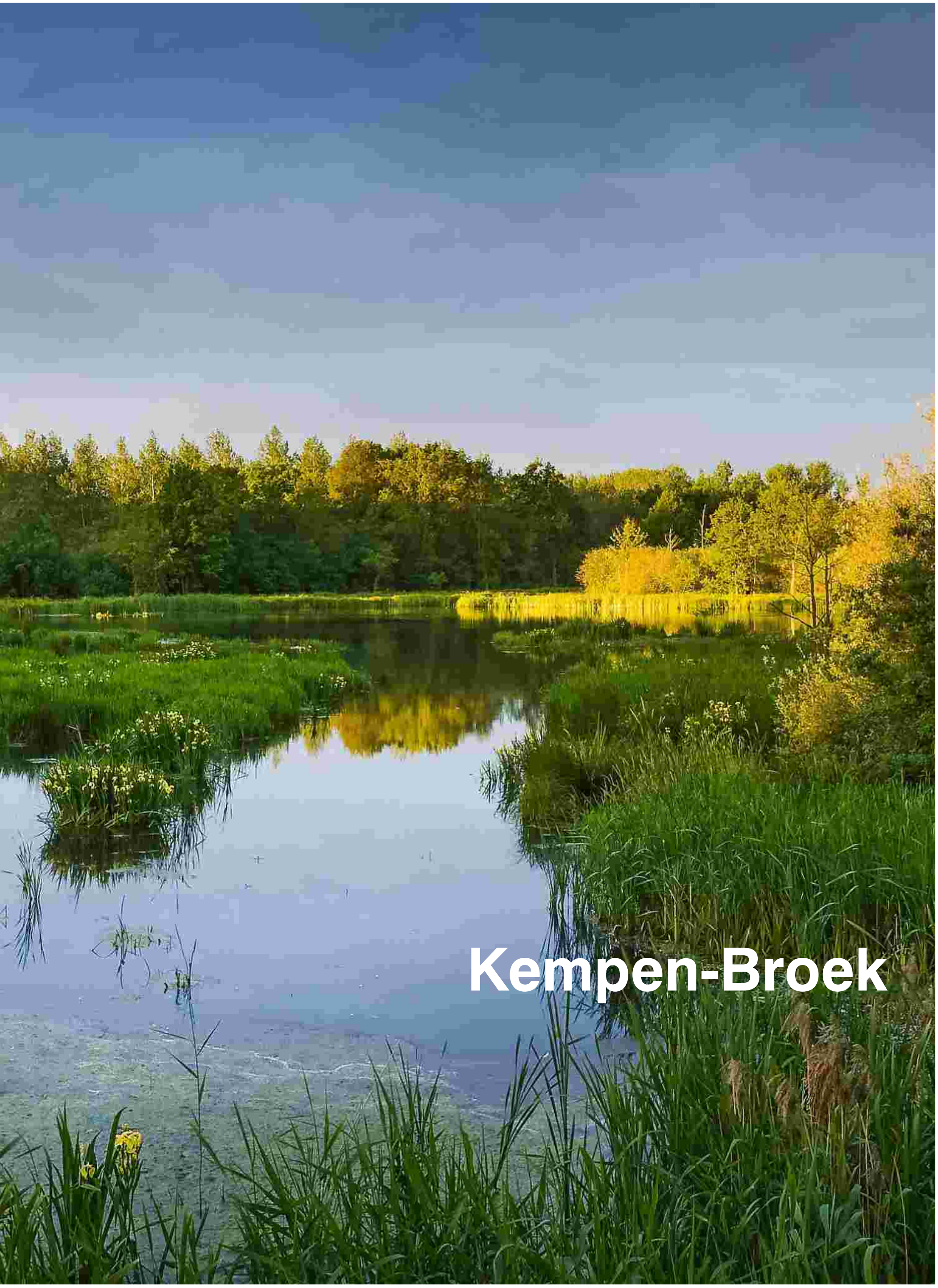
Historisch-morfologische eenheid Teutendorpen
De meeste als Teutendorp bekende nederzettingen liggen in de regio Dommel- en Warmbeekvallei.

Historisch-morfologische eenheid Dietse Steden
Twee van de Dietse steden liggen in deze landschapseenheid: Hamont en Peer.

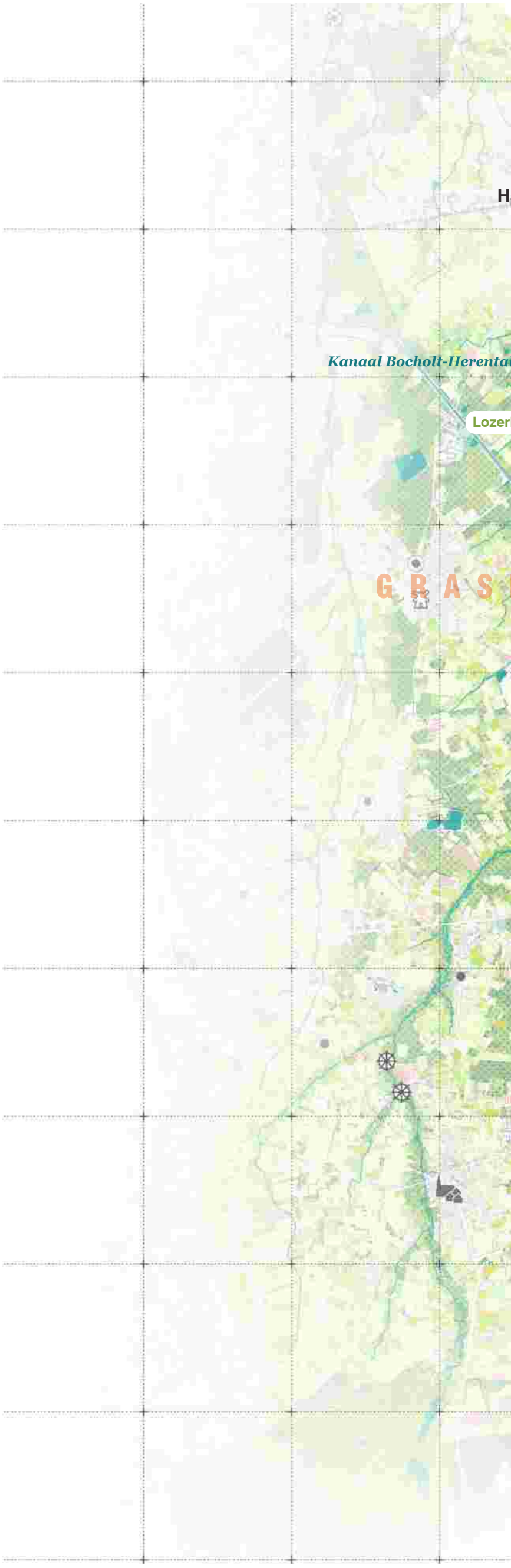
Economisch-functioneel systeem Kempische As
De Kempische As loopt van Lommel tot Hamont-Achel en heeft een belangrijke impact gehad op de industrialisering in Overpelt en de verstedelijking in Pelt en Hamont-Achel.

Economisch-functioneel systeem Intensief landbouwlandschap Noord-Limburg
De hele regio rond Neerpelt, Bocholt, Peer en Meeuwen behoort tot het landbouwlandschap Noord-Limburg.

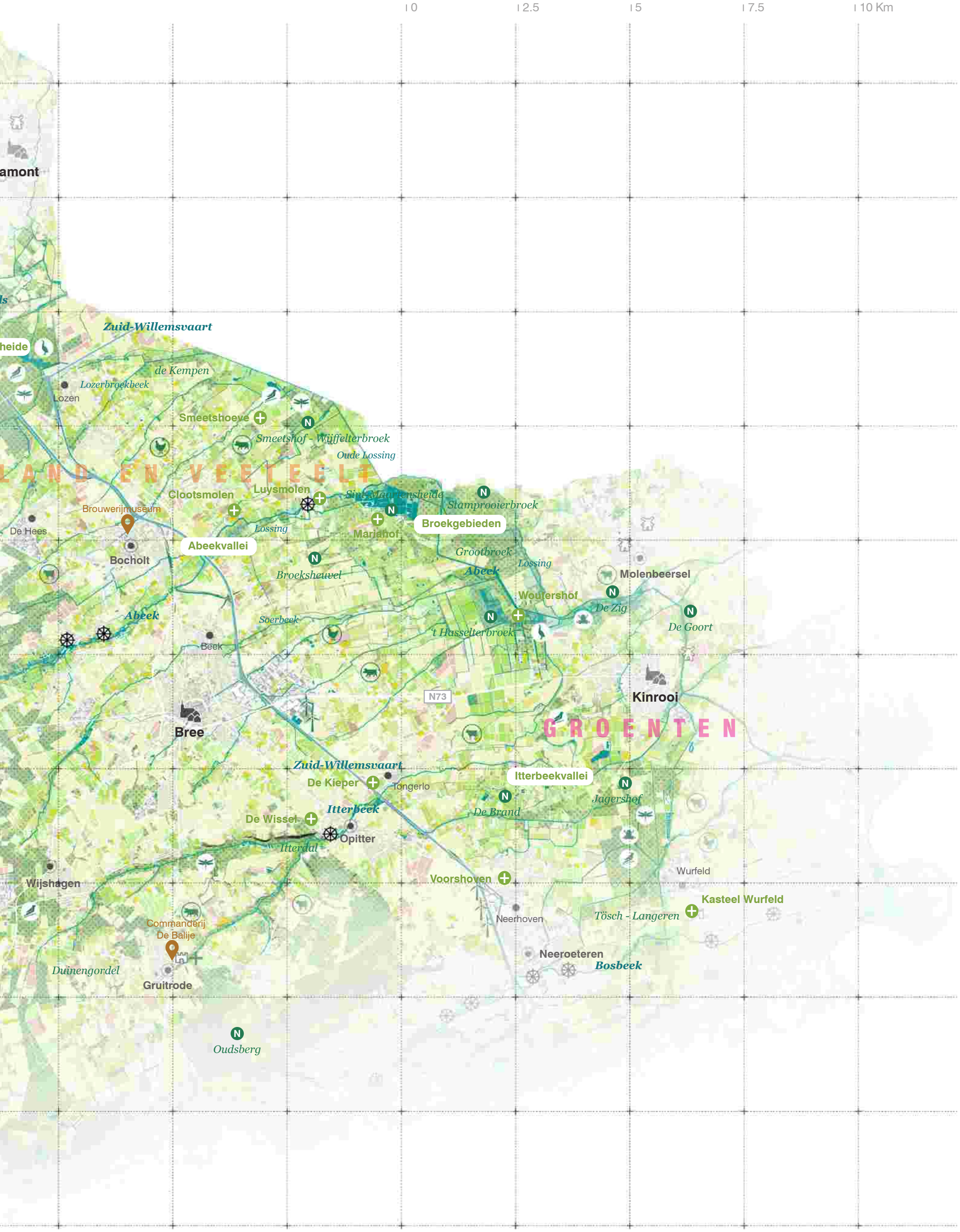

Kempen-Broek

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- toegangspoort Kempen-Broek
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
amont
ls
heide
Zuid-Willemsvaart
de Kempen
Lozerbroekbeek
Lozen
Smeetshoeve
Smeetshof - Wijffelterbroek
Oude Lossing
LAND EN VEETEELT
Clootsmolen
Luysmolen
Sint-Maartensheide
Stamprooierbroek
Brouwerijmuseum
De Hees
Lossing
Mariahof
Broekgebieden
Abeekvallei
Bocholt
Grootbroek
Broeksheuvel
Abeek
Lossing
Molenbeersel
Woutershof
De Zig
De Goort
Abeek
Soerbeek
't Hasselterbroek
Beek
N73
Kinrooi
GROENTEN
Bree
Zuid-Willemsvaart
De Kieper
Tongerlo
Itterbeekvallei
Jagershof
De Brand
Itterbeek
De Wissel
Opitter
Itterdal
Wijshagen
Voorshoven
Wurfeld
Kasteel Wurfeld
Neerhoven
Tösch - Langeren
Commanderij
De Balije
Neeroeteren
Bosbeek
Duinengordel
Gruitrode
Oudsberg

SITUERING

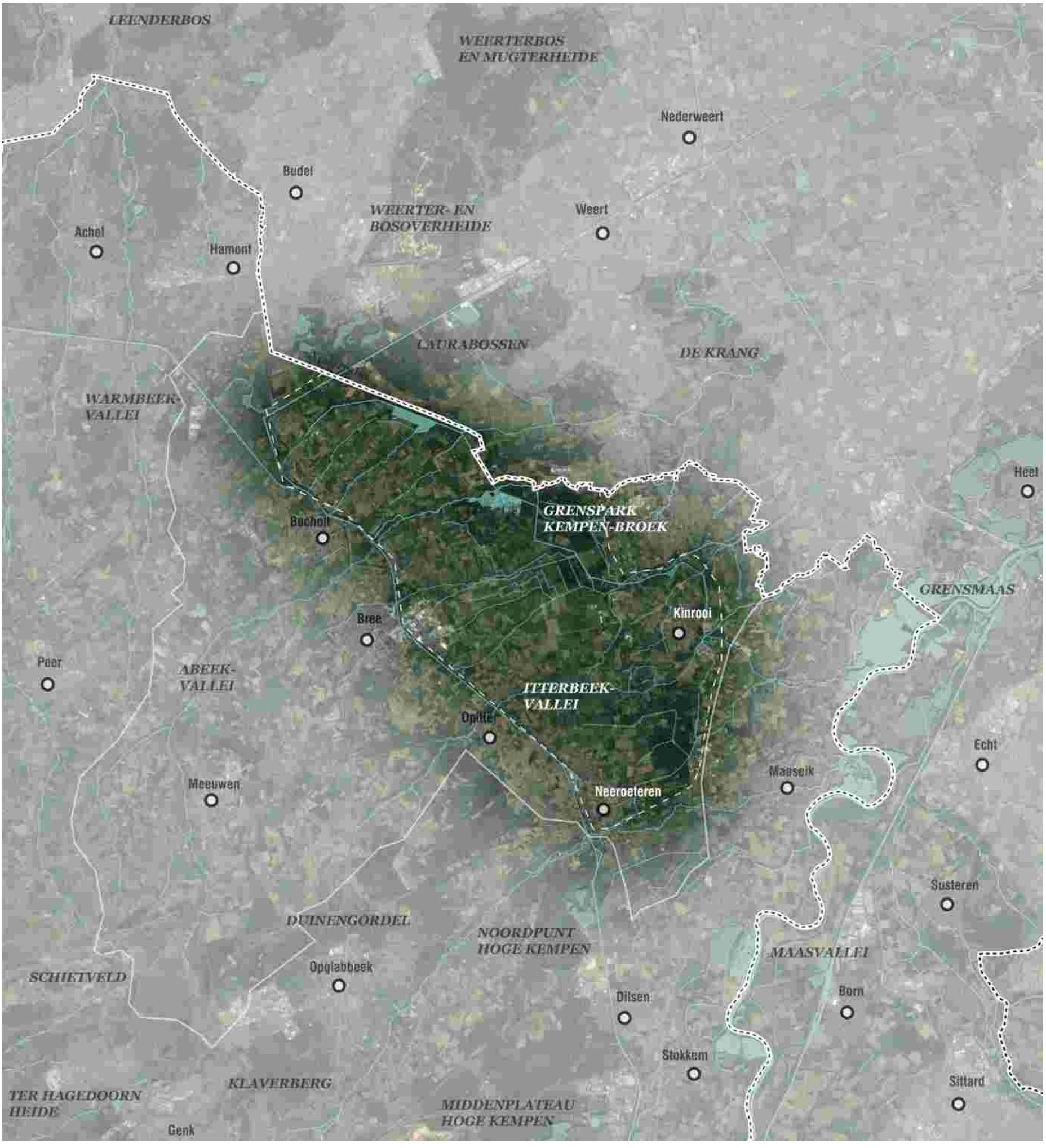
Kempen-Broek, genoemd naar het gelijknamige grensoverschrijdende natuurgebied, is een combinatie van een Kempenlandschap (zand, naaldbossen) en een ‘broek’ (een nat gebied in een beekvallei). Het is het waterrijkste deel van de Kempen en was eeuwenlang een ontoegankelijk moerasgebied tussen de Belgische vlakte van Bocholt en het Nederlandse Weert. Beken die ontspringen op het Kempens Plateau kunnen zich moeilijk een weg banen op de slecht afwaterende vlakte, met haar moeilijk doordringbare diepe leemgronden, zodat er zich uitgestrekte waterplassen gevormd hebben. Deze plassen zijn in de loop der tijden verland tot moerasgebieden met hoog- en laagveen. In de zomer zocht het water zich hier een weg langs een netwerk van natuurlijke geulen, in de winter stond het hele gebied onder water.

Dit moerasgebied werd ontgonnen in de 19e eeuw door het aanleggen van een ontwateringskanaal, de Lossing. Tegelijk werden de beken die het moeras voeden, de Abeek en de Itterbeek, ingedijkt en omgeleid. Zo werd een belangrijk deel van het moeras drooggelegd voor landbouw. Het ontginningsproject was geen onverdeeld succès: de investering bleek de opbrengsten niet waard. Daardoor is het gebied amper verstedelijkt en is ook de agrarische ontginning niet volledig uitgevoerd. Het grensoverschrijdende broekgebied is daarom een van de grootste stiltegebieden van Vlaanderen. Bovendien blijven ook vandaag nog heel wat waterrijke natuurgebieden over.

Wat eeuwenlang een natuurlijke en haast onoverbrugbare grens was tussen Vlaanderen en Nederland, is nu een ‘Grenspark’, een grensoverschrijdend natuur- en landschapsproject waar internationaal samengewerkt wordt aan wandelroutes en natuurbeheer. Een deel van de moerassen wordt hersteld en het gebied wordt toegankelijk gehouden met wandelroutes, plankenpaden en vogelkijkhutten. Momenteel loopt ook een procedure om het gebied erkend te krijgen als ‘Unesco Mens- en Biosfeergebied’, als voorbeeldregio voor het harmonisch samengaan van mens en biosfeer.

De landschapseenheid Kempen-Broek beslaat een ruimer gebied dan enkel het Vlaamse deel van het Grenspark. Er is een groot overgangsgebied dat loopt vanaf de Zuid-Willemsvaart verder westelijk tot aan de start van het stroomgebied van het Warmbeekbekken. De beken in dit overgangsgebied (in de eerste plaats Abeek en Itterbeek) stromen af naar Kempen-Broek, maar zijn qua landschap en ecologie eerder vergelijkbaar met de landschapseenheid Dommel- en Warmbeekvallei. In het oosten grenst Kempen-Broek aan de landschapseenheid Maasvallei. Hier is een vrij duidelijke overgang merkbaar tussen de natuurgebieden van Kempen-Broek, met kleine bosgebieden en waardevolle natte natuur, en het open, intensief gebruikte landbouwgebied van de Maasvallei rond Kinrooi en Kessenich.

In de landschapseenheid Kempen-Broek speelt ook de Zuid-Willemsvaart een belangrijke rol. Langs dit kanaal is een stedelijk systeem ontstaan met bedrijvigheid en de nederzettingen Bocholt, Bree, Opitter, Tongerlo en Neeroeteren. Tussen dit systeem en de Nederlandse grens is het landschap echter vrijwel onbebouwd, met uitzondering van enkele kleine dorpsfragmenten en een hoop boerderijen. Een groot deel van dit onbebouwd landschap wordt, dankzij de vele ontwateringsmaatregelen, intensief gebruikt voor akkerbouw en veeteelt. Hoe dichter bij de Nederlandse grens echter, hoe meer natuurgebieden, bossen en broek- en moerasgebieden aanwezig zijn. Die ecologisch waardevollere gebieden zijn ook terug te vinden langs de beekvalleien die het landbouwlandschap dwars doorkruisen, met de Abeekvallei en de Itterbeekvallei als voornaamste.

LEENDERBOS
WEERTERBOS
EN MUGTERHEIDE
Nederweert
Budel
WEERTER- EN
BOSOVERHEIDE
Weert
Achel
Hamont
LAURABOSSEN
DE KRANG
WARMBEEK-
VALLEI
Heel
GRENSPARK
KEMPEN-BROEK
Bocholt
GRENSMAAS
Kinrooi
Bree
Peer
ABEEK-
VALLEI
ITTERBEEK-
VALLEI
Opitter
Echt
Maaseik
Meeuwen
Neeroeteren
Susteren
DUINENGORDEL
NOORDPUNT
HOGE KEMPEN
MAASVALLEI
Opglabbeek
SCHIETVELD
Ditsen
Born
Stokkem
Sittard
KLAVERBERG
TER HAGEDOORN
HEIDE
MIDDENPLATEAU
HOGE KEMPEN
Genk

BIJZONDERE PLEKKEN

In het Belgisch-Limburgse deel van Grenspark Kempen-Broek liggen een aantal waardevolle **broekgebieden** als vrijwel aaneengesloten natuurgebied naast elkaar : Smeetshof, De Luysen, Stamprooierbroek, Grootbroek, ‘t Hasselterbroek, de Zig en de Goort. In al deze gebieden vind je een mozaïek van elzenbroekbossen, wilgenstruwelen, natte graslanden, moeras, eikenbossen, vijvers en rietland. Het domein De Luysen is een verzameling zwem-, vis- en roeivijvers maar tegenwoordig ook een waardevol stuk natuur. De andere gebieden zijn restanten van het grote moerasgebied, drooggelegd met ontwateringskanaaltjes en nu deels terug onder water gezet. Voor verschillende deelgebieden wordt gewerkt met nulbeheer, wat betekent dat er geen menselijke ingrepen worden gedaan, ook niet in het kader van natuurbeheer.

De **Vallei van de Abeek** loopt van Meeuwen over Bocholt tot Molenbeersel, door een aantal broekgebieden. De beek doorkruist achtereenvolgens de landschapseenheden Dommel- en Warmbeekvallei, Kempen-Broek en Maasvallei. Langs de Abeek liggen een aantal gerenoveerde, maalvaardige watermolens, inclusief het lokaal systeem van sluizen en waterbekkend om ze optimaal te laten functioneren. De Abeek is een van de meest natuurlijke laaglandbeken in Vlaanderen, met natuurlijke meanders en een heel netwerk van moerassen, broekbossen en natte graslanden, met bijhorende bijzondere planten-, vogel- en insectensoorten. Door de goede waterkwaliteit is de beek ook rijk aan vissoorten.

De **Vallei van de Itterbeek** loopt van Gruitrode via Opitter en Tongerlo naar Kinrooi. Het gebied bestaat voornamelijk uit weiden, houtwallen, gemengde loof- en naaldbossen en akkers. Het is een zeer oud gesloten boccagelandschap langs de oorspronkelijk meanderende Itterbeek. Het natuurgebied De Brand, tussen de Itterbeek en de zuidelijker gelegen Schaagterziep, kent een uniek mozaïeklandschap van bomenrijen en houtkanten rond een kleinschalig pachtwork van graslanden. De kleinschalige perceelstructuur is hier nog helemaal intact en werd in de 20e eeuw niet gewijzigd. Er ligt ook een heel netwerk aan poelen, wat het een paradijs maakt voor amfibieën.

Meer in het noorden van de landschapseenheid ligt de **Lozerheide**, een gebied van zo’n 200 ha dat hoofdzakelijk bestaat uit loofbos, afgewisseld met vijvers, wateringen, graslandjes en een hoogstamboomgaard.

1 Vallei van de Abeek (© internetgazet.be) | 2 Vallei van de Itterbeek (© kempenbroek.eu) | 3 Grootbroek (© natuurpunt.be) | 4 Mariahof (© bree.be) | 5 Grootbroek (© natuurenbos.be) | 6 Lozerheide (© blogspot.com) | 7 Zig en Goort (© kempenbroek.eu)

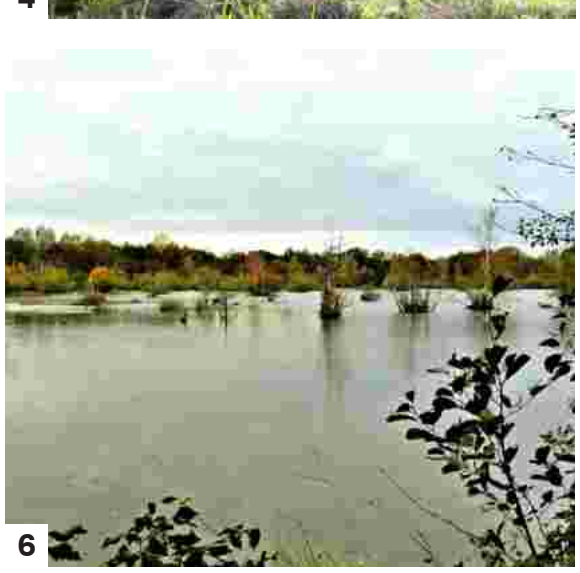

1

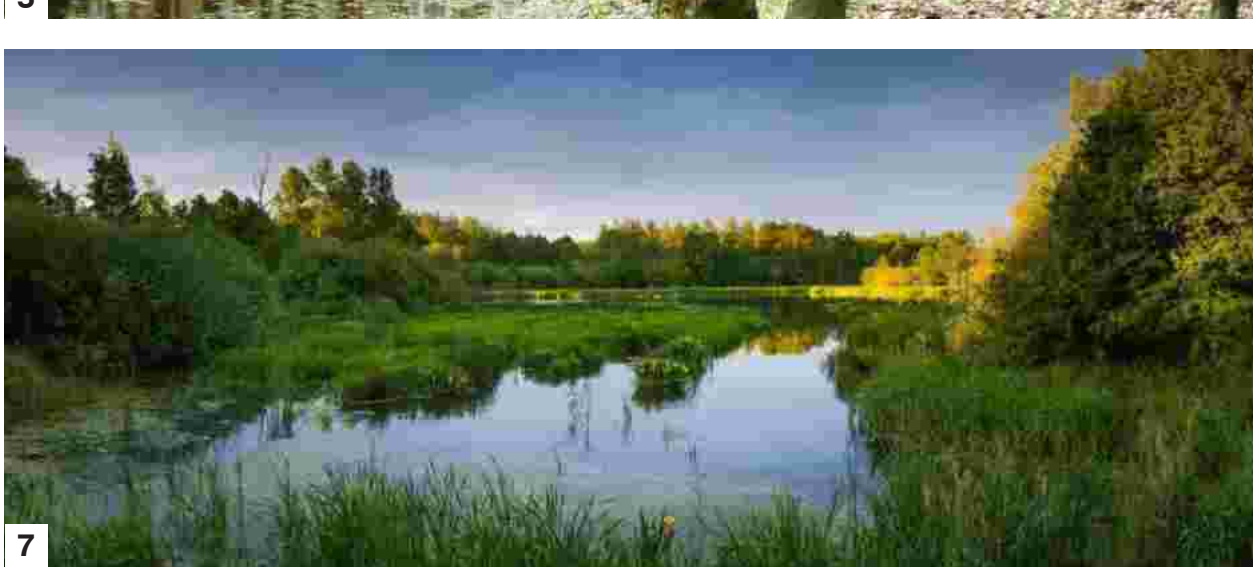

2

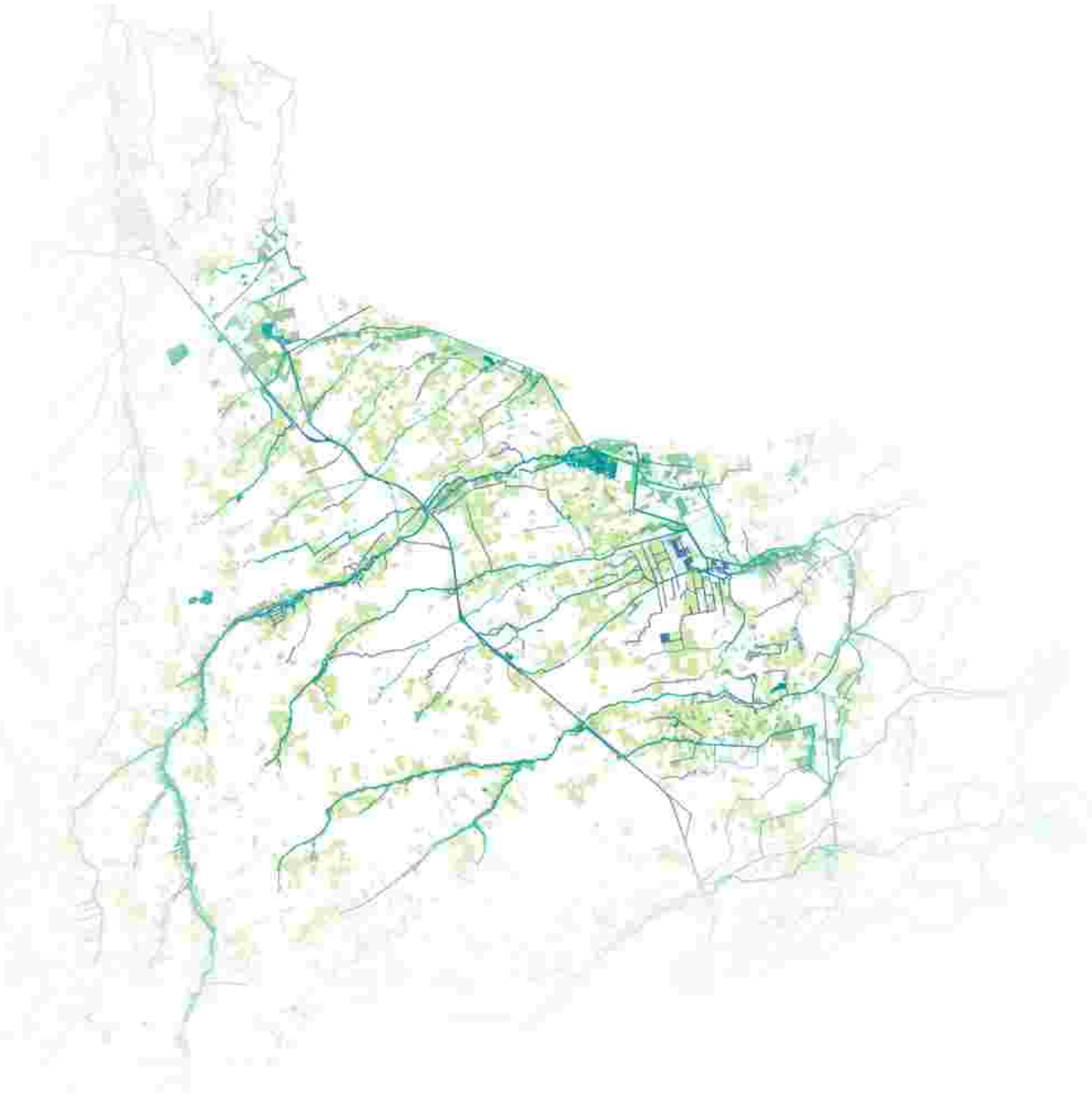

3

4

5

6

7

WATERLANDSCHAP

Het meest typerende deel van de landschapseenheid Kempen-Broek is het voormalig uitgestrekt moerasgebied, nu deels ontgonnen en deels intact. Het is een netwerk van **waterrijke natuurreservaten** met zeldzame planten- en diersoorten. Typische ecotopen zijn **broekbossen, natte graslanden, zeggevegetaties, rietvegetaties, natte heide, vennen, schrale graslanden en bossen** (gemengde loofbossen en oude naaldhoutbossen). Door het alomtegenwoordige water zitten er veel libellen in Kempen-Broek, maar de natuurgebieden zijn ook rijk aan vlindersoorten en broedvogels.

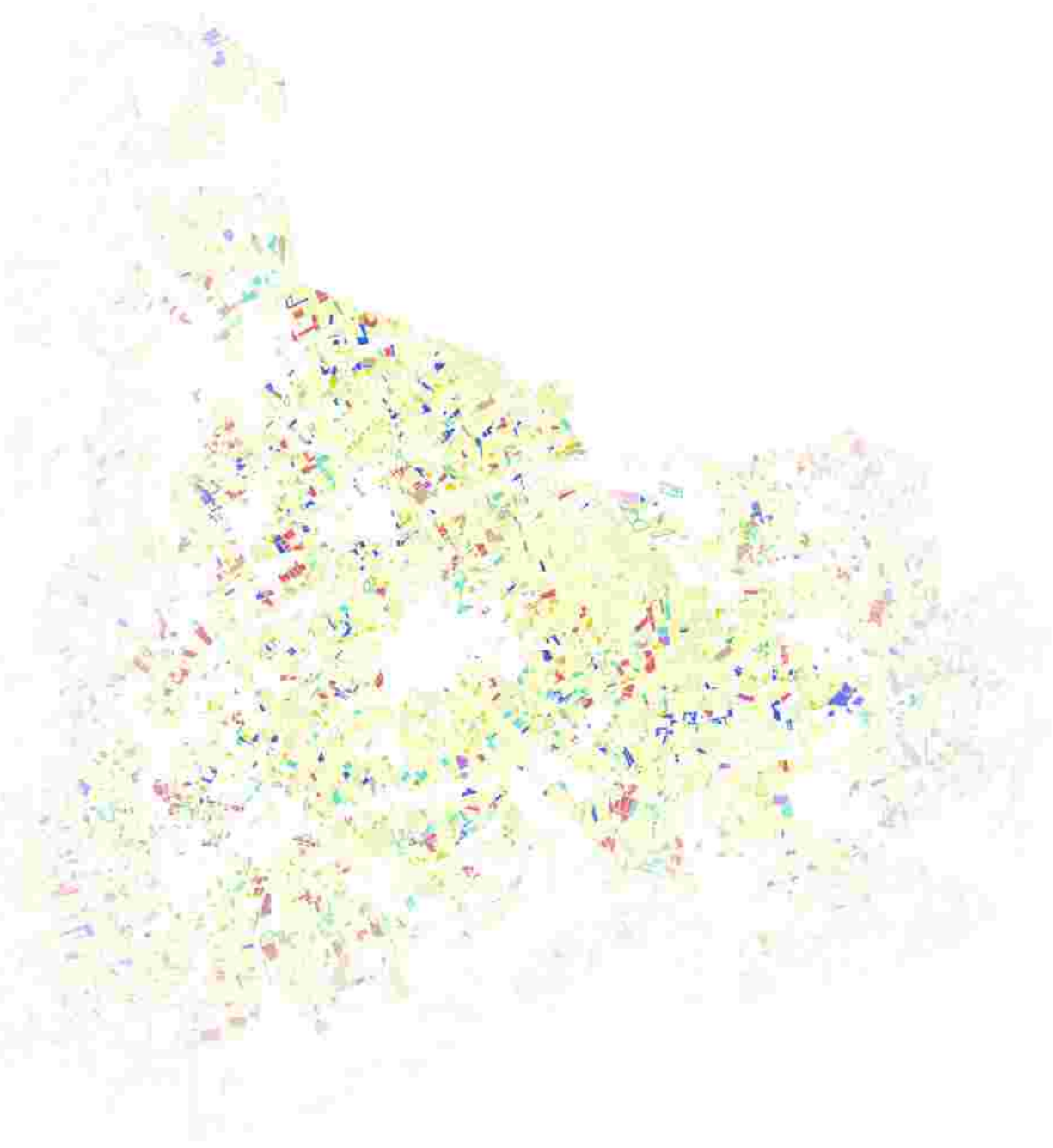
Dit waterrijk landschap kan ook in de **beekvalleien** teruggevonden worden, die de landschapseenheid van oost naar west doorkruisen. Zelfs de grotere beken Abeek en Itterbeek verlopen hier nog erg natuurlijk en meanderend. De ruimte tussen de beekvalleien is grotendeels ontgonnen voor landbouw, maar in de beekvalleien zelf beperkt het menselijke ingrepen zich tot het plaatsen van watermolens.

Abeekvallei (© nationaalparkhogekempen.be)

Waterlandschap Kempenbroek (© natuurpunt.be)

AGRARISCHE STRUCTUUR

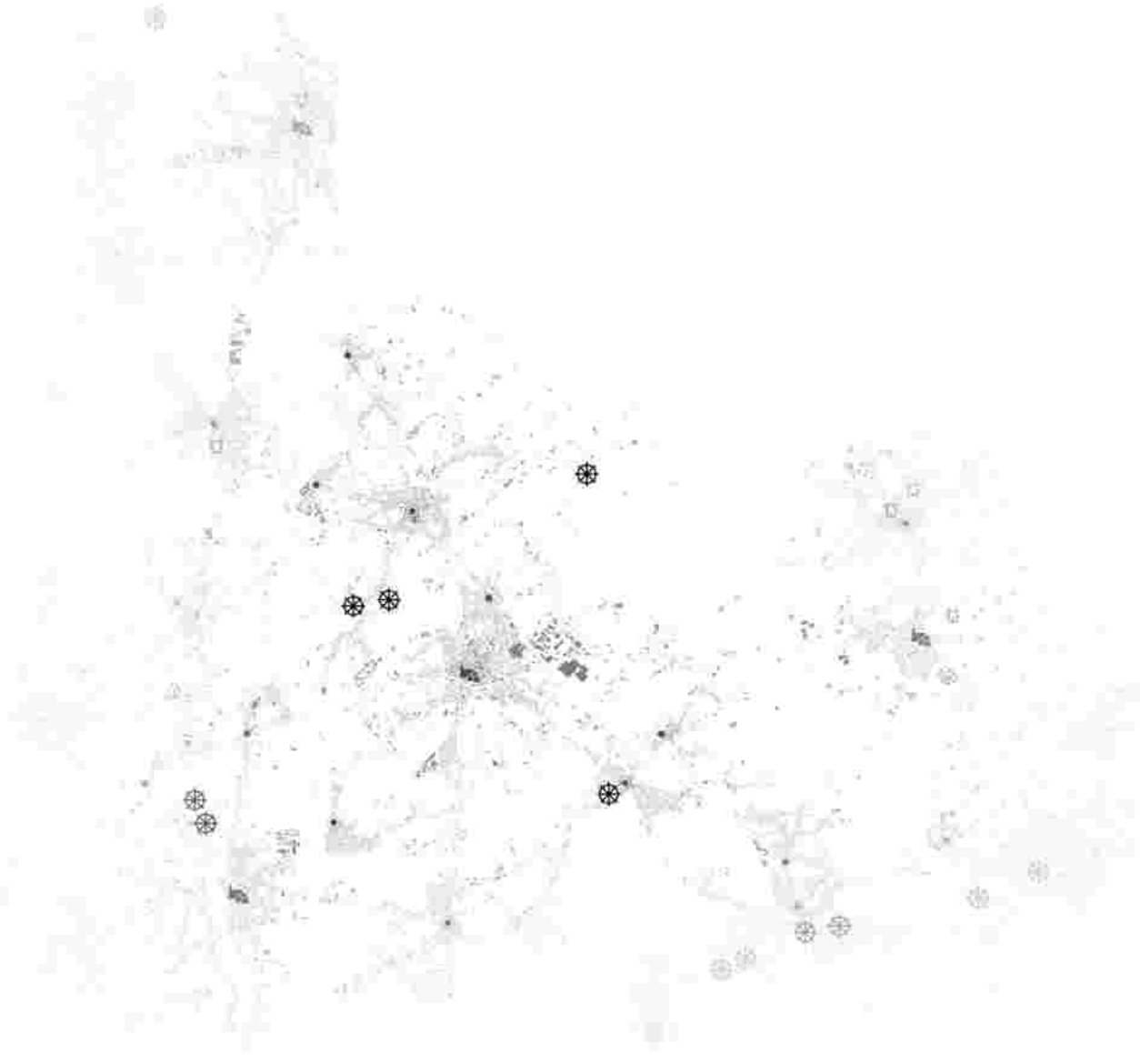
Het **uitgestrekte landbouwlandschap** tussen de Zuid-Willemsvaart en de broekgebieden van Kempen-Broek typeert zich door boccagelandschap, een gesloten landschapsbeeld met veel kleine landschapselementen. Het is een erg vlak landschap, zodat de vele grote bomen(rijen) voor framing zorgen.
Net als de Dommel- en Warmbeekvallei is het landbouwgebied vooral gekenmerkt door **intensieve veeteelt**, met akkerbouw voor veevoeder en heel wat grote stallen voor runderen, varkens en pluimvee. Ruilverkavelingen en andere processen van schaalvergroting hebben de traditionele agrarische landschapsstructuur getransformeerd, maar toch zijn er nog veel traditionele en typerende elementen van over, zoals de al genoemde bomenrijen, houtkanten, valleistructuren en kleine bosgebieden.

Grootschalig pluimveebedrijf in Bree
(© be-partners.be)

Landbouwlandschap Bocholt (©
Facebookpagina Loonwerk In Beeld)

DORPEN EN MOLENS

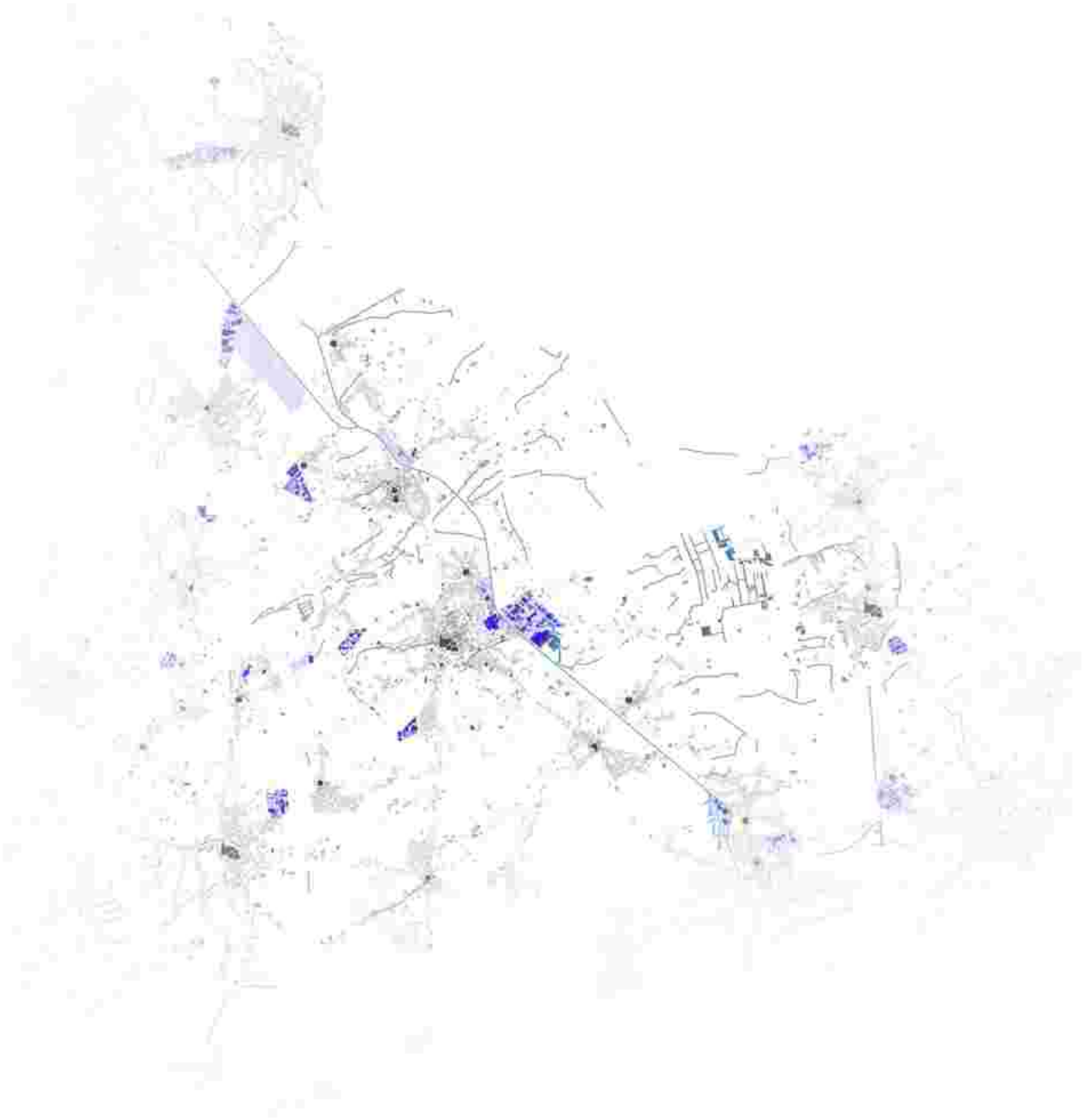
Net als de andere landschapseenheden in het noorden van Limburg, kent ook Kempen-Broek een geschiedenis van langzame en moeilijke ontginning. De eerste **landbouwnederzettingen** ontstonden vooral in de **beekvalleien**, mits ze niet te nat waren. Daar werd ook werk gemaakt van de uitbouw van een heel netwerk van **watermolens**, waarmee bescheiden eerste industriële activiteiten konden uitgevoerd worden. Veel van deze watermolens zijn bewaard gebleven en vormen nu waardevol erfgoed en vaak een aanleiding voor (hoeve)toerisme en recreatie.

Pollismolen (© kempenbroekmolens.com)

Dorpenlandschap Kempenbroek (© kempenbroekunesco.eu)

VERSTEDELIJKT SYSTEEM ZUID-WILLEMSVAART

De meeste grotere nederzettingen in de landschapseenheid Kempen-Broek concentreren zich rond de **lineaire structuur van de Zuid-Willemsvaart**: Neeroeteren, Opitter, Bree, Bocholt en Loozen. Het kanaal heeft niet dezelfde ruimtelijke impact gehad als het kanaal Bocholt-Herentals in de Kempische As, maar heeft toch duidelijk de verstedelijking mee vorm gegeven en op sommige plekken ook voor industrialisatie gezorgd. Aan de oostzijde van het kanaal houdt de verstedelijking vrij snel op, om plaats te maken voor het open landschap met verspreide boerderijen.

Van de nederzettingen langs de Zuid-Willemsvaart is **Bree** de enige die **stadsrechten** wist te verkrijgen. Tot op vandaag is Bree een stadje met heel wat erfgoed en een duidelijk historisch centrum, met marktplein en een omwalling die nog steeds goed leesbaar is in de nederzettingenstructuur. Rond het centrum van Bree, en in de meeste andere dorpen langs het kanaal, heeft zich een gelijkaardige ontwikkeling plaatsgevonden als die in de Dommel- en Warmbeekvallei, met heel wat **verspreide bebouwing**.

Zuid-Willemsvaart (© bree.be)

Stadhuis Bree (© thecrazytourist.com)

KERNKWALITEITEN

Uniek waterlandschap beheerd als nieuwe wildernis en stiltegebied.

Uitgestrekt, grotendeels onbebouwd landschap met combinatie van natuur en landbouw

De landschapseenheid Kempen-Broek bestaat voor een heel groot deel uit open, onbebouwde ruimte, die gebruikt wordt voor landbouw of als natuurreservaat. De uitgestrektheid van dat gebied is een belangrijke kernkwaliteit, nog versterkt door het feit dat het landgebruik erg divers is, net als het aantal ecotopen en de lokale biodiversiteit.

Waterlandschap met beekvalleien, kanaaltjes, poelen, natte graslanden en broekbossen en bijhorende unieke flora en fauna

In een belangrijk deel van die onbebouwde ruimte is een uniek ecologisch gebied ontstaan met een grote variëteit aan meestal watergerelateerde natuur: beekvalleien met natuurlijk meanderende beken, een dens netwerk van kanaaltjes en poelen in de open ruimte, broekbossen en moerassen, natte graslanden en heide, vegetaties van riet en zegge, naald- en loofbossen, ...

Samengaan van hoge natuurwaarden met agrarisch, industrieel en residentieel landgebruik

Een belangrijk deel van Kempen-Broek is als natuurgebied beschermd, deels zelfs met een nulbeheer waar geen menselijk ingrepen gebeurd in de natuur. Maar het grootste deel van het gebied is niet beschermd en combineert de aanwezige hoge natuurwaarden met landbouwgebruik of zelf bewoning. In het traject om het Grenspark erkend te krijgen als Mens en Biosfeergebied staat deze synergie tussen mens en natuur centraal. De kernkwaliteit zit hem ook in de diversiteit aan synergieën: van voorzichtige natuurrecreatie in de natuurgebieden over behoedzame, kleinschalige landbouw in de beekvalleien tot impactrijke activiteiten zoals intensieve akkerbouw en veeteelt en industrialisatie langs de Zuid-Willemsvaart.

Aanwezigheid van cultuurhistorische elementen en landschappen als getuigen van de (agrarische) ontginning van de Kempen

Net als in de Dommel- en Warmbeekvallei is ook het landschap van Kempen-Broek een belangrijke getuige van de moeizame ontginning van de Kempen als plek voor landbouw en als woonomgeving. De eeuwenlange strijd om het gebied toegankelijk en voldoende droog te krijgen, is zichtbaar in het dense netwerk van kanalen en grachten. De agrarische ontginning van de regio kent zijn vertaling in een nog goed intacte, kleinschalige perceelstructuur, een veelheid aan kleine landschapselementen in het boccagelandschap, maar ook de vele watermolens langs de Abeek en de Itterbeek. Tenslotte is de Zuid-Willemsvaart als economisch systeem een getuige van de regionale ontsluitings- en ontwikkelingsstrategie voor heel Noord-Limburg.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Aanvraag voor erkenning als **Unesco Mens en Biosfeergebied.**
- × **Grensoverschrijdende samenwerking** en mogelijkheden voor uniek Europees project rond '**rewilding**' (nieuwe wildernis).
- × Er is **amper residentiële bebouwingsdruk** aanwezig.
- × Als bestemming nog relatief onbekend, maar met een groot potentieel om uit te groeien tot uniek begrip met een **heel sterke identiteit.**
- × Kansen voor **waterrecreatie** en verdere toeristische ontwikkeling rond de **Zuid-Willemsvaart.**
- × De lokale mogelijkheden voor **vernatting** zijn een belangrijke stap voor **klimaatadaptatie en -mitigatie** (veenvorming), helpen elders overstromingsproblemen te voorkomen en versterken lokaal de natuur.

BEDREIGINGEN

- × **Intensivering van de landbouw** met toename nitraat en fosfaat in het grondwater, of juist te kleinschalige, versnipperde en weinig georganiseerde landbouw.
- × **Watersysteem** is in de geschiedenis **ontregeld** geraakt door irrigatie, ontwatering, rechttrekken van beken, ... Hierdoor zijn er lokaal weldegelijk problemen van **verdroging** of juist **wateroverlast**.
- × **Vertuining** van het landbouwlandschap.

RELATIE MET ANDERE LAGEN

Economisch-functioneel systeem Intensief landbouwlandschap Noord-Limburg

Het agrarisch landschap tussen Hamont en Kinrooi maakt mee deel uit van het landbouwlandschap Noord-Limburg.

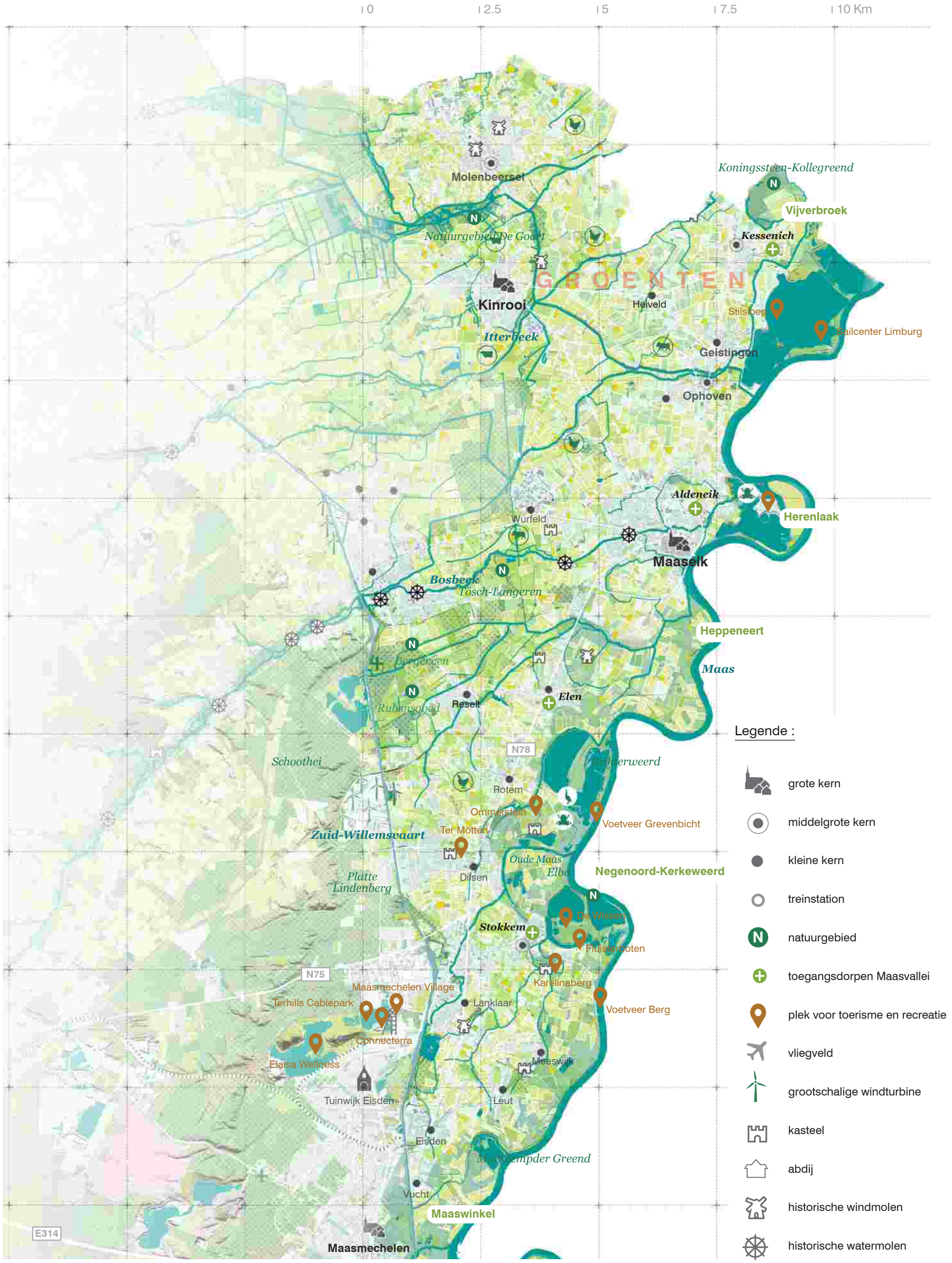
Economisch-functioneel systeem Zuid-Willemsvaart

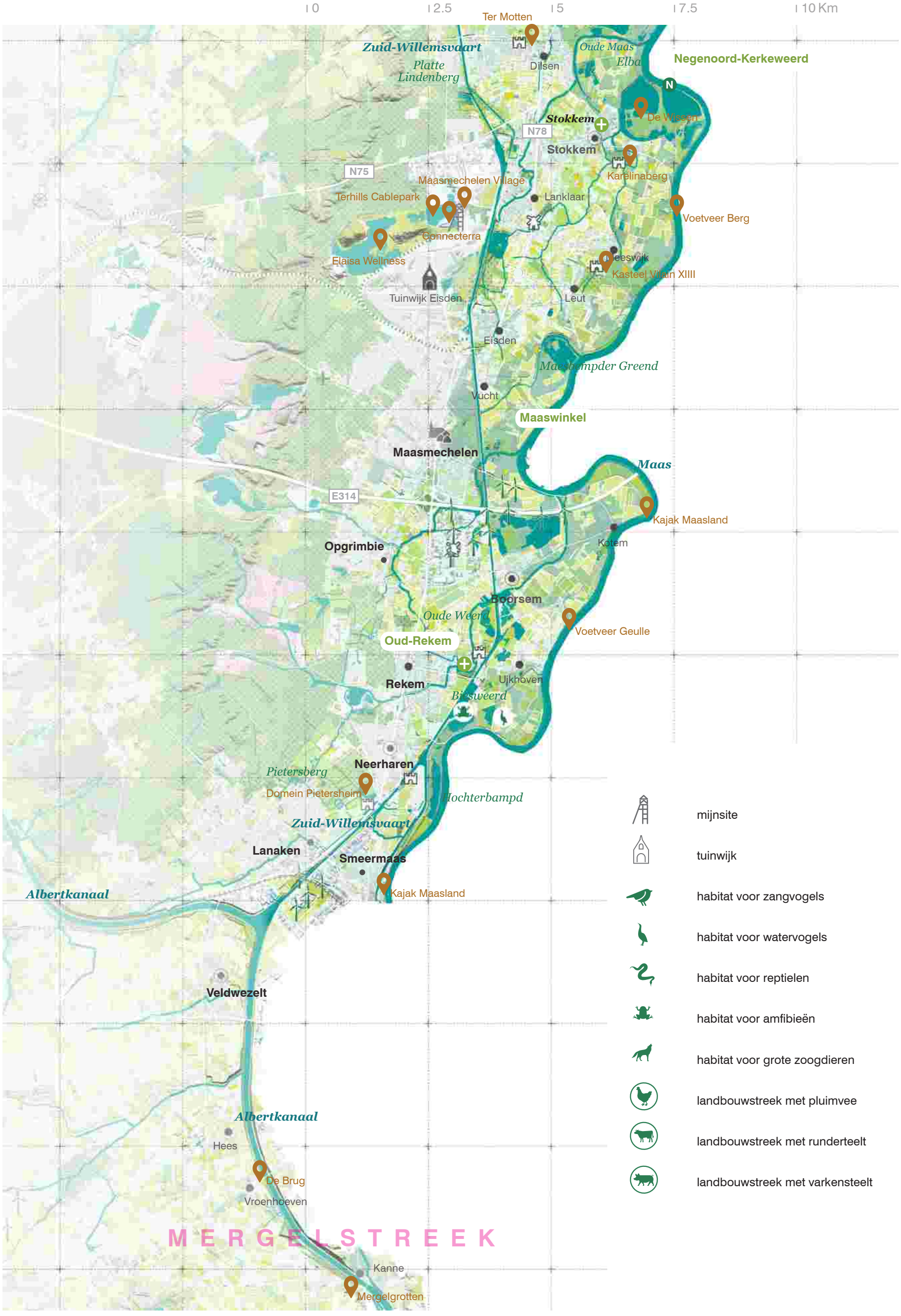
De Zuid-Willemsvaart neemt een bijzondere plek in in deze landschapseenheid en heeft zich weten te ontwikkelen tot eigen lineair verstedelijkt en economisch systeem.

Maasvallei

0
2.5
5
7.5
10 Km
Koningssteen-Kollegreend
Vijverbroek
Kessenich
Molenbeersel
Natuurgebied De Goort
GROENTEN
Kinrooi
Heiveld
Stilsloep
Sailcenter Limburg
Itterbeek
Geistingen
Ophoven
Aldeneik
Herenlaak
Wurfeld
Maaseik
Bosbeek
Tösch-Langeren
Heppeneert
Maas
Bergerven
Elen
Rubensgoed
Reselt
Schoothei
N78
Bichterweerd
Rotem
Ommerstein
Voetveer Grevenbicht
Zuid-Willemsvaart
Ter Motten
Oude Maas
Elba
Negenoord-Kerkeweerd
Platte Lindenberg
Dilsen
De Wissen
Stokkem
Fluisterboten
N75
Karelinaberg
Maasmechelen Village
Terhills Cablepark
Lanklaar
Voetveer Berg
Connecterra
Elaisa Wellness
Meeswijk
Tuinwijk Eisden
Leut
Eisden
Maasswinkel
Vucht
E314
Maasmechelen
Legende :
grote kern
middelgrote kern
kleine kern
treinstation
natuurgebied
toegangsdorpen Maasvallei
plek voor toerisme en recreatie
vliegveld
grootschalige windturbine
kasteel
abdij
historische windmolen
historische watermolen

0
2.5
5
7.5
10 Km
Ter Motten
Zuid-Willemsvaart
Platte Lindenberg
Dilsen
Oude Maas
Elba
Negenoord-Kerkeweerd
N
De Wissen
Stokkem
N78
Stokkem
N75
Karelinaberg
Maasmechelen Village
Terhills Cablepark
Lanklaar
Voetveer Berg
Connecterra
Elaisa Wellness
Kasteel Vilain XIIII
Tuinwijk Eisden
Leut
Eisden
Maasbampder Greend
Vucht
Maaswinkel
Maasmechelen
Maas
E314
Kajak Maasland
Kotem
Opgrimbie
Boorsem
Oude Weerd
Voetveer Geulle
Oud-Rekem
Rekem
Ujkhoven
Bieswerd
Neerharen
Pietersberg
Domein Pietersheim
Hochterbampd
Zuid-Willemsvaart
Lanaken
Smeermaas
Albertkanaal
Kajak Maasland
Veldwezelt
Albertkanaal
Hees
De Brug
Vroenhoeven
MERGELSTREEK
Kanne
Mergelgrotten
mijnsite
tuinwijk
habitat voor zangvogels
habitat voor watervogels
habitat voor reptielen
habitat voor amfibieën
habitat voor grote zoogdieren
landbouwstreek met pluimvee
landbouwstreek met runderteelt
landbouwstreek met varkensteelt

SITUERING

De landschapseenheid Maasvallei is de langwerpige regio langs de Maas, die van zuid naar noord op de oostelijke grens van Limburg stroomt. In de praktijk focussen we ons daarbij vooral op het stuk tussen Lanaken en Kessenich. Zuidelijker onderbreekt het Nederlandse Maastricht de directe toegang van Limburg naar de Maas, en ten zuiden van Maastricht is er enkel nog een klein fragment rond het dorpje Kanne dat tot de Maasvallei kan gerekend worden, maar vooral ook een specifieke eigenheid heeft die gekenmerkt wordt door de ligging in de mergelstreek.

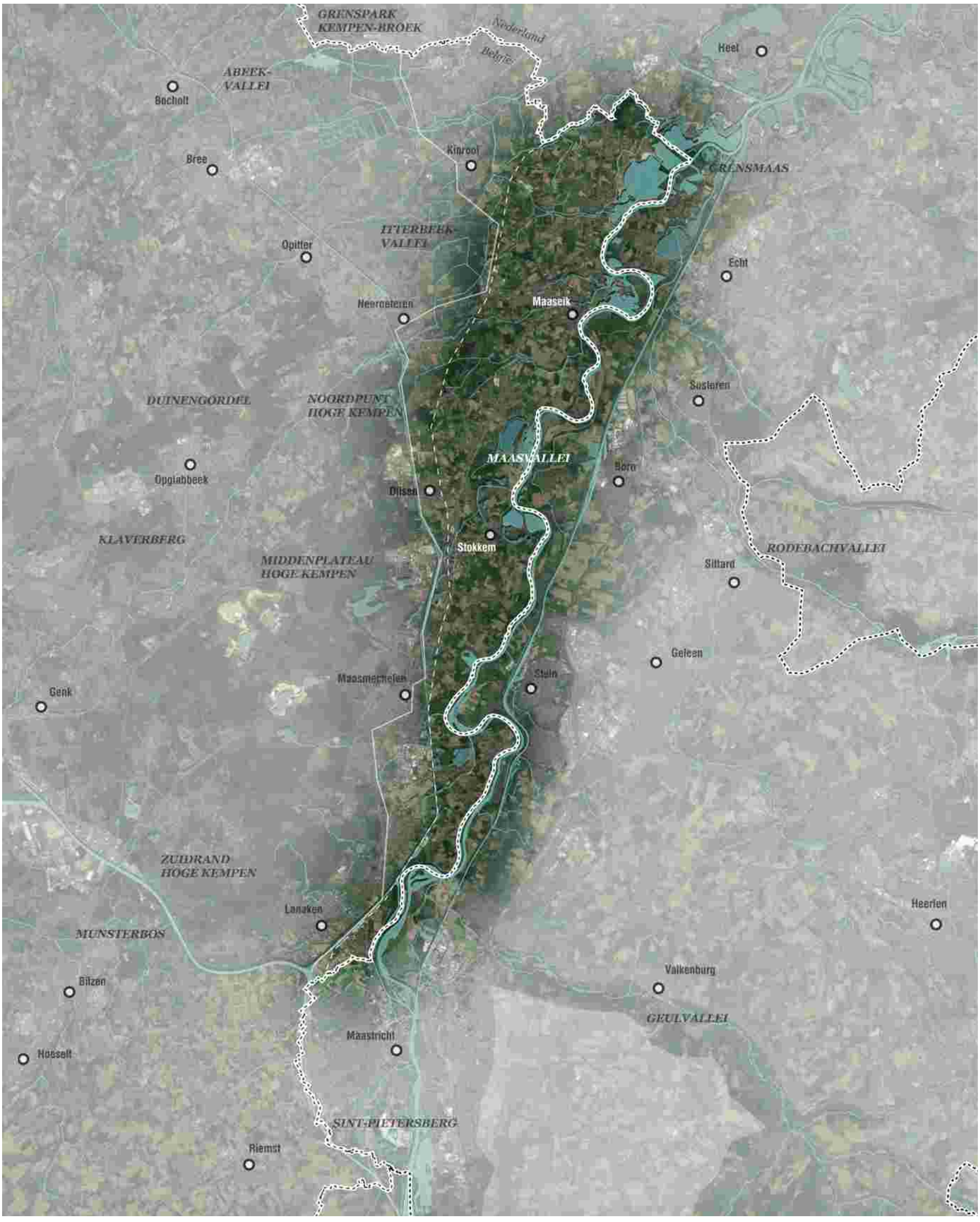
Binnen het kerngebied van deze landschapseenheid loopt de Maas over 45 km als grens tussen België en Nederland van Smeermaas tot Kessenich, met een hoogteverschil van 20 m. De Maas is een regenrivier, die tot wel 10 m kan dalen of stijgen naargelang het seizoen en de regenval. Langs de Maas is een unieke strook wilde riviernatuur ontstaan, met daarachter een heel systeem van Maasdorpjes, kastelen en landbouwgebied. Parallel aan de Maas loopt de steenweg N78, waarlangs een sterke verstedelijking en verlinting heeft plaatsgevonden, in tegenstelling tot de vele nog vrijwel onbebouwde gebieden direct langs de rivier. Nog verder westelijk begint het landschap van de Hoge Kempen, waar de steilrand naar het Kempens Plateau ook een topografisch einde markeert van de vallei. De grens van het valleilandschap ligt echter minder ver westelijk, tussen de overgang van zandleem- naar zandbodem en de bosrand van het Nationaal Park Hoge Kempen. Meer in het noorden grenst de Maasvallei aan het landschap van Kempen-Broek. Hier verdwijnt de lineaire structuur van de vallei en is een open vlakte aanwezig rond Kinrooi, een agrarisch gebied dat gekend staat voor de vee- en groenteteelt.

De Maas is een grillig verlopende rivier die in dit stuk nog natuurlijk afstroomt. Dit is een uniek gegeven in België en ook in Europa zeldzaam: niet alleen zijn er geen stuwen aanwezig, de rivier is ook afgesloten voor gemotoriseerd vaarverkeer en heeft een brede winterbedding die natuurlijk kan overstromen. De hoge piekdebieten en het beperkte verval hebben geleid tot een sterk meanderende rivier met continue migratie van meanders, overstromingen en afsnijding van meanderbochten. Vele tientallen oude Maasmeanders zijn vandaag in min of meerdere mate in het landschap herkenbaar. De Maasbedding werd in de 19e eeuw wel met dijken afgebakend en gereduceerd tot een goede 100 m breedte. Hierdoor moeten grote watervloeden nu door een smallere geul en vertonen dus grotere stroomsnelheden en erosiekracht. Dit heeft als gevolg gehad dat de natuurlijke grind- en zandbanken, die regelmatig droogvielen en waarop onder andere wilgen groeiden, verdwenen.

Zware overstromingen in de jaren 1990 waren het teken om het waterbeleid in de Maasvallei anders aan te pakken. Dit werd de aanleiding voor een integraal rivierproject, in samenwerking met Nederland, waarbij de winterbedding van de Maas terug meer ruimte kreeg. Door landschapsherstel- en natuurontwikkeling werden de uiterwaarden verlaagd, dijken verwijderd en oude Maasarmen en geherstructureerde grindplassen weer aangesloten op de rivier. Hierdoor heeft de Maasvallei op veel plekken terug zijn natuurlijk karakter en hoge natuurwaarden.

De Maas kent een lange geschiedenis als geliefd vestigingsoord. Er zijn sporen teruggevonden van bewoning die teruggaan tot de prehistorie. De vruchtbare uiterwaarden langs de rivier, die jaarlijks overstromen met vruchtbaar slib, zijn al eeuwenlang gebruikt als vruchtbaar landbouwgebied. Hier ontstonden de vele Maasdorpen, maar ook historische stadjes zoals Maaseik en Stokkem, verschillende abdijen (o.a. in Aldeneik) en kasteeldomeinen. Met de aanleg van de Zuid-Willemsvaart en de steenweg N78 nam in de 19e eeuw de verstedelijking en economische ontwikkeling in de Maasvallei sterk toe. De grindwinning langs de Maas die na de tweede wereldoorlog een nieuwe vlucht nam, is een ander belangrijk economisch gegeven dat ook het landschap sterk transformeerde met talrijke grindputten als gevolg. De grootschalige grindwinningsgebieden worden nu op een meer natuurlijke wijze heringericht als plassen met een directe connectie naar de Maas. De plassen kennen ook een recreatief belang voor watersport en als jachthaven (Maaseik, Kinrooi).

Aan het eind van de 19e eeuw werd er in Eisden steenkool gevonden, zodat hier een van de zeven mijnvestigingen van het Kempens steenkoolbekken ontstond. Eisden en Maasmechelen verstedelijkten hierdoor in snel tempo. Na de sluiting van de mijnen aan het einde van de 20e eeuw werd er zwaar ingezet op economische herbestemming van de mijnsites. In Maasmechelen leidde dat onder andere tot de ontwikkeling van uitgebreide bedrijventerreinen, clusters van grootschalige detailhandel en Maasmechelen Village, een outlet winkelcentrum in open lucht. De mijnsite van Eisden is ook een van de poorten naar het Nationaal Park Hoge Kempen, onder de naam Connecterra is hier een boeiend project ontstaan dat onderzoek, educatie en recreatie rond ecologische thema's combineert.

GRENSPARK KEMPEN-BROEK
Nederland
België
ABEEK-VALLEI
Bocholt
Bree
Kinrooi
GRENSMAAS
Heel
ITTERBEEK-VALLEI
Opitter
Echt
Neeroeteren
Maaseik
Susteren
DUINENGORDEL
NOORDPUNT HOGE KEMPEN
MAASVALLEI
Opglabbeek
Dilsen
Boro
KLAVERBERG
Stokkem
RODEBACHVALLEI
MIDDENPLATEAU HOGE KEMPEN
Sittard
Geleen
Maasmechelen
Stein
Genk
ZUIDRAND HOGE KEMPEN
Lanaken
Heerlen
MUNSTERBOS
Valkenburg
Bilzen
GEULVALLEI
Maastricht
Hasselt
SINT-PIETERSBERG
Riemst

BIJZONDERE PLEKKEN

Vijverbroek is een natuurgebied nabij Kessenich, aan de Belgisch-Nederlandse grens. Het gebied ligt in een oude Maasarm, die verlandde tot een moerasgebied. Het moeras wordt gevoed door de Itterbeek, maar er is ook heel wat ijzerhoudend kwelwater dat hier aan de oppervlakte komt. Samen met de natuurgebieden Koningssteen en Kollegreend is hier een ruim en divers gebied ontstaan met elzenbroekbossen, natte en droge graslanden, poelen en wilgenstruwelen. Op het water vormen zich drijftillen, drijvende eilandjes van los plantenmateriaal. Het gebied kent dus heel wat kenmerken van Kempen-Broek, maar is tegelijk deel van de historische Maasbedding. In Vijverbroek ligt ook de oude boerderij Stockbroekhof, met nog intacte historische perceelstructuur.

Heppeneert is een goed bewaard straatgehucht langs de Maas, momenteel ook bekend als bedevaartsoord. Dicht bij elkaar en beschut achter de dijk liggen enkele grotere boerderijen met ertussen oude kleine langgeveltypes, meestal omgebouwd tot woningen. Kerkewegels, oude paden en brugjes voeren naar de hoeves in de omgeving. Verspreid over de goed bewaarde uiterwaarden met historisch permanente graslanden liggen opmerkelijke hoeves.

Oud-Rekem is een goed bewaard historisch Maasdorp met een redelijk rijke geschiedenis. Het gezellig dorpje met erg homogene bebouwing werd een tijdje geleden verkozen tot ‘mooiste dorp van Vlaanderen’. Rekem was historisch een vrije rijksheerlijkheid gelegen aan de oude Maasloop. Later verloor de nederzetting aan belang ten voordele van Maasmechelen. Oud-Rekem ligt tussen de steenweg en de Zuid-Willemsvaart. Het historisch dorpshart wordt gedomineerd door het grafelijk waterkasteel en de Sint-Pieterskerk aan de Groenplaats. Het centrum heeft zijn historisch dambordpatroon behouden en bevat nog heel wat mooie historische burger- en herenhuizen en een aantal stadsboerderijen.

Ter hoogte van Maasmechelen en Eisden ligt langs de Maas het waardevol en intact complex van uiterwaarden bekend als **Maaswinkel**. Hier ligt het goed bewaarde Maasdorp Leut en het dijkgehucht Mazenhoven. Maaswinkel bestaat in het zuiden uit een poelen- en struwelengebied en in het noorden, in Maasbempder Greend, uit een grote waterplas (gevormd door de grindwinning) en een landschap van bloemrijke graslanden en wilgenstruwelen dat begraasd wordt door paarden en runderen.

Ook **Negenoord-Kerkeweerd** is een natuurgebied op de plaats van vroegere grindwinning. Door de natuurlijke begrazing met paarden en runderen en de permanente aanvoer van kalkrijk Maaswater groeien hier unieke bloemen- en plantensoorten. Op de oude Maasarm die hier ligt kan je overnachten op een kampeervlot. Hier ligt ook het Maascentrum De Wissen. Centraal in het gebied Negenoord werd onlangs een mooie uitzichtstoren gebouwd uit stampleem, ontgonnen uit de Maasvallei.

Onder de verschillende Maasplassen is die van **Herenlaak** een die voluit de kaart van watersport en -recreatie getrokken heeft, met een vakantiepark en jachthaven, maar ook een zwemstrand. Het is een echte toeristische trekpleister, die tegelijk wel kies voor duurzaam toerisme met aandacht voor milieuvriendelijkheid.

1 Rivierpark Maasvallei (© visitlimburg.be) | 2 Vijverbroek (toerismekinrooi.be) | 3 Herenlaak (© marinas.com) | 4 Negenoord-Kerkeweerd (© limburgslandschap.be) | 5 Oud-Rekem (© Facebookpagina Over Oud-Rekem) | 6 Heppeneert (© hbvl.be) | 7 Negenoord-Kerkeweerd (© dreamtheworld.nl)

1

2

3

4

5

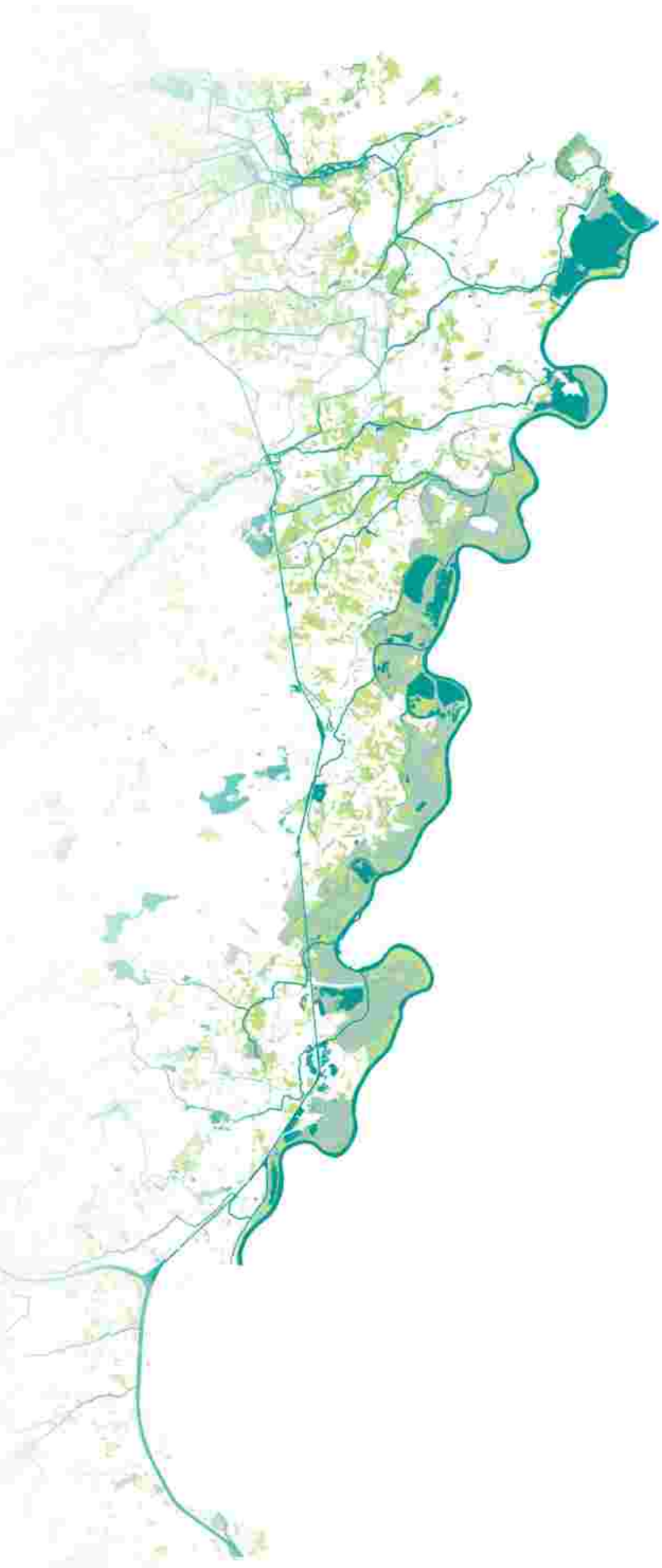
6

7

REGENRIVIER EN WATERLANDSCHAP

De **Maas** is natuurlijk het hoofdelement van de Maasvallei en bron van de meeste landschappelijke kenmerken. De Maas is in deze regio een vrij afstromende regenrivier met **hoogdynamische natuur,** ongestuwd en onbevaarbaar. Door de dynamiek die ze creëert ontstaan op de oevers heel diverse milieus, gevormd op **droge grindbanken, zandige stukken of lemige afzettingen**. Vooral in het gebied tussen de Maasoever en de winterdijken groeien enorm veel **bloemen** en planten, daarbij ook **stroomdalsoorten** die door de rivier afgezet worden.
De Maas zelf is redelijk zuiver en bevat veel **vissoorten**, waaronder een aantal zeldzame. Daarnaast is de Maasvallei vooral een paradijs voor **watervogels**.
De landschappelijke structuur van de Maasvallei is een **terrassenlandschap**, met achtereenvolgens de zomerbedding van de Maas, de **uiterwaarden** in de winterbedding, de **dijken**, een **agrarisch landschap** met nog heel wat **oude stroomgeulen** en dan de **steilranden** van het Kempens Plateau, doorsneden door **beekvalleien** zoals de Bosbeek.
In de hele Maasvallei zijn talrijke **kleine en grote waterplassen** aanwezig als getuige van de grindwinning. Deze kennen zowel een ecologisch als een recreatief hergebruik.

Maasuiterwaarden (© naturetoday.com)

Maasplassen Meerheuvel & Bichterweerd
(© belbag.be)

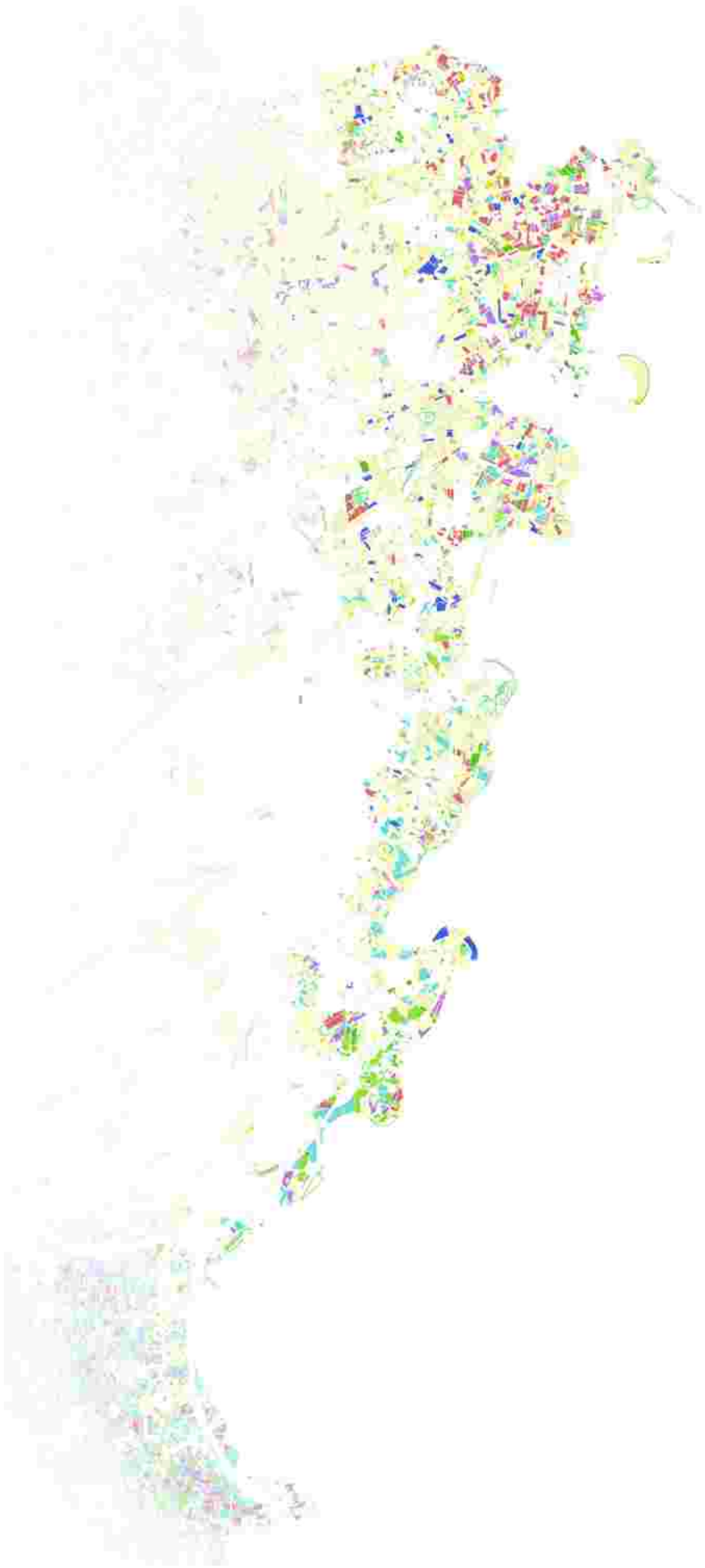
INTENSIEVE LANDBOUW

Het landschap buiten de Maasbedding en haar uiterwaarden kent een agrarisch karakter en wordt doorspekt met **hagen en rijen van knotbomen**. Vooral in het noorden van de landschapseenheid overheerst de intensieve landbouw, met naast veeteelt vooral fruit- en groenteteelt, zowel in serres als in volle grond. In de streek rond Kinrooi worden o.a. veel asperges geteeld, maar ook aardbeien, er zijn laagstamboomgaarden, ... Met Agropolis is hier ook een kennis- en onderzoekscentrum gesticht specifiek voor de landbouwsector.

Intensieve fruit- en groenteteelt (© softfruit.be)

Aspergeteelt in Kinrooi (© knack.be)

VERSTEDELIJKING N78

De traditionele **Maasdorpen** kennen over het algemeen een **T-vormige stratenpatroon**, met een hoofdstraat parallel aan de Maas en een straat richting weilanden en woeste gronden dwars daarop. De meeste van deze dorpen zijn ook gegroeid weg van de Maas, zodat die structuur nog vrij intact is gebleven. Met de komst van de Zuid-Willemsvaart en de steenweg (N78) is hier een heel **stedelijk systeem** gegroeid met grote residentiële ontwikkeling en een typische **steenwegbebouwing** met bedrijvigheid en baanwinkels. Dit maakt van de N78 een structurerende lijn, met een veelheid aan verschillende functies en onsamenhangende aanblik.

Een specifieke positie nemen de steden **Maaseik** en **Stokkem** in, als enige historische (Loonse) steden in de regio. Ze beschikken nog over hun historische structuur en vooral in het geval van Maaseik over veel bouwkundig erfgoed. **Maasmechelen en Eisden** zijn door de aanwezigheid van de steenkoolmijn ook uitgegroeid tot stedelijke proporties, een lineaire stedelijke vlek tussen de onbebouwde gebieden van de Maasuiterwaarden en het Nationaal Park Hoge Kempen. In Eisden is de **tuinwijk** een heel mooi voorbeeld van de geplande stedelijke ontwikkeling rond de Limburgse mijnen.

In het noorden van de Maasvallei verdwijnt de lineaire structuur doordat kanaal en steenweg zijn afgebogen. In de plaats komt een agrarische vlakte met **landbouwdorpen**, waarvan de meeste vrij uitgespreid zijn en doen denken aan de bebouwingsstructuur rond Peer en Bree. In de Maasvallei liggen ook heel wat **kasteeldomeinen** met bijhorende parkgebieden.

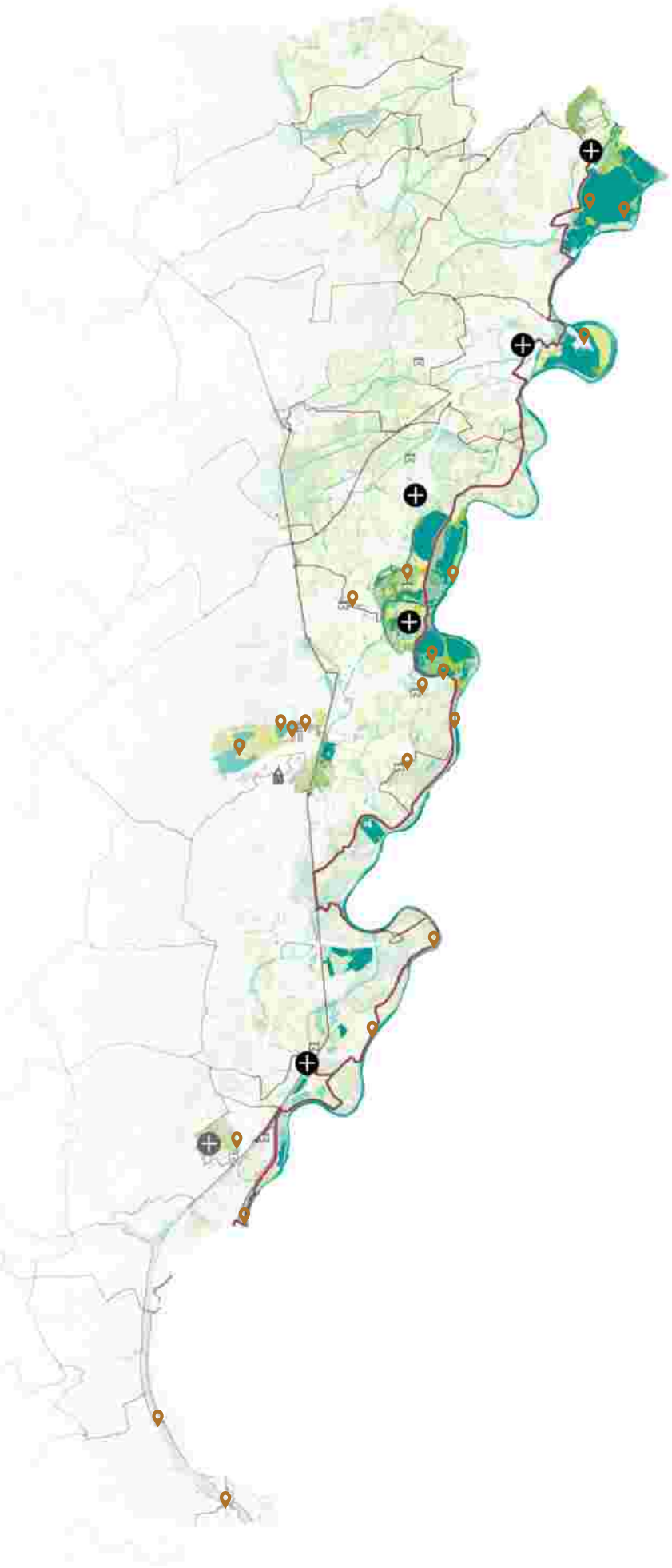
Markt in Maaseik (© visitlimburg.be)

Steenwegbebouwing N78 (© hbvl.be)

TOERISTISCH-RECREATIEF NETWERK

Het Rivierpark Maasvallei is zowel in Belgisch- als Nederlands-Limburg een geliefde **toeristische bestemming**. De combinatie van **waterrecreatie**, waardevolle en goed ontsloten **natuurgebieden**, een heel aantrekkelijk **fietsroutenetwerk** en verspreid **erfgoed** (Maasdorpen, kasteeldomeinen, mijnerfgoed in Eisden) maakt de regio een bestemming met heel wat afwisseling.

Fietstoerisme Maasvallei (© justliketotravel.nl)

Maasmechelen Village (© visitlimburg.be)

KERNKWALITEITEN

Intact open rivier-, plas- en oeverlandschap met afwisselende en goed geïntegreerde recreatiemogelijkheden.

Intact open rivier- en oeverlandschap met unieke habitats en soorten

De dynamische riviernatuur van de Maasvallei is meteen ook haar grootste kernkwaliteit. Als ongestuwde, onbevaarbare en binnen de grenzen van de dijken vrij stromende rivier is de Maas in Limburg een uniek gegeven in Europa, en dat geldt ook voor de natuur die in de uiterwaarden en op de oevers van de rivier ontstaat. Dat gaat over de unieke habitats en zeldzame dier- en plantensoorten, maar ook over het wilde, natuurlijke rivierlandschap zelf.

Leesbaarheid van het terrassenlandschap met steilrand Kempens Plateau, oude stroomgeulen, dijken, uiterwaarden en zomerbedding van de Maas

De Maasvallei is zowel een natuurlijk gegroeid landschap, met steilranden, beekvalleien, oude stroomgeulen en een winter- en zomerbedding met daartussen vrij overstroombare uiterwaarden. Daarnaast is het ook een door mensen beheerd systeem, met dijken, landbouwgronden en een kanaal voor scheepvaart. De combinatie van al deze elementen en vooral de mogelijkheid om ze tot op vandaag in het landschap te lezen en te beleven, is een belangrijke kwaliteit van de landschapseenheid Maasvallei.

Recreatieve en ecologische valorisatie van de relicten van de grindindustrie

De Maasvallei is door de grindwinning sterk getransformeerd. Vooral in de tweede helft van de 20e eeuw werden grote grindmassa's afgegraven en weggevoerd. De waterplassen die in deze grindputten ontstonden, zijn inmiddels een belangrijke typerend kenmerk van het landschap van de Maasvallei. De kernkwaliteit zit vooral in de manier waarop de waterplassen benut werden als kans voor ecologische opwaardering van de riviervallei, voor de creatie van hoge natuurwaarden, maar ook voor duurzaam waterbeheer en recreatie (van watersport tot natuurrecreatie).

Herkenbare historische kernen en architectuur van Maasdorpen en kasteeldomeinen in de Maasvallei

Het historisch geheel van Maasdorpen, -gehuchten en -steden met de verspreide hoeves en kasteeldomeinen is wat opgeslokt door de verstedelijking langs de N78. Toch is vooral in het oosten van de Vlaamse Maasvallei nog heel wat terug te vinden van deze historische bebouwingsstructuren. Veel dorps- en stadskernen zijn bewaard en nog leesbaar, sommige dorpen zijn zelfs nog in hun historische compacte structuur te beleven. Dorpen als Aldeneik en Oud-Rekem, met hun schat aan erfgoed en pittoresk karakter, zijn ook een toeristische troef voor de regio.

Waardevol agrarisch landschap voor grondgebonden landbouw en landbouwinnovatie

Vooral in het noorden van de Maasvallei is veel landbouwgebied aanwezig dat divers gebruikt wordt voor veeteelt, akkerbouw en groenteteelt. In Kinrooi onderzoekt Agropolis de innovatiemogelijkheden binnen de landbouw met lokale proefvelden. Dit hele landbouwgebied vormt een belangrijk onderdeel van het landschap van de Maasvallei, maar neemt ook binnen de Limburgse voedselproductie een belangrijke plek in.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Uniek **geheel van dynamische riviernatuur** en uitgestrekte natuurgebieden en waterplassen.
- × **Grensoverschrijdende samenwerking** met Nederland.
- × Positieve en **duurzame aanpak toekomstige grindwinning** door afsprakenkader met NV Steengoed.
- × Aanwezigheid van Agropolis als **agrarisch innovatiecentrum.**
- × Aantrekkingskracht van de regio voor **(fiets) toeristen.**

BEDREIGINGEN

- × Onvoorspelbaarheid van hoe de Maas als regenrivier gaat evolueren met de **klimaatverandering**.
- × Toenemende **verstedelijking en verlinting** langs de N78.
- × Leefbaarheid en **toekomstperspectief voor Maasdorpen en -gehuchten**, zeker die welke niet of minder als toeristische bestemming gelden.
- × **Intensivering van het landbouwgebruik** en toename van inwisselbare teelten zoals maïs.
- × Waterniveau van de Maas soms onder druk door **aftappen richting Albertkanaal** en Juianakanaal.

RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid Maasdorpen
De Maasdorpen waarvan sprake in deze eenheid liggen uiteraard allemaal in de Maasvallei.

Historisch-morfologische eenheid Mijnsteden
In de Maasvallei ligt de mijnsite en bijhorende tuinwijk van Eisden (Maasmechelen).

Historisch-morfologische eenheid Dietse Steden
In de Maasvallei liggen twee Loonse steden, Maaseik en Stokkem.

Economisch-functioneel systeem Intensief landbouwlandschap Noord-Limburg
Het intensief landbouwlandschap van Noord-Limburg beslaat ook de streek rond Kinrooi en Kessenich, in het noorden van de Maasvallei.

Economisch-functioneel systeem Zuid-Willemsvaart
De Zuid-Willemsvaart vertrekt in Lanaken en loopt vervolgens lange tijd vrijwel parallel aan de Maas. Het kanaal heeft een belangrijke rol gespeeld bij de economische ontwikkeling van de Maasvallei.

Economisch-functioneel systeem Nationaal Park Hoge Kempen
In Connecterra (Maasmechelen) en Bergerven liggen twee poorten naar het NPHK, die op de grens van de Maasvallei liggen.

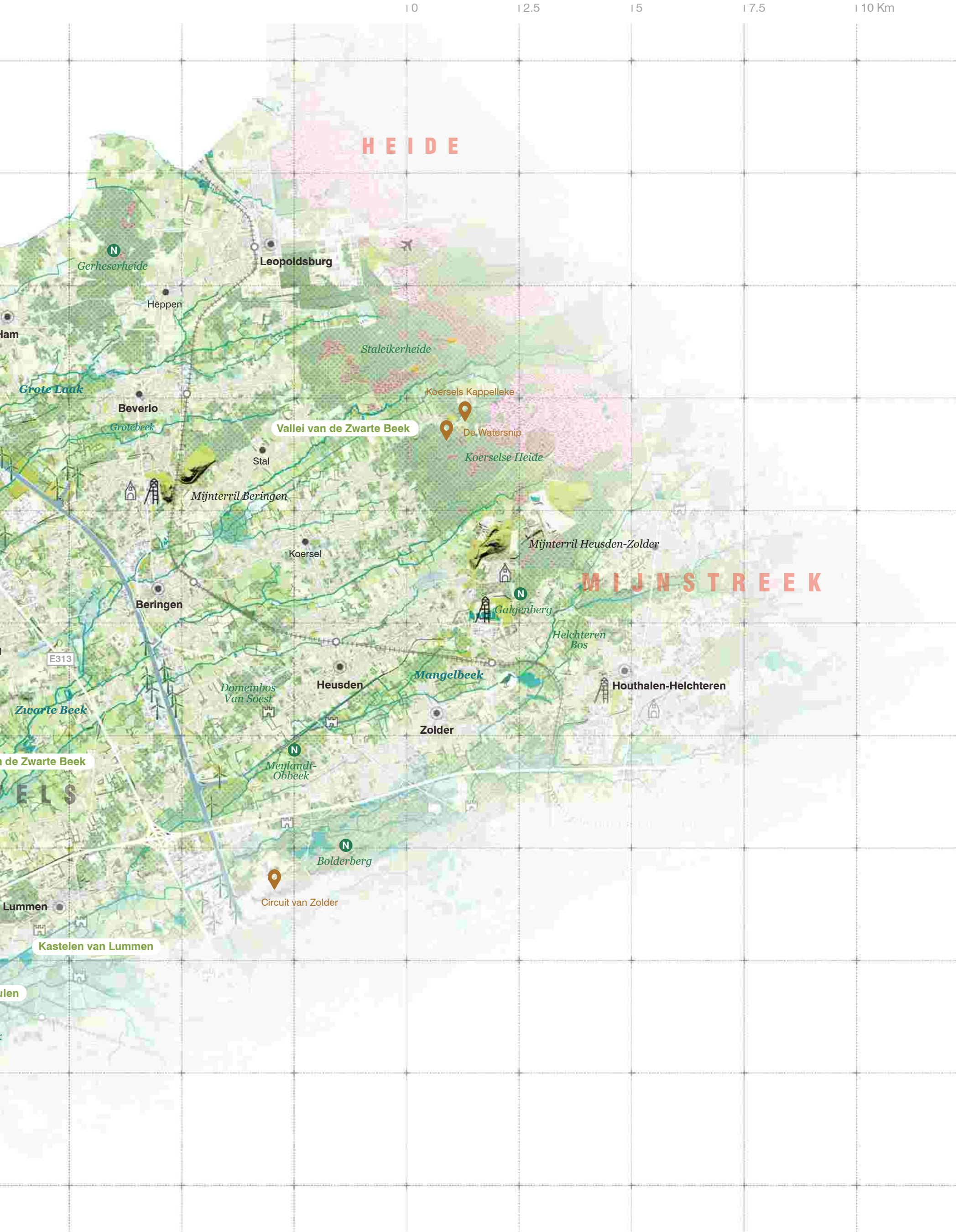

West-Limburgse Beekvalleien

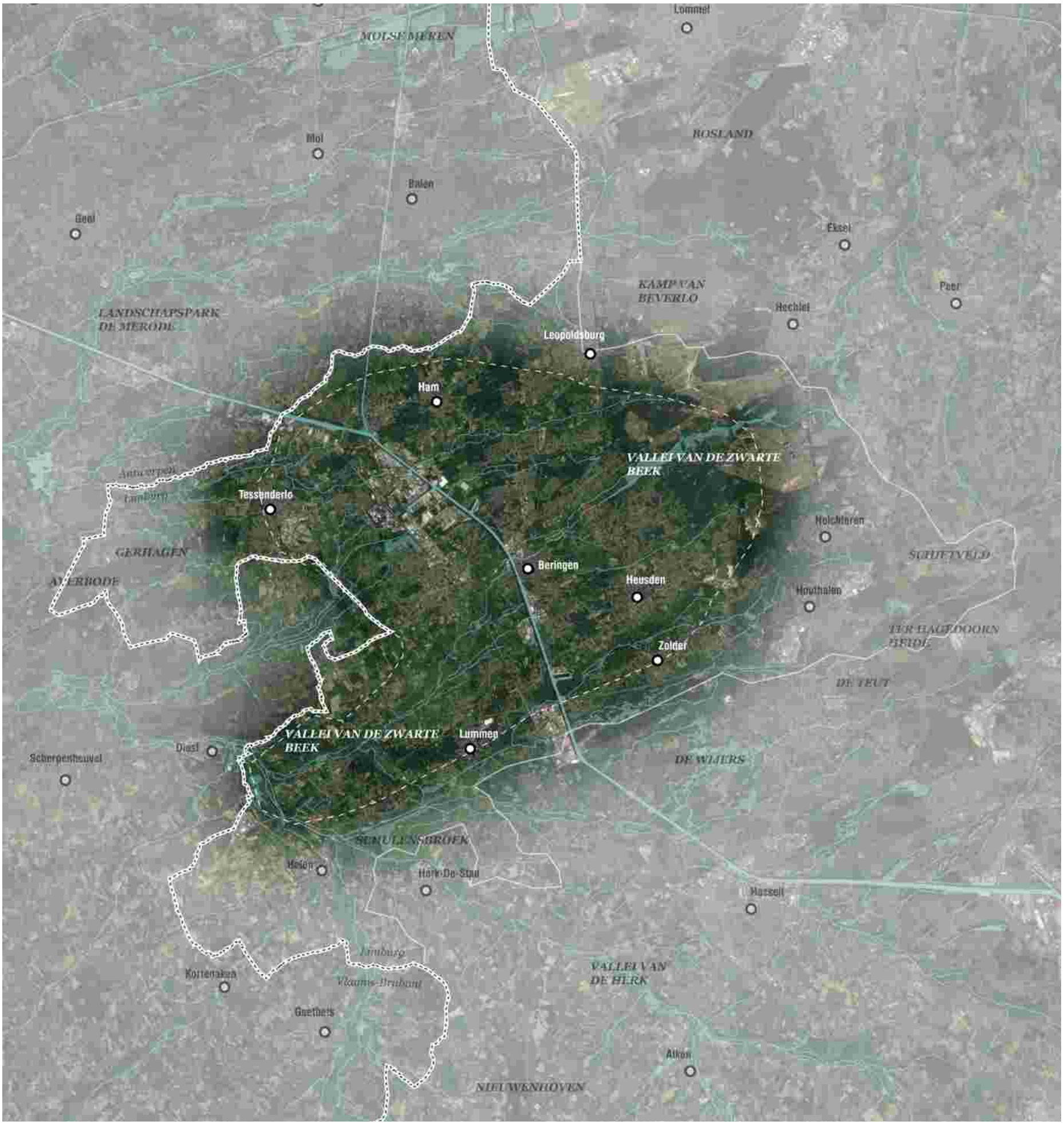
Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
HEIDE
MIJNSTREEK
Gerheserheide
Leopoldsburg
Heppen
Staleikerheide
Grote Laak
Beverlo
Grotebeek
Vallei van de Zwarte Beek
Koersels Kappelleke
De Watersnip
Koerselse Heide
Stal
Mijnterril Beringen
Koersel
Mijnterril Heusden-Zolder
Beringen
Galgenberg
Helchteren Bos
E313
Mangelbeek
Houthalen-Helchteren
Domeinbos Van Soest
Heusden
Zwarte Beek
Zolder
Meylandt-Obbeek
Bolderberg
Circuit van Zolder
Lummen
Kastelen van Lummen

SITUERING

De West-Limburgse Beekvalleien liggen in de zogenaamde tertiaire Kempen, een langgerekte reeks getuigenheuvels die zich ruwweg uitstrekt tussen Houthalen en Diest. Deze tertiaire Kempen vormen het overgangsgebied tussen de 'echte' Kempen en de regio's Haspengouw en het Vlaams-Brabantse Hageland.
Centraal in de landschapseenheid West-Limburgse Beekvalleien bevinden zich de valleien van de (middenloop van de) Zwarte Beek, Grotebeek en Grote Laak. De bovenlopen van deze beken (richting noord-oosten) vormen een overgansgebied richting Noord-Limburgse Bossen en Wijers, waar er meer bos- en heidegebieden in het landschap opduiken. Richting zuid-oosten vormt de (vallei van de) Mangelbeek een overgangsgebied, waar de eerste vijvercomplexen van de Wijers aanwezig zijn. In het westen in Tessenderlo loopt de landschapseenheid van de West-Limburgse Beekvalleien over in het landschap van De Merode, dat grotendeels in de provincie Antwerpen ligt maar met de bossen van Averbode en Gerhagen ook een klein deel van Limburg beslaat. De zuidelijke grens van de West-Limburgse Beekvalleien bevindt zich in de zogenaamde depressie van Halen-Schulen, de plek waar Zwarte Beek, Mangelbeek, Demer, Herk, Gete en Velp samenkomen.
Vooral de vallei van de Zwarte Beek speelt in deze landschapseenheid een centrale rol. Het is een beekvallei die van bron tot monding voor het grootste deel als natuurgebied beschermd wordt, wat uniek is in Vlaanderen en geleid heeft tot een unieke verzameling van valleinatuur. De Zwarte Beek loopt in een gebied met sterk ijzerhoudende bodem, zodat het water regelmatig oranje kleurt. In de vallei van de Zwarte Beek is ook heel wat kwel, doordat grondwater er hoog staat. De Zwarte Beek zelf ontspringt op de Resterheide nabij Hechtel, en mondt 30 km verder uit in de Demer. Ze doorkruist het militaire domein van het Kamp van Beverlo (Leopoldsburg). Vooral de bovenloop, die door dit domein loopt, is zeer waardevol omdat ze quasi ongeschonden is van landbouwgebruik. Stroomafwaarts vanaf Koersel is de beek wel rechtgetrokken en uitgediept. Tussen Paal en Meldert loopt de middenloop, met daar o.a. de Bocht van Laren. Uiteindelijk mondt de Zwarte Beek uit in de Demer nabij Diest. De parallelle beekvalleien van de Mangelbeek, de Grotebeek en de Grote Laak zijn gelijkaardig van structuur en ecologisch waardevol, maar meer geschonden door ander ruimtegebruik.
Tussen de beekvalleien liggen grote, droge stukken land, waar ook de getuigenheuvels terug te vinden zijn, vooral in het westen van Tessenderlo en Lummen. Hier vinden we verder een typisch landschap voor de (Lage) Kempen, met naaldbossen, heidefragmenten en landbouwgebied met plaggenbodems en weilanden. De grootste boscomplexen zijn terug te vinden in Tessenderlo tussen het centrum en de abdij van Averbode. Dit zijn vooral naaldhoutaanplantingen zoals ook in de Noord-Limburgse Bossen terug te vinden zijn.
In tegenstelling tot andere regio's in de Lage Kempen is de landschapseenheid van de West-Limburgse Beekvalleien heel erg verstedelijkt. Een cruciale rol daarbij speelde de industriële ontwikkeling, zowel rond de chemische industrie in Tessenderlo als bij de mijnsites van Beringen, Heusen-Zolder en Houthalen-Helchteren. Toen het Albertkanaal gegraven werd, heeft men zowel ter hoogte van Tessenderlo als in Beringen voorzien in een lokaal havendok, waarrond de industriële ontwikkeling vrij snel een hoge vlucht nam. Ook de ontsluiting van de regio per trein en later met de aanleg van de snelwegen E313 en E314 lokte heel wat bijkomende bedrijvigheid. Deze industriële ontwikkeling en de goede bereikbaarheid van het gebied werkte echter ook een snelle residentiële groei in de hand. Eerst specifiek rond de industriële knopen met o.a. de tuinwijken en cités van Beringen-Mijn en Heusden, later als een ongestuurde, vlekvormige uitbreiding van de meeste dorpskernen met uitgestrekte verkavelingswijken. Op die manier is de typerende strokenbebouwing ontstaan, waarbij in de zone tussen snelweg en de bos- en heidegebieden in het noordoosten bijna alle ruimte tussen de beekvalleien verkaveld en bebouwd werd.

MOLSE MEREN
Lommel
Mol
ROSLAND
Balen
Geel
Eksel
KAMP VAN BEVERLO
Peer
Hechtel
LANDSCHAPSPARK DE MERODE
Leopoldsburg
Ham
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Tessenderlo
Antwerpen
Limburg
Hechtel-Eksel
GERHAGEN
AVERBODE
Beringen
Heusden
Houthalen
SCHIETVELD
TER HAGE DOORN HEIDE
Zolder
DE TEUT
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Lummen
Diest
Scherpenheuvel
DE WIJERS
SCHULENSBROEK
Halen
Herk-De-Stad
Hasselt
Limburg
Vlaams-Brabant
Kortenaken
Gingelom
VALLEI VAN DE HERK
Gaetbets
Alken
NIEUWENHOVEN

BIJZONDERE PLEKKEN

De **Abdij van Averbode** ligt op grondgebied van drie gemeenten en provincies. Ze was zelfs historisch al een ‘grensgeval’, op de grens tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Loon (later het prinsbisdom Luik). In ieder geval heeft de abdij een grote rol gespeeld in de landschaps- en agrarische ontwikkelingen in West-Limburg, in het bijzonder in Tessenderlo maar ook elders. De abdij lag aan de basis van de ontginning van heel wat Kempens landschap voor o.a. bosbouw, landbouw, veeteelt of visvangst. De abdij ligt in een landschap gekenmerkt door getuigenheuvels, uitgestrekte bossen, heidefragmenten en landduinen. Het meest uitgesproken en intact is dat landschap in het gebied van **Gerhagen** in Tessenderlo dat rechtstreeks aansluit op de eigen bossen van Averbode zelf. Gerhagen is een van de drie Limburgse stiltegebieden maar ook een belangrijke bestemming voor natuur- en familierecreatie. Het hele landschap van Averbode en Gerhagen hoort bij het landschap van ‘De Merode’, dat verderloopt in de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen.

Een van de grootste (1300 ha !) en meest waardevolle natuurgebieden in deze landschapseenheid is de **Vallei van de Zwarte Beek**. Deze beek ontstaat op de rand van het Kempens plateau en maakt de verbinding tussen de Kempen en het Hageland, waar het in de Demer vloeit. De bovenloop van de Zwarte Beek wordt gekenmerkt door uitgestrekte heide, bossen en duinen en hoort qua landschapsbeeld thuis bij de landschapseenheid Noord-Limburgse Bossen. Het is een van de meest intacte laaglandbeeksystemen van West-Europa, met een beek die sterk meandert en een natuurlijke loop volgt. Het landschap wisselt heel sterk, met verder van de bron ook veel natte moerassen, akkers, weilanden en graslanden. Het hele stroomgebied wordt gekenmerkt door een verwevenheid van kleinschalige landbouwpercelen, vochtige tot natte hooilanden, ruigten, broekbossen, beekbegeleidend bos en heidefragmenten. Een uniek gegeven in de Vallei van de Zwarte Beek is het uitgestrekte, intacte veenpakket in de bodem. Dit beslaat een oppervlakte van zo’n 200 ha en kan tot 5 meter dik zijn. Dit veen is eeuwenoud en speelt een belangrijke rol als opslag van CO_2 en als ‘spons’ voor water.

De **Rammelaars** is een natuurgebied in het noorden van Ham en eveneens een goed bewaard beekdallandschap. Het gebied dankt zijn naam aan de vele konijnen en hazen die er leven. Verder is het gekenmerkt door de aanwezigheid van natte natuur, zoals elzenbroekbossen, wilgenstruwelen en kleine vijvers. In het gebied werd vroeger naar ijzererts gedolven, de putten zijn nog in het landschap aanwezig. Ook de turf uit het gebied was populair als brandstof.

De **depressie van Halen-Schulen** is een uitgestrekt, waterrijk laagland ten zuiden van Lummen. Het ligt op de overgang tussen de West-Limburgse Beekvalleien, Vochtig Haspengouw en het Hageland in Vlaams-Brabant. Omdat het historisch een vrij nat gebied is met veel broeklandschappen, bleef het redelijk onbebouwd, zeker in vergelijking met het strokenlandschap in de het noorden van deze landschapseenheid. In deze regio stromen de Zwarte Beek, Mangelbeek, Demer, Gete en Velp samen. Doorheen de geschiedenis is hier een soort polderlandschap geschapen, met heel wat dijken die voor artificiële reliëfverschillen zorgen. Een enorme ingreep was de aanleg van de snelweginfrastructuur van de E314, waardoor men hier ook het grote Schulensmeer moest aanleggen als wachtbekken voor de waterbeheersing in het natte landschap van het Schulensbroek (zie landschapseenheid Vochtig Haspengouw).

In dezelfde omgeving ligt op het grondgebied van **Lummen** een cluster van drie historische **kastelen**, die profiteerden van de gunstige ligging aan de Demer en Mangelbeek en de landbouwmogelijkheden die zo zijn ontstaan.

1 Vallei van de Zwarte Beek (© visitlimburg.be) | 2 Veenlagen in de Vallei van de Zwarte Beek (© ecopedia.eu) | 3 Schulensbroek (© schulensmeer.be) | 4 Abdij en bossen van Averbode (© averbodemoment.be) | 5 Gerhagen (© uitdatabank.com) | 6 Kastelen van Lummen (© lummen.be) | 7 De Rammelaars(© outdooractive.be)

1

2

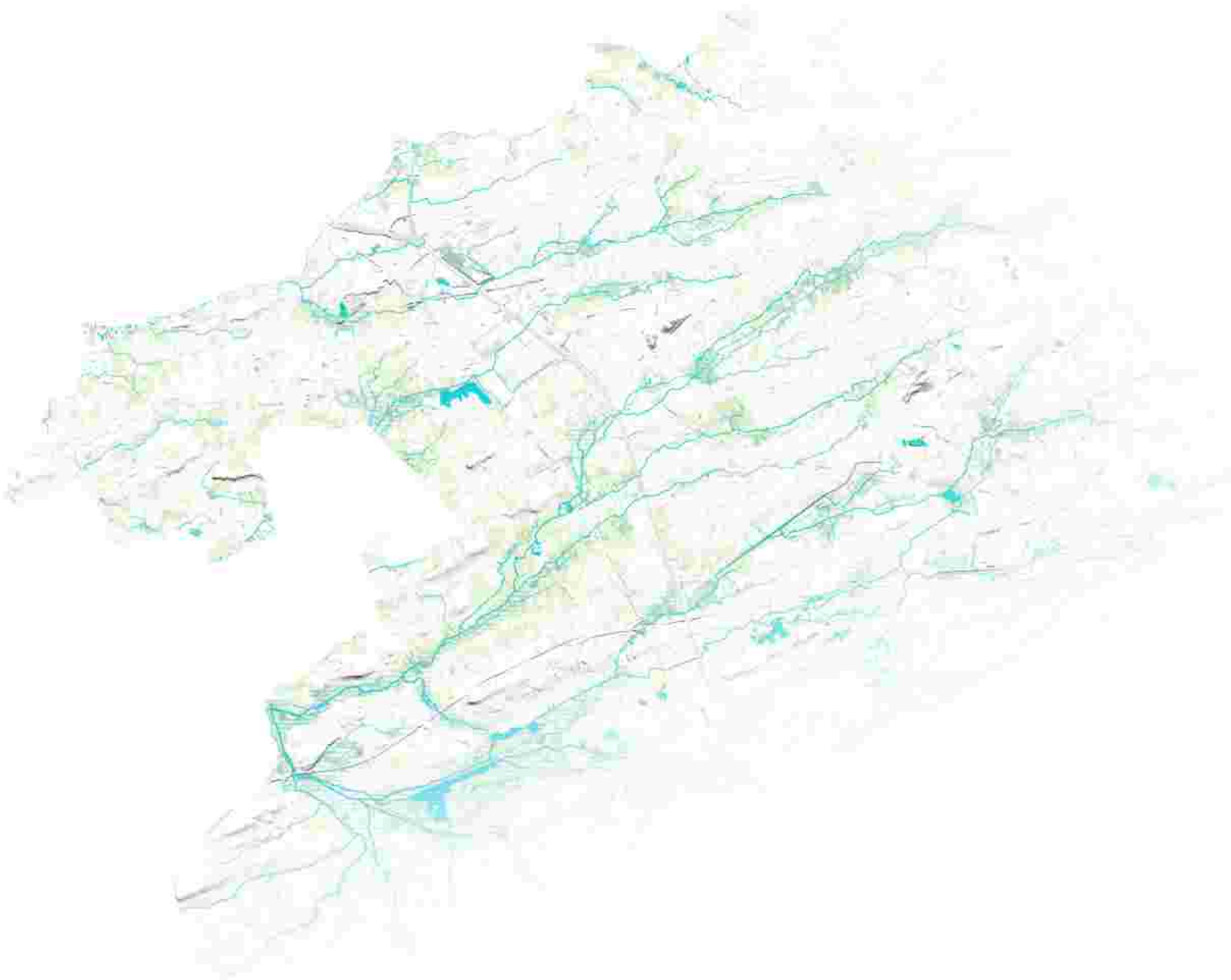

3

4

5

6

7

ECOLOGISCHE BEEKVALLEIEN

De **beekvalleien** zijn natuurlijk het belangrijkste landschappelijke kenmerk van deze landschapseenheid, met hun **moerasbossen, natte graslanden, zeggevegetaties, veen, vennen en natte heide**. De Vallei van de Zwarte Beek biedt een unieke staalkaart van bijna al deze landschapstypes, maar ook in de andere beekvalleien zoals Grotebeek en Grote Laak is heel wat waardevolle valleinatuur terug te vinden. In de **veengebieden** zijn dat bloemrijke hooilanden met zeldzame planten, ook in de elzenbroekbossen zijn die terug te vinden. De intacte beekvalleien bieden ook een toevluchtsoord voor heel wat insecten.

Door de natheid van de beekvalleien en de aanwezigheid van weinig draagkrachtige veenlagen, zijn ze grotendeels **gespaard gebleven van bebouwing**. Hierdoor hebben we hun natuurlijke structuur en verloop goed kunnen bewaren en lopen als groene corridors doorheen het verder wel heel verstedelijkte landschap van West-Limburg.

Aan de benedenloop van de Zwarte Beek en in de bossen van Gerhagen liggen nog **landduinen met stuifzand**. In het westen van de landschapseenheid liggen **ijzerzandsteenheuvels**. Deze zijn zuid-westelijk georiënteerde getuigenheuvels, die de beekvalleien lokaal doen versmallen.

Ter hoogte van Lummen en Halen bevindt zich een grote **depressie** die vroeger een zeer moerassig gebied was met frequente overstromingen. Hier monden de Zwarte Beek en de Mangelbeek uit in de Demer. Ondanks het feit dat het doorsneden wordt door een aantal grote infrastructuren, is ook dit landschap, traditioneel waterrijk, van bebouwing grotendeels gespaard gebleven en toont het zich nu als groene vlakte met een heel netwerk van beken en sloten, weilanden en kleine landschapselementen.

Zwarte Beek (© visitlimburg.be)

Grote Laak in natuurgebied De Rammelaars (© natuurpuntham.be)

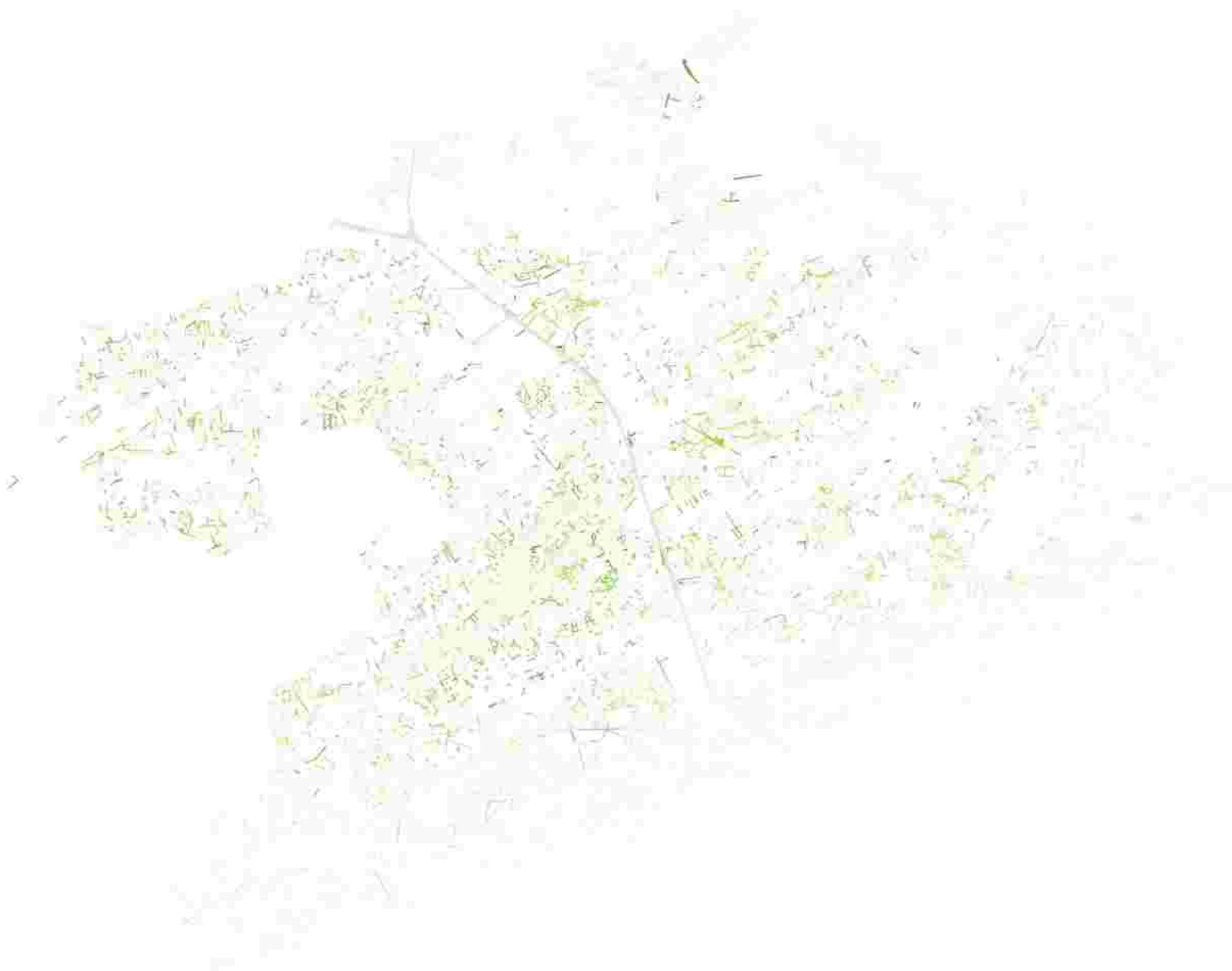
PATCHWORK VAN GROTE EN KLEINE BOSGEBIEDEN

De beekvalleien bevatten heel wat **kleine en grotere bosjes**, deels broekbossen, maar ook grotere naaldbossen.
Vooral in het noordoosten, op de overgang met de landschapseenheid van de Noord-Limburgse Bossen, is een uitgebreid **bos- en heidelandschap** aanwezig. Het is hier dat de meeste beken van de West-Limburgse Beekvalleien ontspringen. De bossen zijn grotendeels naaldbosaanplantingen.
Ook in het westen zijn grote bossen aanwezig, in de invloedssfeer van de abdij van Averbode (net over de grens met Vlaams-Brabant. Dit boslandschap is diverser en sluit aan bij het land van **De Merode**, dat verderloopt in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Toch biedt het in Tessenderlo een voor Limburg bekend beeld, met veel **naaldbomen, heide en ook zandduinen**.

Koersel Kapelleke (© Facebookpagina Koersel Kapelleke)

Duizendjarige eik in Lummen (©wereldboom.org)

DENS NETWERK VAN KLEINE LANDSCHAPSELEMENTEN

Het hele gebied van de West-Limburgse Beekvalleien kent een uitzonderlijke dichtheid aan **kleine landschapselementen**, zowel in de beekvalleien zelf als in het tussenliggende drogere weidelandschap. In de beekvalleien gaat het om een combinatie van **broekbossen, solitaire bomen, populieren**, ... Het drogere landschap, waar het niet bebouwd is, is vooral in gebruik voor veeteelt en bestaat uit weilanden die op veel plekken nog omzoomd zijn met **houtkanten** en **bomenrijen**.

Maar ook veel van de verstedelijkte gebieden kennen een erg groen karakter. De schaal waarin de open ruimte hier verkaveld is geworden, heeft ervoor gezorgd dat er in die verkavelingen nog heel veel **onbebouwde kavels** aanwezig zijn, maar ook grotere onbebouwde gebieden zoals nog niet aangesneden woonuitbreidingsgebieden. Op veel van die braakliggende gronden zijn nog **waardevolle natuurelementen** terug te vinden: bosjes, houtkanten, soortenrijke graslanden, ...

Deze staan natuurlijk wel onder druk door de oprukkende verstedelijking en zijn vaak heel gefragmenteerd. Maar ze zouden een aanleiding kunnen vormen om in deze verkavelingen te werken aan groene dooradering en het behoud van deze waardevolle kleine landschapselementen.

Kleine landschapselementen in de Lage Kempen (© rllk.be)

Bomen en houtkanten in Lummen (© mlouisevgfotografie.weebly.com)

LINEAIRE INDUSTRIEZONE EN STROKENBEBOUWING

Het landschap van de West-Limburgse Beekvalleien wordt bepaald door de noordoost-zuidwest stromende beken. Deze bepalen ook de nederzettingenstructuur, met bebouwing op de heuvelruggen tussen de beken in de vorm van **strokenbebouwing**: langgerekte verkavelde structuren, met daartussen groene, natte corridors. Oorspronkelijk ging het over **kleine dorpskernen** met Beringen als enige historische stad. Door de industrialisatie van de regio nam de bebouwing snel toe, eerst met geplande verstedelijking rond de mijnen (**tuinwijken** in Beringen-Mijn en Houthalen), later in de vorm van een **netwerkvormige 'patchworkverstedelijking' met veel lintbebouwing** en suburbane ontwikkelingen in stroken tussen de beken. Het Albertkanaal onderbreekt en doorsnijdt deze structuur. Hier is een **lineaire industriële ontwikkeling** zichtbaar in de strook tussen kanaal en snelweg (E313), met industrie- en bedrijventerreinen, deels watergebonden, en ook een opvallend grote hoeveelheid windturbines.
Meer naar het zuid-westen neemt het strokenkarakter af en zitten we in een meer onbebouwd landschap met meer ruimte voor landbouw (vooral veeteelt), waarin relatief **goed afgebakende dorpskernen** liggen zoals Schoot, Engsbergen, Meldert en de grotere nederzettingen Tessenderlo en Lummen.

Industriezone Ravenshout
(© internetgazet.be)

Strokenbebouwing in Stal (Beringen) (© internetgazet.be)

KERNKWALITEITEN

Het unieke intacte karakter van de Vallei van de Zwarte Beek als deel van groter netwerk van groene beekvalleien.

Ecologisch landschap van beekvalleien, moerasbossen, laagveen en natte graslanden met bijhorende fauna en flora

Een evidente kernkwaliteit is het netwerk van intacte beekvalleien met alle bijhorende ecotopen en landschappen. Een unicum in deze landschapseenheid is de Zwarte Beek als beek die vrijwel over het volledige stroomgebied intact is gebleven in zijn natuurlijke staat en als natuurgebied wordt beschermd en beheerd. Ook de aanwezigheid van het enorme veenpakket in de bodem maakt dit een uniek gebied.

Onbebouwde, natuurlijk beheerde natuur- en bosgebieden

Zowel in de beekvalleien als in een aantal bos- en heidegebieden is er goed beheerde, onbebouwde ruimte aanwezig in deze voor de rest sterk bebouwde regio. Dankzij de continuïteit van de meeste beekvalleien ontstaat er zo een ecologisch netwerk waar wel heel hoge natuurwaarden kunnen worden genoteerd. Ook de schaal van bos- en heidegebieden zoals Averbode-Gerhagen, Gerheserheide en de bovenloop van de Vallei van de Zwarte Beek zijn waardevolle natuurlijke gebieden.

Dens netwerk van kleine landschapselementen dat doorloopt in ecologisch, agrarisch en bebouwd gebied

De Lage Kempen, en dan vooral de minder beboste delen ervan, worden gekenmerkt door een hoge dichtheid aan kleine landschapselementen zoals houtkanten, bomenrijen, kleine waterelementen, … Dit netwerk zorgt voor een kleinschalig boccagelandschap en is het meest aanwezig in en rond de beekvalleien, maar ook in het landbouwgebied en deels zelfs in de bebouwde ruimte.

Breed geïntegreerd en herbestemd mijnerfgoed als woonomgeving, werkomgeving en toeristisch-recreatieve aantrekkingspool

De voormalige mijnsites in Beringen-Mijn, Heusden-Zolder en Houthalen-Helchteren en het systeem van woonwijken en voorzieningen daarrond, zijn nog steeds een vitaal onderdeel van hun omgeving. Na het sluiten van de mijnen werd sterk ingezet op herbestemming, voor nieuwe vormen van bedrijvigheid, sport & recreatie, cultuur, handel en wonen. Ook de tuinwijken en cités zijn nog steeds bewoond en vormen levendige getuigen van het industrieel en sociaal-culturele verleden van de streek. Het behoud en de succesvolle en brede integratie van al dit erfgoed en het hele mijnsysteem is een essentiële kernkwaliteit voor de hele Limburgse mijnstreek.

Verweving van economische/residentiële omgevingen en ecologisch landschap

De West-Limburgse Beekvalleien zijn een regio met een groot ruimtebeslag door bebouwing, maar ook hoge natuurwaarden en een grote hoeveelheid beschermde natuur. Beide omgevingen zijn bovendien sterk in elkaar verweven, zodat vrijwel elke woonwijk op een boogscheut van waardevolle natuur ligt. Dit is een vrij unieke kwaliteit die de woonkwaliteit sterk verhoogt, maar wel uitdagingen met zich meebrengt voor het natuurbehoud.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × De **Vallei van de Zwarte Beek** als grootste Vlaamse natuurgebied en vrijwel intacte beekvallei van bron tot monding.
- × De **intergemeentelijke samenwerking** tussen de verschillende mijn-gemeenten, bijvoorbeeld rond het project Kolenspoor.
- × De **verweving van bebouwing en natuur** is een risico, maar ook een kans om te werken aan een duurzame synergie tussen beide ruimtegebruiken.

BEDREIGINGEN

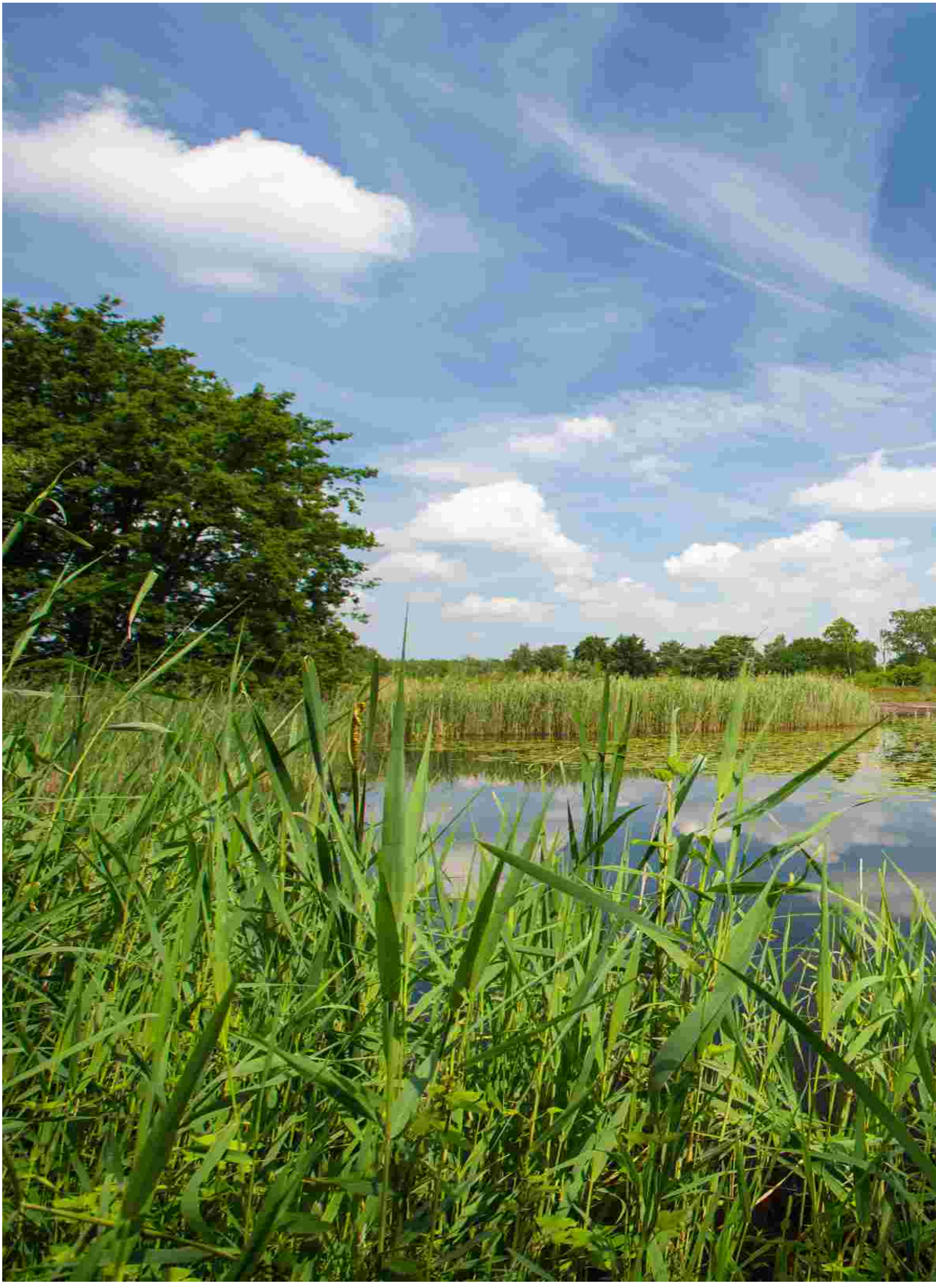
- × Het enorme **ruimtebeslag** door verspreide bebouwing zorgt voor versnippering van het ecologisch netwerk.
- × Mogelijke conflicten tussen de groei van het Economisch Netwerk Albertkanaal en de nog aanwezige natuur.
- × De **randligging** van de gemeentes in dit gebied, dat ook de ‘neus’ van Limburg wordt genoemd, maakt dat ze bij regionale projecten weleens uit de boot durven vallen.
- × De historische **vervuiling** door Tessenderlo Chemie legt een hypotheek op de ecologische kwaliteit in de Grote Laak en de Grotebeek.

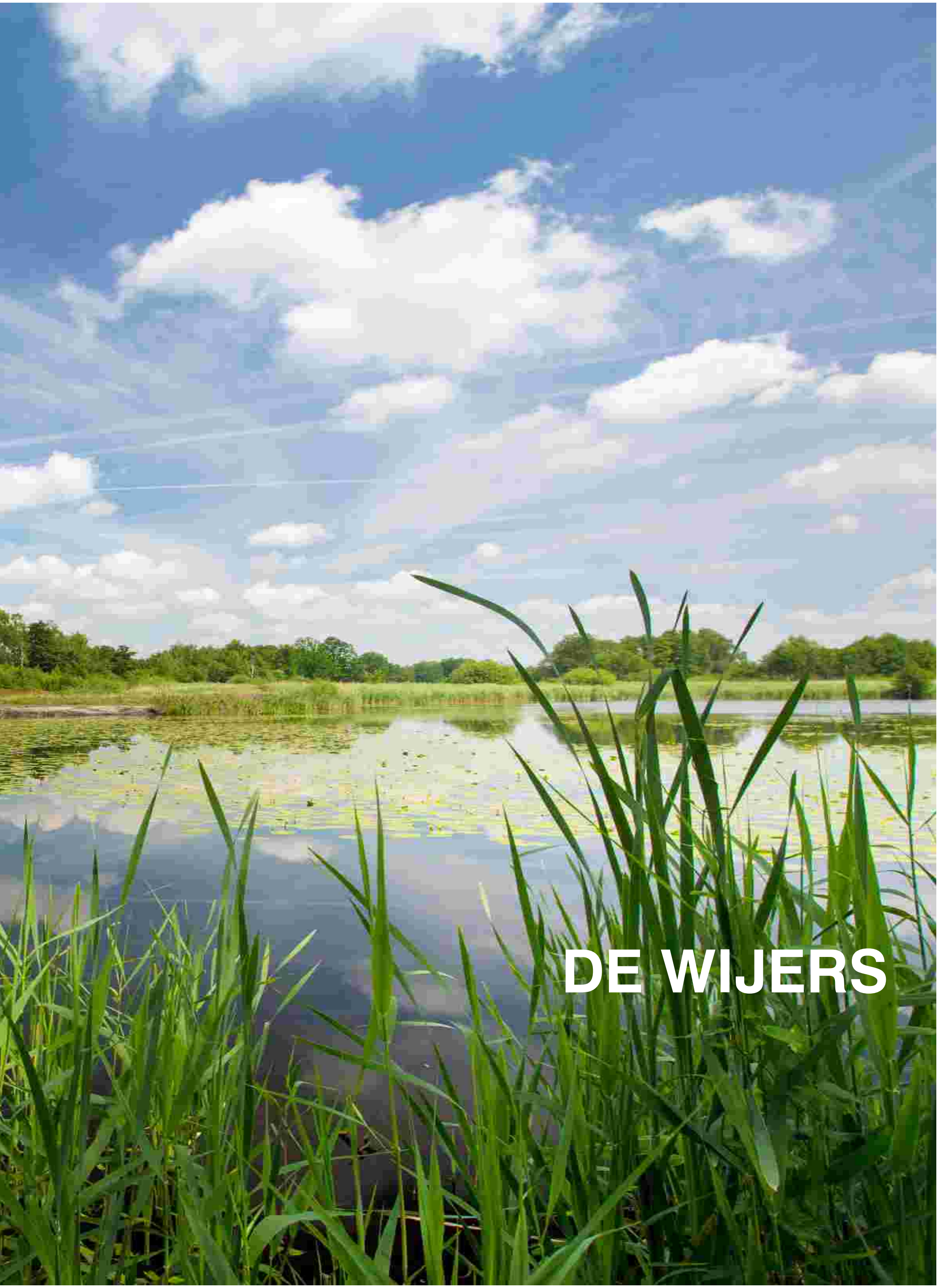
RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid Mijnsteden
Beringen-Mijn en Heusden-Zolder zijn twee mijnsites in de West-Limburgse Beekvalleien.

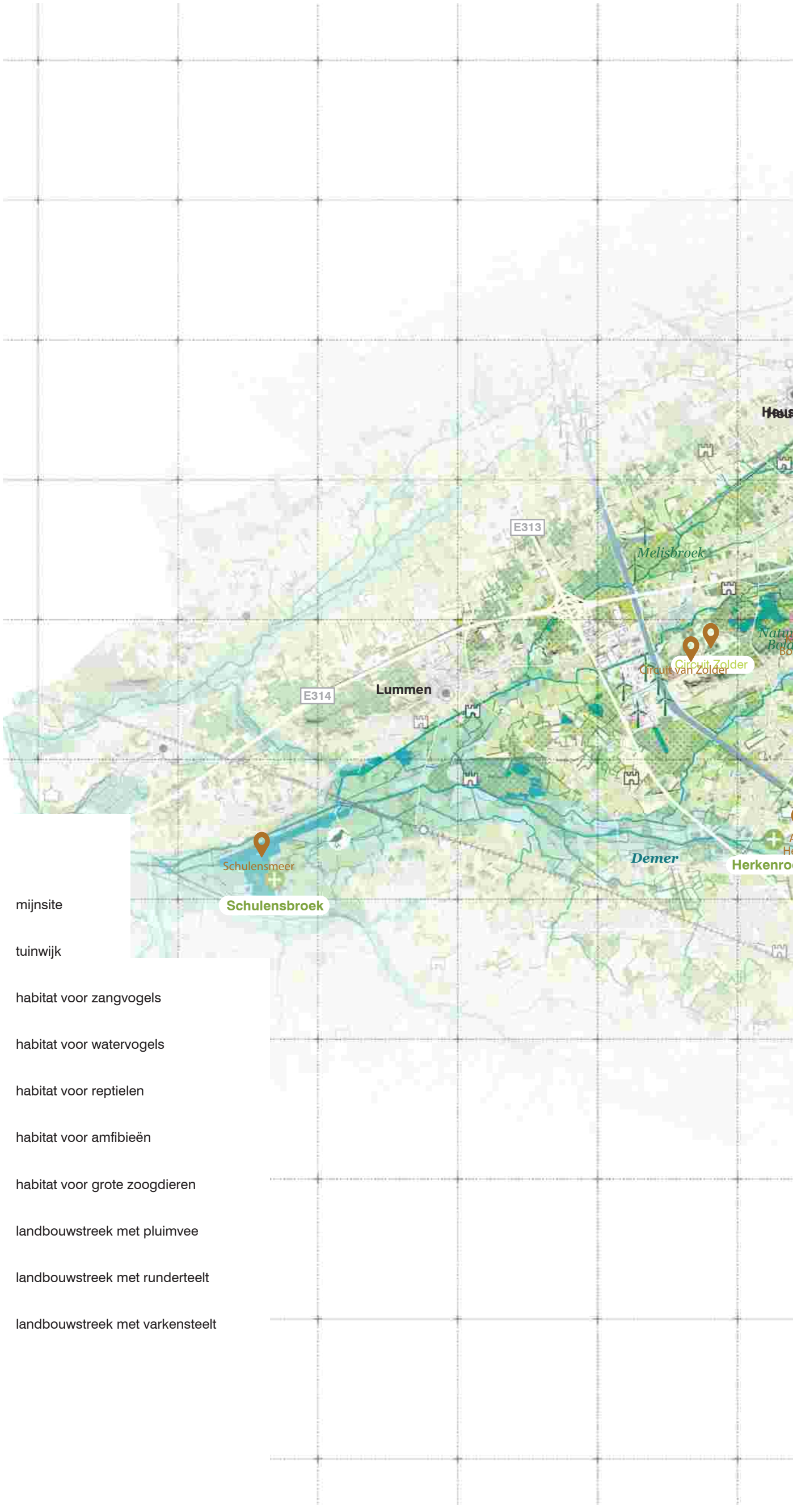
Historisch-morfologische eenheid Dietse Steden
Beringen is een van de historische Loonse steden.

Economisch-functioneel systeem Economisch Netwerk Albertkanaal
Het Albertkanaal is de ruggengraat van de economische en stedelijke ontwikkeling van deze landschapseenheid.

DE WIJERS

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- toegangspoort De Wijers
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
Mijnterril Heusden-Zolder
Molenheide
HEIDE
Mijnschacht Heusden-Zolder
Helcheren Bos
Kelchterhoef
Mangelbeek
Houthalen-Helchteren
Mijnterril Zwartberg
Mijnschacht Houthalen-Helchteren
Greenville
Royal Limburg Golf
Meylandt
Zolder
De Teut-Schemmersberd
La Biomista
Hengelhoef
Kolenspoor
MIJNSTREEK
De Kuil
Zonhoven
Stiemerbeek
Camping Heidestrand
Uitkijktoren
Mijnterril Winterslag
C-Mine
VISVIJVERS
De Wijers
Natuurreservaat Het Wik
Domein Bokrijk-Kiewit
Natuurreservaat Platwijers
Pukkelpop
Airo-Kiewit
Genk
Natuurreservaat De Maten
Albertkanaal

SITUERING

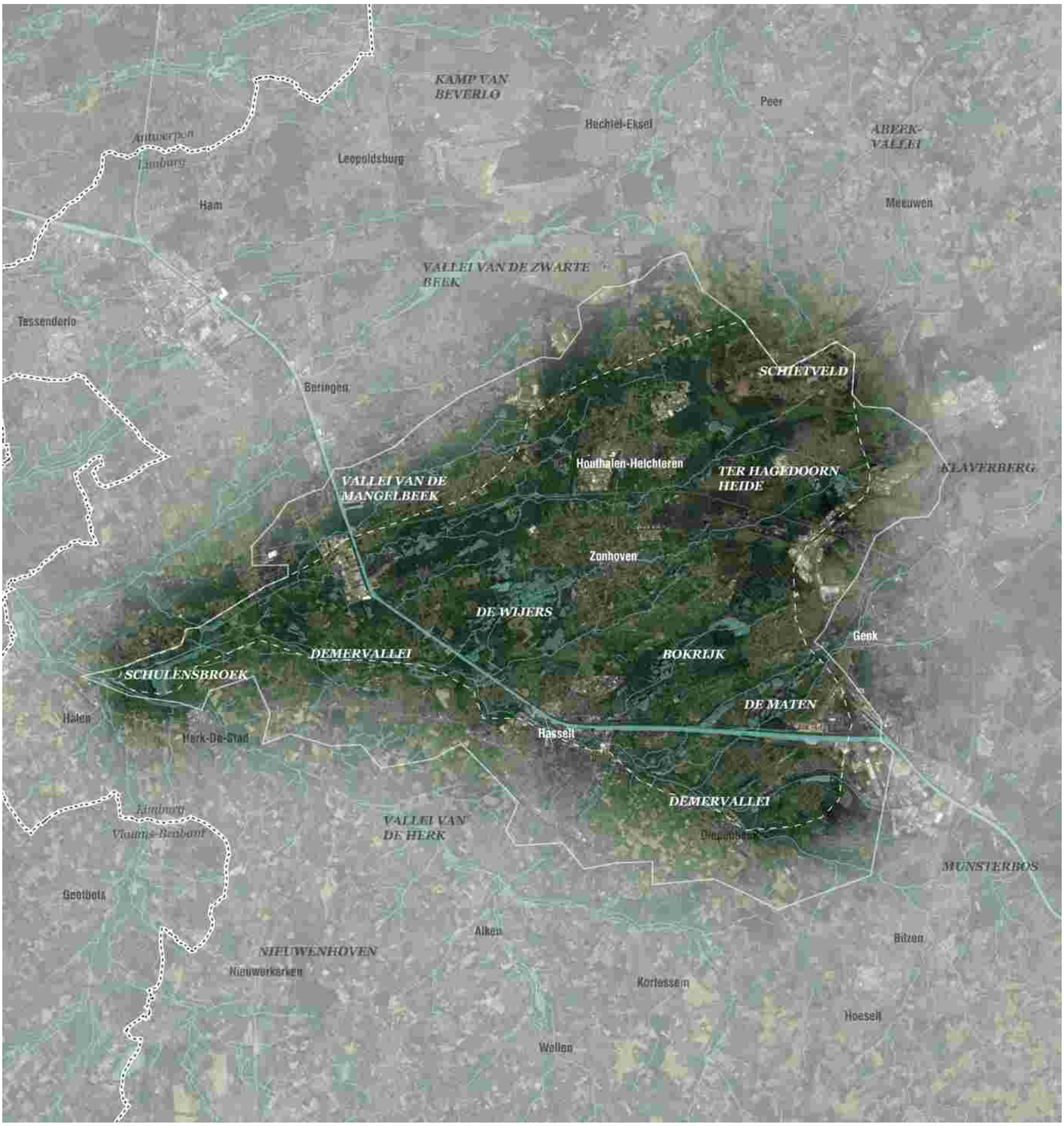
Het kerngebied van de landschapseenheid De Wijers valt samen met de afbakening van het natuurgebied De Wijers, met daarin de beekvalleien van Mangelbeek, Voortbeek, Roosterbeek, Slangbeek, Schrijnebroeksbeek, Zusterkloosterbeek, Stiemerbeek en Kaatsbeek.

Ook wel bekend onder de naam “Vijvergebied Midden Limburg” of “Park Midden-Limburg” omvat het gebied vrijwel het volledige stroomgebied van deze beken. Het echt herkenbare vijverlandschap van De Wijers is echter vooral aanwezig vanaf de zuidwestelijke steilrand van het Kempens Plateau, waar de parallelle beekvalleien ontspringen en zuidwestwaarts richting De Wijers stromen. De bovenlopen op het plateau worden ook meegerekend bij het kerngebied van de landschapseenheid, hier zijn nog steeds vijvers te herkennen, maar ze zijn minder in aantal en het landschap is droger met meer bos- en heidegebied. De Zwartebeekvallei vormt de westelijke grens van het gebied, waar de veengrond niet meer toeliet om vijvers aan te leggen. De Mangelbeekvallei vormt een overgangsgebied alsook de Stiemerbeekvallei in het oosten. De benedenloop met De Maten hoort zeker nog bij de Wijers, maar de bovenloop ligt op de overgang met de landschapseenheid Hoge Kempen. In het zuiden vormt de Demer een harde grens van het vijverlandschap. Toch rekenen we ook de zuidelijke kant van het stroomgebied van de Demer mee als overgangsgebied richting Vochtig Haspengouw.

Centraal gelegen in Limburg en geklemd tussen drie andere landschapseenheden vormt de Wijers een echt kruispunt en mix tussen verschillende invloedssferen. De regio vormt een overgangsgebied van droog naar nat, van zand naar leem, van voedselarm naar voedselrijk en van bos en heide naar weiland.

Vaak wordt de regio geassocieerd met het ‘natuurlijke vijverlandschap’, en hoewel het een zeer belangrijke natuurlijke rol vervult (habitats en biodiversiteit) is het een echt cultuurlandschap. Dat wil zeggen dat de mens in de loop van de geschiedenis een sterk bepalende invloed op het natuurlijke landschap heeft gehad.

In het verleden bepaalden de beekvalleien hoe het landschap van De Wijers er uitzag. De natte valleigronden kwamen van nature enkel in aanmerking voor gebruik als hooiweide en voor bosaanplant met populier en broekbossen. Door ze te ontwateren werden de gronden geschikt gemaakt voor gebruik als graasweiden. De aanwezigheid van verschillende beekjes en de lichte helling maakte de regio ideaal voor het afdammen en aanleggen van vijvers. Ze werden aangelegd volgens een ingenieus systeem. Instromend water werd opgehouden door een dijk, waardoor er stroomafvaarts een diepere vijver ontstond. Maar niet alle vijvers zijn even oud en hebben dezelfde oorsprong. De oudste visvijvers liggen in De Maten in Genk en dateren uit de 13de eeuw. Ze danken hun bestaan wellicht aan de aanwezigheid van de abdij van Herkenrode. De visvijvers in natuurreservaat de Dauteweyers in Diepenbeek zijn pas in de 18de eeuw ontstaan en werden eerst geexploiteerd voor de ontginning van ijzererts. De vijvers in domein Terlaemen in Heusden-Zolder werden oorspronkelijk voor veenwinning gebruikt en werden pas in 1880 als visvijver ingezet. De grote toename van het aantal vijvers vond echter pas plaats in de 19de en 20ste eeuw onder invloed van de Zonhovense viskwekers die het kweken van karpers tot een economische activiteit maakten.

KAMP VAN BEVERLO
Antwerpen
Limburg
Leopoldsburg
Ham
Hechtel-Eksel
Peer
ABEEK-VALLEI
Meeuwen
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Tessenderlo
Beringen
SCHIETVELD
Houthalen-Helchteren
TER HAGEDOORN HEIDE
KLAVERBERG
VALLEI VAN DE MANGELBEEK
Zonhoven
DE WIJERS
Genk
DEMERVALLEI
BOKRIJK
SCHULENSBROEK
DE MATEN
Halen
Herk-De-Stad
Hasselt
DEMERVALLEI
Limburg
Vlaams-Brabant
VALLEI VAN DE HERK
Diepenbeek
MUNSTERBOS
Geetbets
Alken
Bilzen
NIEUWENHOVEN
Nieuwerkerken
Kortessem
Hoeselt
Wellen

BIJZONDERE PLEKKEN

De **Maten** is een 300 ha groot beschermd landschap en natuurreservaat gesitueerd aan de zuidrand van de Wijers, net boven het Albertkanaal. De eerste benamingen van vijvers van de Maten zien we reeds opduiken in de gemeenteregisters rond 1485. Het is één van de oudste natuurgebieden van Vlaanderen. In de vroege Middeleeuwen legden heiboeren de eerste dijkjes aan tussen twee duinenruggen, dwars op de Stiemerbeek die door De Maten stroomt. Zo ontstonden in de beekvalleien lange ketens van vijvers. Tegenwoordig komen er dertien Europees beschermde habitats voor en is het een thuis voor zestien Europees beschermde soorten, waaronder de roerdomp en knoflookpad.

De **Abdij van Herkenrode** ontstond in 1182 te Kuringen, vlakbij het versterkt kasteel van de graven van Loon (het huidig Prinsenhof). Zeker is dat de abdij het landschap van de Wijers mee vorm heeft gegeven, vooral door de talrijke afdammingen en visvijvers die werden ingezet voor voedselproductie. Door de wet van 1 september 1796 dienden alle zusters hun abdij te verlaten. Het domein werd publiek verkocht maar bleef het centrum van een belangrijke landbouwuitbating. Eén van de eerste suikerfabrieken werd hier zelfs opgericht! De site wisselde nog enkele malen van eigenaar en werd uiteindelijk in 1998 opgekocht door het Vlaamse Gewest. De bestaande gebouwen werden met respect voor het verleden gerestaureerd en herbestemd. De abdij doet nu dienst als toeristische trekpleister met een rijk erfgoed, kruidentuin, museum en belevingscentrum.

Schulensmeer ligt uiterst westelijk in de Wijers, in het stroomgebied van de Demer, en werd genoemd naar het aangrenzende kerkdorp Schulen. In de vroege jaren zeventig werd er een zandwinningsplaats gezocht voor de aanleg van de E314 tussen Lummen en Aarschot. In het Schulensbroek werd op dat moment ook een retentiebekken gepland voor een betere beheersing van de Demer. Door het zand te winnen op dezelfde plaats waar het wachtbekken werd voorzien diende er maar één grond opgeofferd te worden. Het meer kent dus geen natuurlijk ontstaan, maar maakt als menselijke creatie deel uit van het cultuurlandschap. Hoewel het vooral bekend is om zijn watersportmogelijkheden hebben ook vele planten- en diersoorten ondertussen hier hun thuis gevonden. Het meer is 2,8km lang, ongeveer 180m breed en is 7 à 8m diep. Daarmee is het Schulensmeer, wanneer het tot de buitendijken volloopt, het grootste binnenwater van Vlaanderen.

Het **Circuit van Zolder** is een racecircuit gelegen in de bossen van Bolderberg aan het Albertkanaal in de gemeente Heusden-Zolder. Het kreeg zijn gestalte begin jaren 60', toen de lokale motorclub besliste om een circuit te laten ontwerpen. Sindsdien zijn er vele Formule 1 en - 2 wedstrijden gereden, waaronder de laatste in 1984 (concurrentie, vernieuwing en heropening van het circuit Spa-Francorchamps). Als menselijk artefact en solitaire, niet contextuele pool in het landschap, is het vergelijkbaar met de Lommelse Ford-testbaan in de West-Limburgse bossen. Door zijn goede bereikbaarheid vanaf de autostrade doet het Circuit vaak dienst als evenemententerrein en geniet het nog steeds van een internationale uitstraling. De laatste 10 jaar besteedt het Circuit ook ruim aandacht en ruimte aan de fiets, er is sinds 2008 ook een BMX parcours.

Het **Provinciaal Domein Bokrijk** is reeds enkele decenia een 'sterk merk' en goed gepromote toeristische trekpleister. Het is overwegend bekend om zijn openluchtmuseum, arboretum en openluchtspeeltuin. Pas in 1938 kocht de Provincie Limburg het gebied aan en in 1953 besloot de deputatie Bokrijk tot een Openluchtmuseum in te richten. Een belangrijke en historische beslissing: met de naoorlogse industriële revolutie en de toenemende welvaart in de 'fifties' dreigde immers het authentieke woonlandschap in Vlaanderen op korte tijd verloren te gaan.

1 Vijver- en plassenlandschap van De Maten, Genk (© bolderberg.be) | 2 Openluchtspeeltuin Bokrijk (© liesellove.be) | 3 De roerdomp (© nvwgdegrutto.nl | 4 Zomertheater, Bokrijk (© dewereldvanbruegel.be) | 5 Fietsen door het water (© zuiderhuis.be) | 6 Racecircuit Zolder (© heusden-zolder.eu) | 7 Abdijsite van Herkenrode (© herita.be)

1

2

3

4

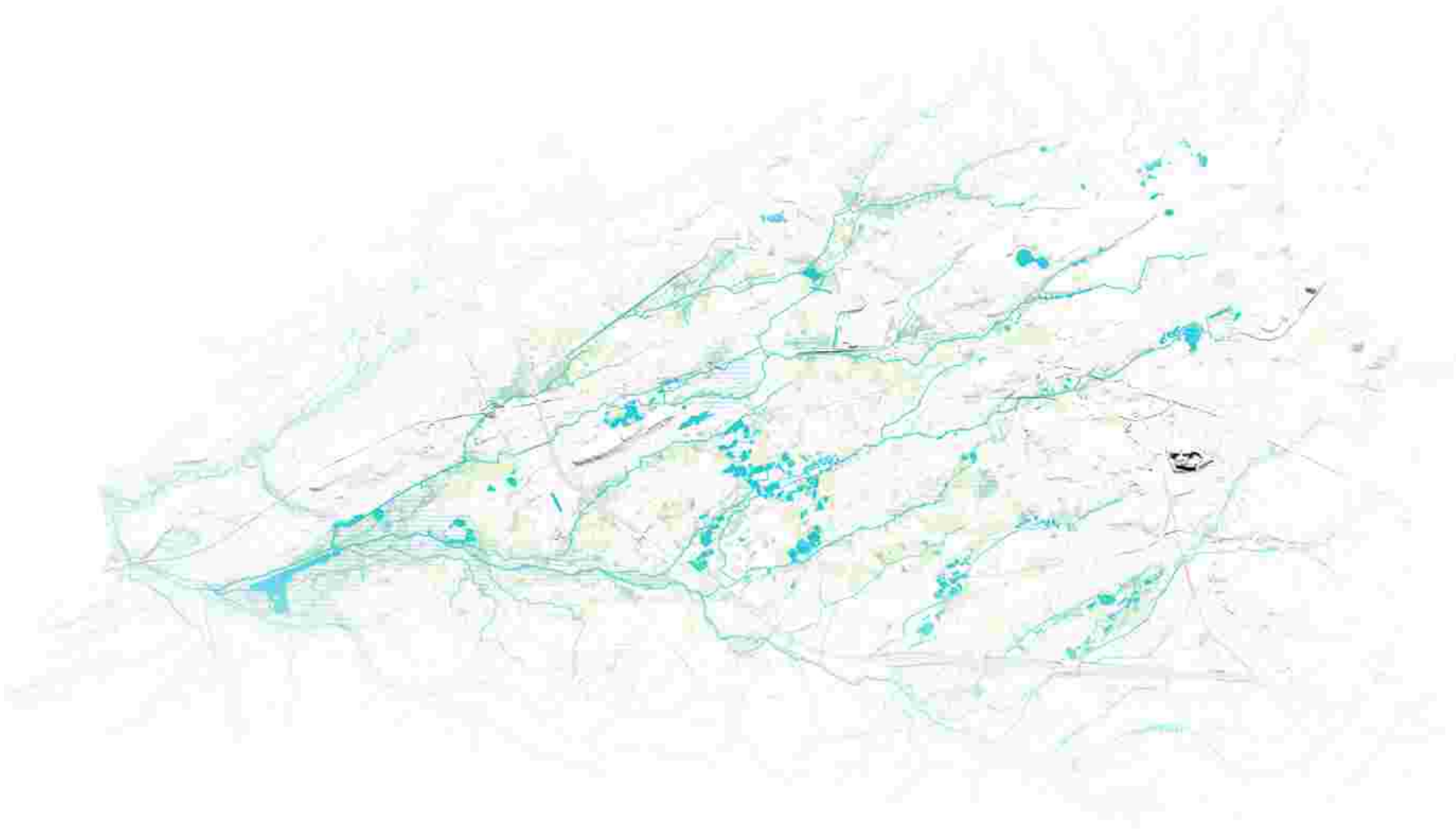
5

6

7

LANDSCHAP VAN BEEKVALLEIEN EN VIJVERS

De Wijers ligt geografisch gezien op de overgangszone van de steilrand van het Kempisch Plateau naar Vochtig Haspengouw gekenmerkt door tal van ecologische en landschappelijke overgangen. Het landschap bestaat als een mozaïek uit een aaneenschakeling van vijvers, moerassen, bossen, heide en grasland. De diversiteit van het waterrijk landschap zijn te danken aan de ligging tussen twee streken met een eigen topografie, watersysteem en bodemkenmerken: het Kempisch Plateau en Haspengouw. Het Kempisch plateau heeft een zandbodem waarin water kan infiltreren, dat op veel plaatsen in De Wijers als kwelwater opnieuw aan de oppervlakte komt. Het kwelwater is de bron van de vele vijvers die zo karakteristiek zijn. Het Kempisch Plateau is ook het brongebied van een aantal beken die evenwijdig en flauw hellend door De Wijers richting zuidwesten naar de vlakte van de Demervallei stromen.

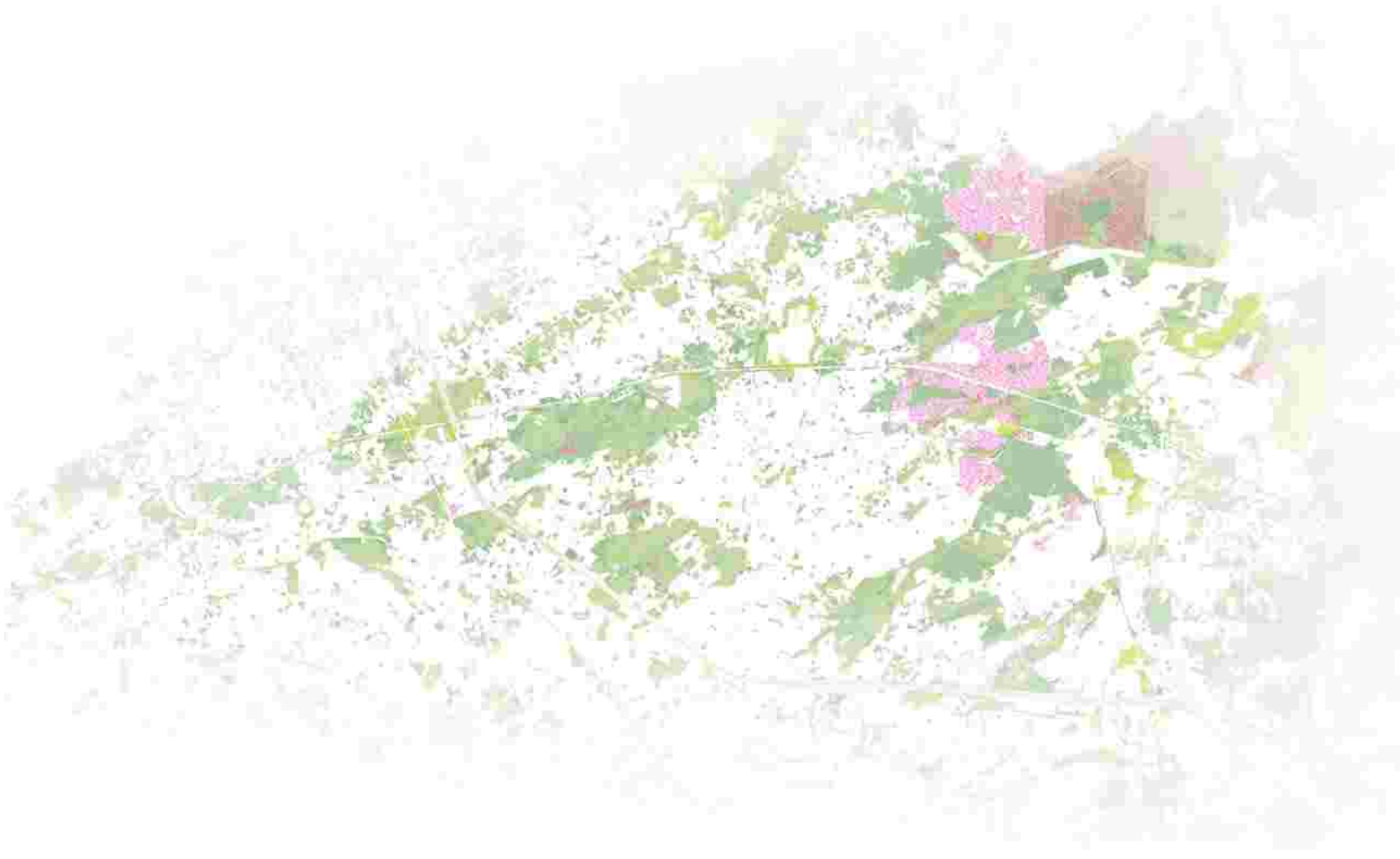
Onder invloed van de abdij van Herkenrode, en later door de turf en ijzererts-winning, werden in het verleden langsheen de Stiemer- en Kaatsbeek een snoer van vijvers uitgegraven in de moerassige ondergronden. De meeste van deze vijvers zijn onnatuurlijk en rechthoekig van vorm. Ze liggen vaak aaneengesloten met tientallen naast elkaar, enkel gescheiden door smalle dijkjes. De vijvers werden eeuwenlang ingezet voor typische viskweek van Zonhovense visboeren en zijn nu gedeeltelijk geëvolueerd tot waardevolle natuurgebieden zoals De Maten, De Teut, Kelchterhoef, Hengelhoef, Bokrijk en Schulensmeer.

Zwemvijver De Plas, Kelchterhoef (© solivagant.be)

Historische viskweek in De Wijers (© dewijers.be)

GROTE BOS- EN HEIDEGEBIEDEN

Buiten de talrijke aanwezigheid van vijvers en moerassen zijn in deze mozaïek aan landschapstypes ook bossen, heides en grasland aanwezig. Bebouwing, dorpen en steden zijn echter nooit veraf.

Historisch gezien is De Wijers een belangrijk heidegebied. Als gevolg van rondtrekkende en grazende schaapskuddes was De Wijers net zoals de rest van Limburg voorheen één groot heidegebied. De aanwezige naaldbossen die in de loop van de geschiedenis een groot deel van deze heidegebieden in De Wijers hebben vervangen zijn eveneens een gevolg van menselijke activiteiten, met oog op de opkomende mijnbouw.

De Wijers is rijk aan bijzondere natuur. Bedreigde planten- en diersoorten (roerdomp, boomkikker, knoflookpad, grote modderkruiper, poelkikker…) die vooral in waterrijke en heidegebieden gedijen, vinden er hun thuis. Deze soorten, die soms zelfs uniek zijn voor Vlaanderen, maken dat de regio een hoge natuurlijke waarde heeft en grote delen Europees beschermd worden als Natura-2000 gebied.

Heidegebied (© vwildenwandelparkmolenheide.be)

Wandelen door de bossen met paard - Bokrijk (© jeugdherbergen.be)

DENS NETWERK VAN KLEINE LANDSCHAPSELEMENTEN

In de kaartsanalyse in deel 1 van dit onderzoek is reeds duidelijk af te lezen dat er zich in de Wijers een bijzonder hoge concentratie van kleine landschapselementen manifesteert.

Houtkanten, hagen, poelen, bomenrijen, bosjes, holle wegen, houtwallen zijn allemaal voorbeelden van kleine landschapselementen die vroeger een belangrijke functie vervulden die ze vandaag vaak verloren zijn. Poelen maken plaats voor drinkbakken en hagen en houtkanten worden vervangen door afrasteringen. Niet enkel zijn ze belangrijk voor het uitzicht van het landschap, maar fungeren ook als schuilplaats of uitkijkpost voor verschillende kleine diersoorten en insecten en werken als stapsteen of beschutte verbinding tussen de natuurgebieden.

Door een actieve focus en coöperatie van de boeren blijven dit soort vaak onzichtbare maar identiteitsverlenende structuren overeind.

Houtkantenbeheer (© dewijers.be)

Bomenrijen rond de vijvers (© rootsmagazine.nl)

VERSTEDELIJKT LANDSCHAP

De nederzettingsstructuur in De Wijers is op eerste gezicht weinig gestructureerd. Buiten de nabijheid van de historische stad Hasselt en rasterstad Genk, gegroeid door de mijnbouw, bestaat het voornamelijk uit enkele uitgezette dorpscentra, een verzameling van mijncités, uitgestrekte tuin- en woonwijken die tussen de beekvalleien zijn gegroeid en open bebouwing langsheen het lokaal wegennet. Net zoals het landschap ligt de Wijers op een kruispunt tussen verschillende systemen en valt de nederzettingenstructuur niet eenduidig te beschrijven.

Er is van alles wat aanwezig. In het midden, aan de voet van het plateau in het beekdal, vinden we met Zonhoven en Houthalen-Helchteren enkele breedmazige en uitgestrekte dorpen terug. Hoewel hun historische kern nog goed herkenbaar is, zijn ze onder druk van de economische groei van Hasselt en Genk en doorgang van de N715 (noord-zuidverbinding) geëxpandeerd tot ver buiten hun oorspronkelijk kern. De centra zijn omgeven door residentiële woongebieden met een duidelijk groen karakter maar met een vrij lage densiteit. Een overgang tussen de bebouwde en de onbebouwde ruimte is nauwelijks merkbaar. De woonwijken te Genk in het oosten zijn voornamelijk het resultaat van een gelaagd ontwikkelingsproces, waarin enkele kleinere historische kernen onder invloed van de mijnontwikkelingen in het begin van deze eeuw uitgegroeid zijn tot een samenklontering van groene ‘tuinwijken’. In het westen zien we Heusden-Zolder opduiken als één van de eerste, bijna lineaire, woonwijken die zich mettertijd tussen de beekvalleien hebben ontwikkeld. De bebouwde en natuurlijke omgeving zijn dan ook sterk in elkaar verweven, zodat vrijwel elke woonwijk op een boogscheut van waardevolle natuur ligt. Dit is een vrij unieke kwaliteit die de woonkwaliteit sterk verhoogt, maar ook wel uitdagingen met zich meebrengt voor het natuurbehoud.

Wonen in het groen, Zonhoven (© Google Streetview)

De stedelijke en suburbane ontwikkelingen worden doorsneden door een groene en recreatieve kern met onder meer Bokrijk, de Maten, Hengelhoef, Kelchterhoef en Molenheide (zgn. ‘Park Midden-Limburg’) en een sterk uitgebouwde logistieke infrastructuur (E313, E314, Albertkanaal...). Hierrond ziet met vooral grootschalige industrieterreinen opduiken en meer recent ook nieuwe onderzoekscentra.

N715 als trekker van verstedelijking en economische activiteit, Houthalen-Helchteren (© Google Streetview)

KERNKWALITEITEN

Een uniek, ecologisch en cultuurhistorisch waardevol vijverlandschap.

De Wijers: Land van 1001 vijvers

Hoewel er een grote diversiteit aan landschappen aanwezig is, spant het waterlandschap met zijn visvijvers, beekvalleien en rietmoerassen de kroon. In tegenstelling tot de heide-, en bosgebieden is 'het land van 1001 vijvers' uniek in Vlaanderen. De Wijers is een bijzonder waardevol natuurgebied. Het waterlandschap biedt dan ook een thuis aan heel wat zeldzame dieren en planten, zoals de roerdomp en verschillende kikker- en paddensoorten. Buiten de natuurpracht worden hier ook nog steeds vissen gekweekt voor economische doeleinden.

Kruispunt van verschillende landschappen en nederzettingspatronen

De Wijers ligt geografisch gezien op de overgangszone van de steilrand van het Kempisch Plateau naar Vochtig Haspengouw en wordt gekenmerkt door een 'patchwork' aan verschillende landschappen en nederzettingsstructuren. De regio vormt een overgangsgebied van droog naar nat, van zand naar leem, van voedselarm naar voedselrijk en van bos en heide naar weiland. De diversiteit van de regio is voor een groot deel het resultaat van menselijke ingrepen. Het is net deze mozaiek die het cultuurlandschap interessant en uniek maakt. Hoewel het zwaartepunt van de Wijers gericht is op het vijverlandschap is er ook heel wat heide-, bos-, en moerasgebied terug te vinden. Ook de nederzettingsstructuur valt niet te herleiden naar één patroon. Dorpscentra, mijncités, uitgestrekte tuin- en woonwijken die tussen de beekvalleien zijn gegroeid en open bebouwing langsheen het lokaal wegennet wisselen elkaar af. De verwevenheid tussen de woonomgevingen en het nabije groen verhoogt de woonkwaliteit, maar brengt ook uitdagingen met zich mee wat betreft het natuurbehoud.

Dens netwerk van kleine landschapselementen dat doorloopt in agrarisch en bebouwd gebied

De Wijers, en dan vooral het centrale gebied rondom de vijvers en beekvalleien, wordt gekenmerkt door een hoge dichtheid aan kleine landschapselementen zoals houtkanten, bomenrijen, kleine waterelementen, … Maar ook in het landbouwgebied en zelfs deels in de bebouwde ruimte bepaalt het mee de ruimtelijke eigenheid van de regio. Door een actieve focus en coöperatie van de boeren blijven dit soort onzichtbare maar identiteitsverlenende structuren overeind.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Meer potentieel voor het **mijnerfgoed** in Heusden-Zolder en Houthalen-Helchteren
- × Inzetten op **naambekendheid** en toeristische promotie ‘De Wijers’
- × **Verbreding** van scope, De Wijers is niet enkel het vijverlandschap
- × Hoogdynamisch **netwerk voor toerisme en recreatie**, met als ruggegraat een aantal bovenlokale polen zoals Bokrijk en de abdij van Herkenrode
- × Mogelijke toekomstige toeristische ontwikkelingen langsheen het **kolenspoor**

BEDREIGINGEN

- × Het **dichtslibben** van de beekvalleien door randbebouwing en verdere verlinting
- × **Uitbreiding van de verstedelijkte zones** aan de rand van de grote natuurgehelen dreigt de randen van het groen gebied steeds meer te doen opschuiven
- × Het **verval** van onroerend (mijn)erfgoed door het niet valoriseren en concurrentie met omliggende steden

RELATIE MET ANDERE LAGEN

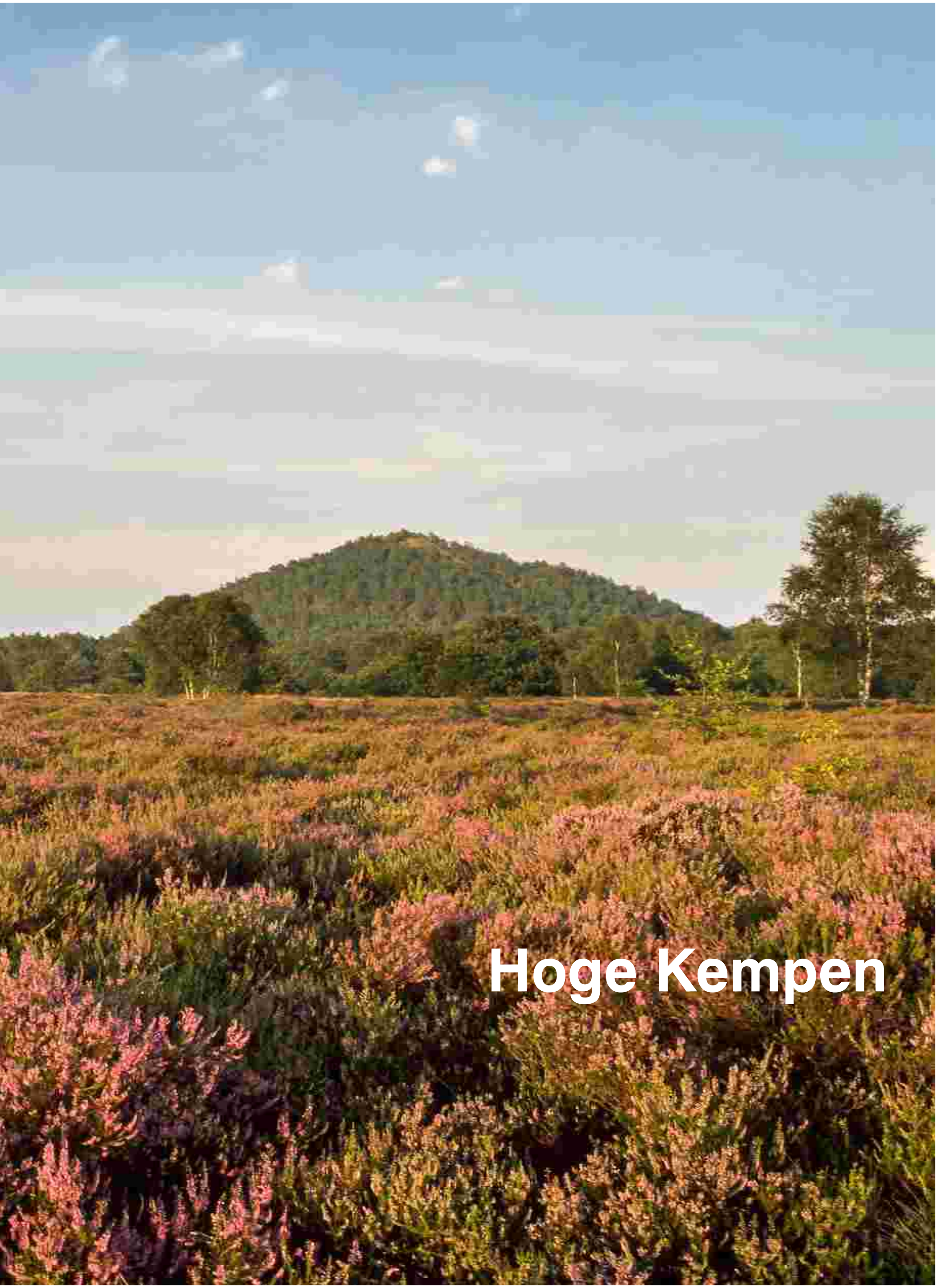
Historisch-morfologische eenheid Mijnstreek

De typische ontstaansgeschiedenis en ruimtelijke eigenschappen van de mijnterrils en mijnschachten van Heusden-Zolder, Houthalen-Helchteren, Zwartberg en Winterslag worden hier beschreven.

Economisch-functioneel systeem Albertkanaal

Het Albertkanaal is de ruggengraat van de economische en stedelijke ontwikkeling van deze landschapseenheid.

Hoge Kempen

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- toegangspoort Hoge Kempen
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
Commanderie van Gruitrode
Solterheide
Gruitrode
Dorpheide
Opoeteren
Bergerven
Bergerven
Oudsberg
N76
Duinengordel
Ophovenerbos
Militair domein Schietveld
Vallei van de Bosbeek
Opglabbeek
Bosbeek
Dilserbos
Dilsen
Mijnterril Zwartberg
Houthalen-Oost
Klaverberg
Mijnterrils Waterschei
La Biomista
Opglabbekerzavel
KRC Genk
As
N75
Mijnterrils Eisden
Terhills Cablepark
Maasmechelen VIllage
Lanklaarderbos
Station As
Elaisa Wellness
Connecterra
E314
Thorpark
Mechelse Bos
STEILRAND
Stiemerbeekvallei
Karting Genk
Maasmechelen
C-mine
Mechelse Heide
Mechelse Heide
Stiemerbeek
Nationaal Park Hoge Kempen
Grote Heide
Genk
Cosmodrome
Kikmolenvijver
Kattevennen
Wiemesmeer
Vliegbasis Zutendaal
De Lieteberg
Zutendaal
N78
Blotevoetenpad
Lieteberg
Pietersembos
Munsterbos
Pietersheim
Zuid-Willemsvaart
Lanaken
Munsterbielzen

SITUERING

De landschapseenheid Hoge Kempen valt in belangrijke mate samen met het Kempens plateau, een puinkegel van verweerd gesteente bedekt met zand. Het helt zacht af naar het noord-oosten tot aan de bruuske steilrand met een niveauverschil van zo'n 30 m naar het lager gelegen Kempen-Broek en de Maasvallei. Parallel aan die steilrand loopt ook de Zuid-Willemsvaart, welke in de praktijk een sterkere grens markeert in het landschap dan de steilrand zelf. Aan de zuid- en westzijde heeft het plateau een zachte helling richting Lage Kempen en Haspengouw. Het Kempens plateau watert aan alle zijden af met een dens netwerk van parallel verlopende beken, welke de omliggende landschapseenheden definiëren: Dommel- en Warmbeekvallei, Kempen-Broek (met Abeek en Itterbeek), Maasvallei (met Bosbeek), De Wijers (met Stiemerbeek en Roosterbeek) en de West-Limburgse Beekvalleien (met Zwarte Beek en Grote Laak). Een deel van die beken lopen naar het Scheldebekken, een deel naar de Maas: de waterscheidingslijn bevindt zich vrijwel in het midden van het Kempens plateau. Richting noordwesten gaat het plateau langzaam over in het vlakkere landschap van de Noord-Limburgse Bossen, die wel een gelijkaardige vegetatie bezitten en een veel droger karakter hebben dan de beken-landschapseenheden.

Het hoogste punt van Kempens plateau is voor een belangrijk deel onbebouwd en wordt gedomineerd door naaldhoutbossen, heidegebieden en op sommige plekken ook stuifzandduinen. Hier is in 2006 het Nationaal Park Hoge Kempen opgericht, nog steeds het enige nationaal park van België (zie economisch-functioneel systeem Nationaal Park Hoge Kempen). Oorspronkelijk was het zo'n 6700 ha groot en bestond voor bijna tweederde uit Europees beschermde natuur (Natura 2000). In het masterplan 2020-2040 wordt de visie uitgewerkt om het park verder uit te breiden tot het dubbele van de oorspronkelijke grootte. Belangrijke toevoegingen zijn de Duinengordel in het noorden, het gebied rond Klaverberg en Opglabbekerzavel tussen Genk en Opglabbeek en het Munsterbos in het zuiden.

Net als in de Noord-Limburgse Bossen heeft het lang geduurd voor deze regio ontgonnen werd, en zijn er tot op vandaag hele grote stukken onbebouwd en onontwikkeld. Vanaf het eind van de 19E eeuw kwam hier verandering in, vooral doordat er in het Kempens bekken steenkool werd gevonden. In de Hoge Kempen kwamen snel na elkaar vier mijnvestigingen: Winterslag, Waterschei en Zwartberg in Genk en Eisden op de grens met de Maasvallei. Net als in de andere mijnsites zorgde dit voor een snelle en impactrijke verstedelijking (zie historisch-morfologische eenheid mijnsteden). Vooral Genk transformeerde totaal van een woest en vrij onherbergzaam landschap met niet meer dan een paar gehuchten en herdershutjes, naar een grootstedelijk en bijna volledig bebouwd gebied. De komst van de mijnen werd gevolgd door de aanleg van het Albertkanaal aan de zuidgrens van de Hoge Kempen en de snelweg E314 en de steenwegen N75 en N76 die er dwars doorheen gaan. In het zog van deze infrastructuren volgden bijkomende industriële spelers, zoals Ford in Genk-Zuid, en een nog sterkere verstedelijking van de regio (zie ook economisch-functioneel systeem Economisch Netwerk Albertkanaal). Daarbij valt op dat behalve in Genk de grootste verstedelijking vooral plaatsvond in de beekvalleien waar al een begin van bebouwing aanwezig was: langs de Bosbeek te As, Opglabbeek en Opoeteren, maar ook in Houthalen-Oost, Zutendaal en Lanaken, dorpen aan de rand van de Hoge Kempen die ook telkens aan een beek gelegen zijn.

De landschapseenheid Hoge Kempen bestaat dus voor een groot deel uit uitgestrekte bos- en heide gebieden: het Nationaal Park met o.a. de Mechelse Heide, maar ook de grote heidegebieden van De Teut, Tenhaagdoornheide, het militair domein Schietveld horen hier bij. Daarnaast is er de vallei van de Bosbeek en het hele stedelijk gebied van Genk, doorsneden door de Stiemerbeekvallei. Aan elke mijnsite liggen nog een of meerdere terrils, grote steenhopen als restanten van de mijnindustrie, die het landschap erg markeren en ook een heel eigen ecotoop vormen met eigen fauna en flora.

Voor de bos- en heidegebieden geldt dezelfde geschiedenis als elders in de Kempen : tot half in de 19e eeuw bestond het grootste deel van de Hoge Kempen uit heide en zandduinen, die begraasd werden door schapen en waar met door middel van potstalcultuur een ietwat vruchtbare omgeving probeerde te scheppen voor andere vormen van landbouw. Bij overbegrazing ging het zand stuiven en ontstonden landduinen, zoals in de Duinengordel nog zichtbaar is. Vanaf 1900 echter begint de industrialisatie, werd de bevolking minder afhankelijk van de landbouw en vond een grootschalige herbebossing plaats omdat de mijnbouw veel hout nodig had. De meeste bosgebieden in de Hoge Kempen stammen uit deze periode en bestaan uit grove en Corsicaanse den.

Een laatste opvallend element in het Kempens plateau is de ontginning van kwartszand en grind, die ook hier grote putten creëerde die later tot waterplassen transformeerden. Vooral ter hoogte van de steilrand, op de grens met de Maasvallei, zijn die plassen nog aanwezig.

ABEEK-
VALLEI
Bree
Kinrooi
Peer
ABEEK-
VALLEI
ITTERBEEK-
VALLEI
Opitter
Maasmeche
Meeuwen
Maasmechelen
NOORDPUNT
HOGE KEMPEN
DUINENGORDEL
MAASVALLEI
SCHIETVELD
Opgrabbeek
Born
TER HAGEDOORN
HEIDE
KLAVERBERG
MIDDENPLATEAU
HOGE KEMPEN
Maasmechelen
Genk
Stein
BOKRIJK
DE MATEN
DEMERVALLEI
ZUIDRAND
HOGE KEMPEN
Diepenbeek
MUNSTERBOS
Bilzen
Kortessem
Hoeselt
Maastricht
Riemst

BIJZONDERE PLEKKEN

Het **Nationaal Park Hoge Kempen** vormt de kern van deze landschapseenheid (zie ook economisch-functioneel systeem Nationaal Park Hoge Kempen). Het park ambieert om het grootste aaneengesloten natuur- en bosgebied van Vlaanderen te zijn, en bestaat uit belangrijke natuurreservaten zoals Mechelse Heide, Ziepbeekvallei en Neerharenheid gecombineerd met grote bosgebieden (Lanklaarderbos, Heiwijck, Pietersembos). Daartussen bevinden zich ook de hele mijnsite van Eisden, met daarbij drie terrils en verschillende waterplassen van de zand- en grindontginning, een heel aantrekkelijk gebied dat bovendien unieke panorama's biedt over de rest van het Nationaal Park. Latere toevoegingen aan het park zijn de **Duinengordel**, een gebied met landduinen gevormd door stuifzand, waaronder de Oudsberg, de hoogste landduin van België. Ook de site rond de terrils van Waterschei, met daarbij de **Opglabbekerzavel** en het Thorpark, behoren nu tot het Nationaal Park en bieden unieke natuur met heide, pioniersvegetatie en landduinen. Ten zuiden van het Albertkanaal is het **Munsterbos** toegevoegd, een boeiend gebied op de grens van de Kempen en Haspengouw. Het bestaat uit bossen, vijvers, moerassen en bloemrijke graslanden, met hier en daar een stukje heide. Om bezoekers te ontvangen zijn er rond het Nationaal Park toegangspoorten ontwikkeld, die een belangrijke ontsluitingsfunctie hebben, maar ook een rol opnemen als plekken voor recreatie, natuureducatie, geschiedenisbeleving en zelfs onderzoek. De zogenaamde hoofdtoegangspoort is het gebied rond Connecterra/Terhills op de grens van Maasmechelen en Dilsen-Stokkem.

In Genk zijn drie voormalige mijnvestigingen aanwezig, waarvan **Winterslag** waarschijnlijk nog het meest tot de verbeelding spreekt. Hier is vrij snel en heel succesvol begonnen met de herbestemming en verdere ontwikkeling van het mijnerfgoed onder de noemer C-mine. Dit complex bevat een bioscoop, restaurants, een cultureel centrum met museumzalen en uitgebreide ruimtes voor verschillende soorten van events, een mijnbelevingscentrum, bedrijvigheid (met redelijk wat focus op de artistieke en creatieve sector) en een campus van LUCA Arts School. Meer achteraan de site werd een nieuwe woonwijk gerealiseerd en is ruimte voor meer klassieke bedrijvigheid. Dit alles is gerealiseerd met veel respect voor het mijnerfgoed en heeft van de hele site een coherent en aantrekkelijk geheel gemaakt. De tuinwijken naast de mijn behoren tot de aantrekkelijkste in Limburg. Ook de meer spontaan gegroeide Vennestraat die in Winterslag de rol opneemt van centrumwinkelgebied, werd succesvol opgewaardeerd en op de markt gezet als aantrekkelijke plek om de multiculturaliteit van Genk culinair te beleven.

De **vallei van de Bosbeek** loopt van de bron te As tot aan de monding in Maaseik. De vallei onderbreekt het homogene bos-, heide- en duinenkarakter van de landschapseenheid met typische valleinatuur: een smalle strook elzenbroekbossen, met daarachter gras- en hooilanden. Het gebied was nogal verwaarloosd en kende een heel gemengd gebruik, met heel wat bebouwing, recreatie, de aanleg van visvijvers, … Recent wordt werk gemaakt van een integrale aanpak voor de beekvallei, met natuurherstel, duurzaam beheer, natuurlijke begrazing en omvorming van visvijvers tot amfibieënpoelen.

De **Stiemerbeekvallei** is een beekvallei die dwars door Genk loopt. De omgeving van de rivier verstedelijkte enorm in de voorbije eeuw, maar de beek zelf heeft op heel wat plekken haar natuurlijk karakter weten te behouden. De laatste jaren is de stad Genk actief bezig met het herwaarderen van de beekvallei, waarbij verweving van natuur en bebouwing centraal staat.

1 Terhills met de terrils van Eisden (© visitlimburg.be) | 2 NPHK (© hbvl.be) | 3 Mijnsite van Winterslag (© benbeckers.be) | 4 Bos in het NPHK (© visitlimburg.be) | 5 Duinengordel (© visitlimburg.be) | 6 Vallei van de Bosbeek (© standaard.be) | 7 Mechelse Heide (© locationscout.net)

1

2

3

4

5

6

7

TOPOGRAFIE VAN HET KEMPENS PLATEAU

Het **Kempens Plateau** maakt de ‘Hoge’ Kempen tot wat ze zijn: een verhoogde vlakte met droge zandbodem. Die bodem was en is te weinig vruchtbaar om doorgedreven landbouwgebruik toe te laten, vandaar dat het gebied zo open en intact is kunnen blijven. Maar diezelfde bodem was ook de aanleiding voor punctuele industriële ontwikkelingen: de steenkoolmijnen, de grindontginningen. Uiteindelijk werd er enkel aan de randen van het plateau naar steenkool gedolven, het hart van de Hoge Kempen bleef ook hier van gespaard.

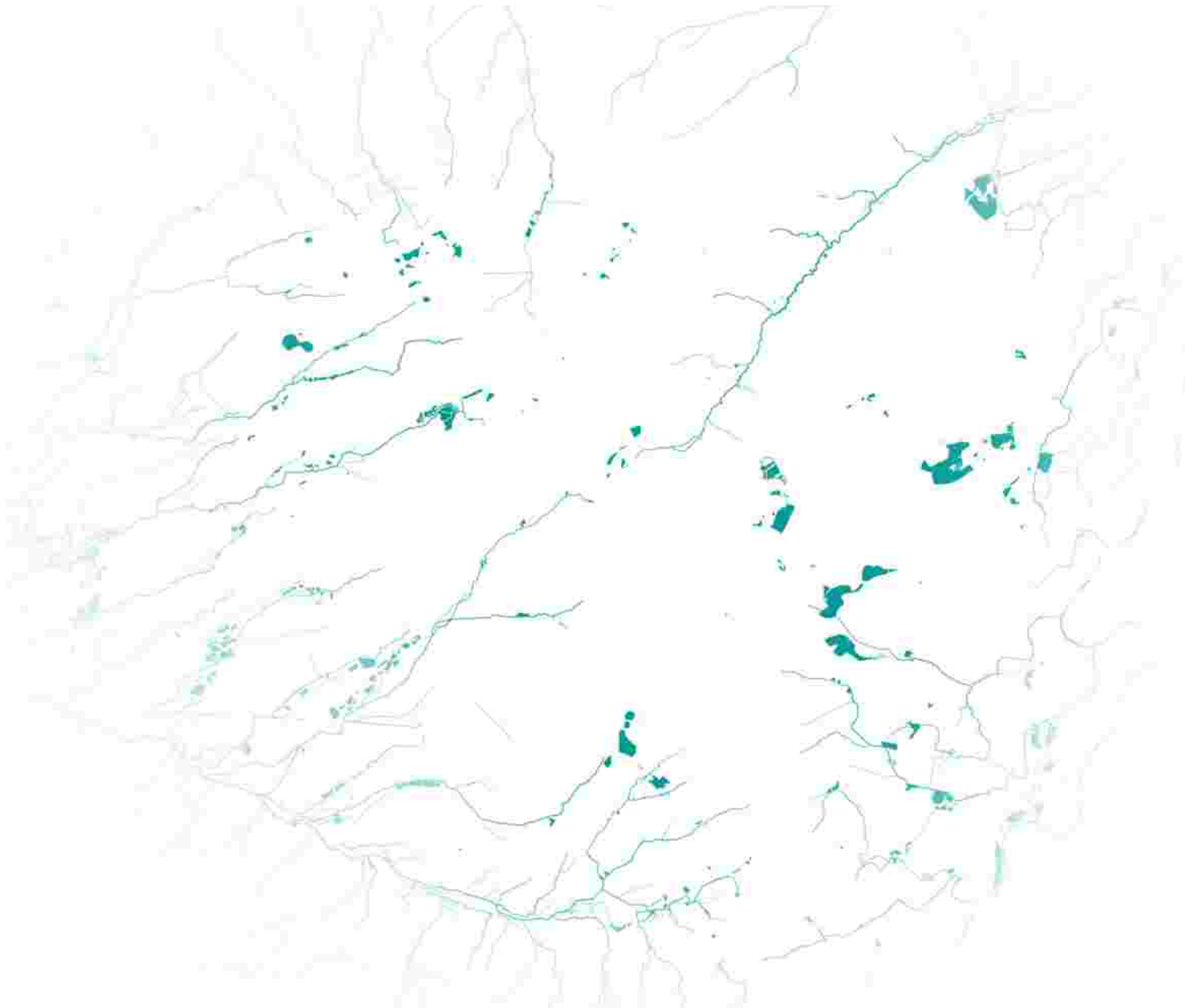
Naast het plateau zijn ook de **terrils** een karakteristiek element in het landschap van de Hoge Kempen, restanten van de steenkoolindustrie en echte bakens in het landschap. Deze steken soms tot 100 m boven het omliggende landschap uit en kennen door hun stenige ondergrond van schiefer een heel eigen vegetatie met voor Vlaanderen vaak ook heel wat atypische soorten.

Kempens Plateau (© vana-naarb.blogspot.com)

Terrils als ‘hoogtepunten’ van de Hoge Kempen (© visitlimburg.be)

BEKEN, PLASSEN EN VENNEN

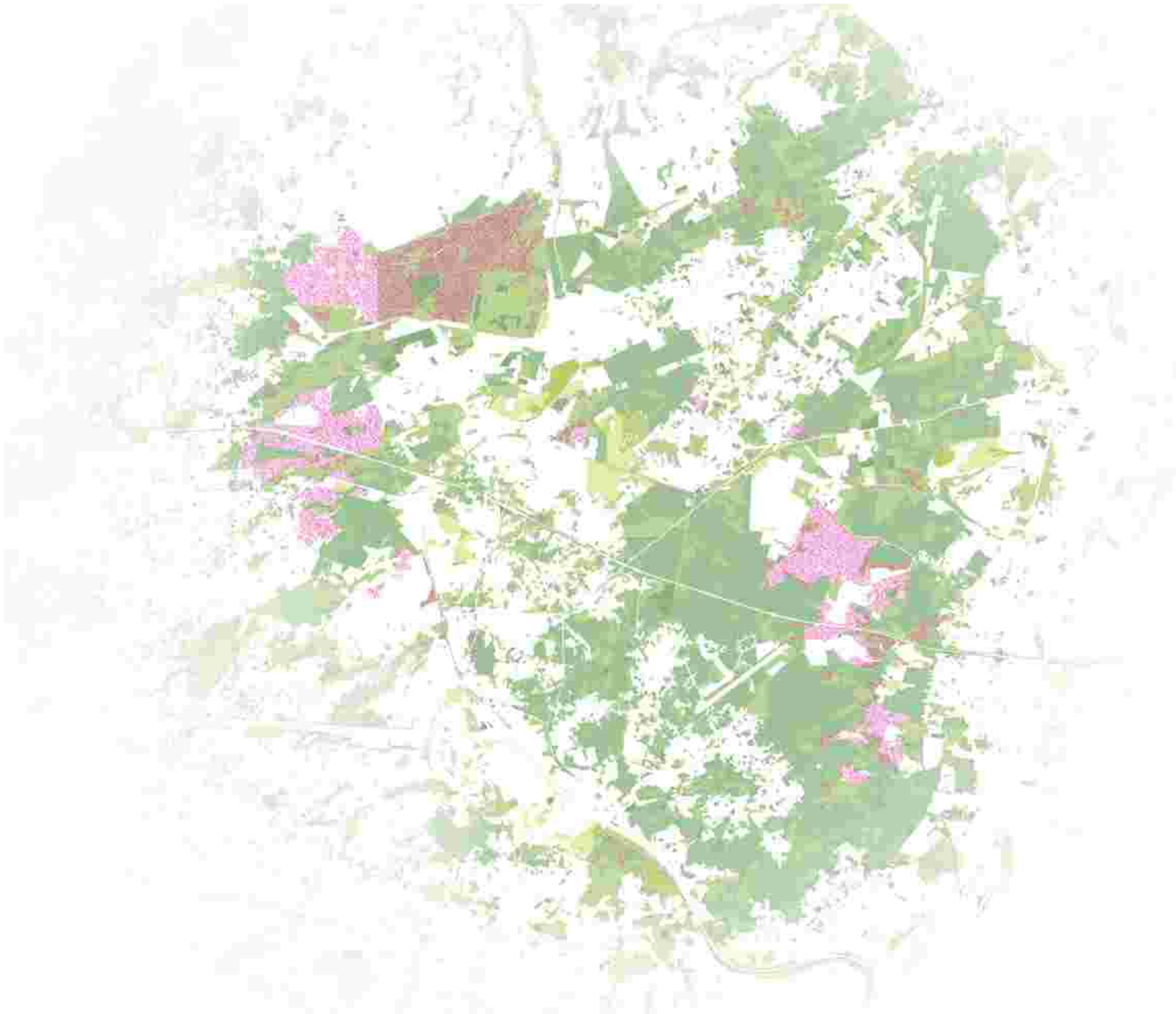
Op het Kempens Plateau ontspringen 14 Kempense **beken**, die in alle richtingen afstromen en de omliggende landschapseenheden met al hun beekvalleien creëren.
Het landschap van de Hoge Kempen is op zich vrij droog, maar toch zijn op heel wat plekken in de bossen **vennen** aanwezig, vaak gevormd door vroegere zandverstuivingen. In deze vennen vormen zich veenlagen.
Tot slot zijn een aantal ontginningsputten (grind) omgevormd tot uitgestrekte **waterplassen**.
Hoewel de Hoge Kempen dus een vrij droog landschap kennen, speelt water hier toch ook een belangrijke en beeldbepalende rol.

Ven in de Duinengordel
(© duinengordel.be)

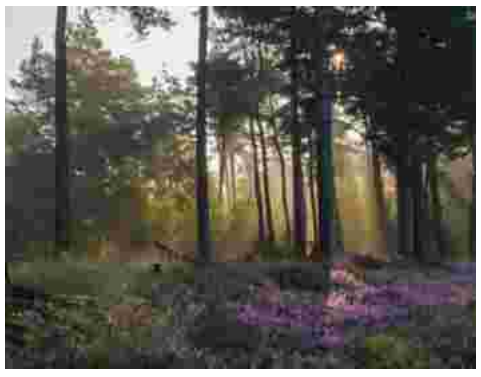

Bosbeekvallei (© vilters-vanhemel.be)

GROTE BOS- EN HEIDEGEBIEDEN

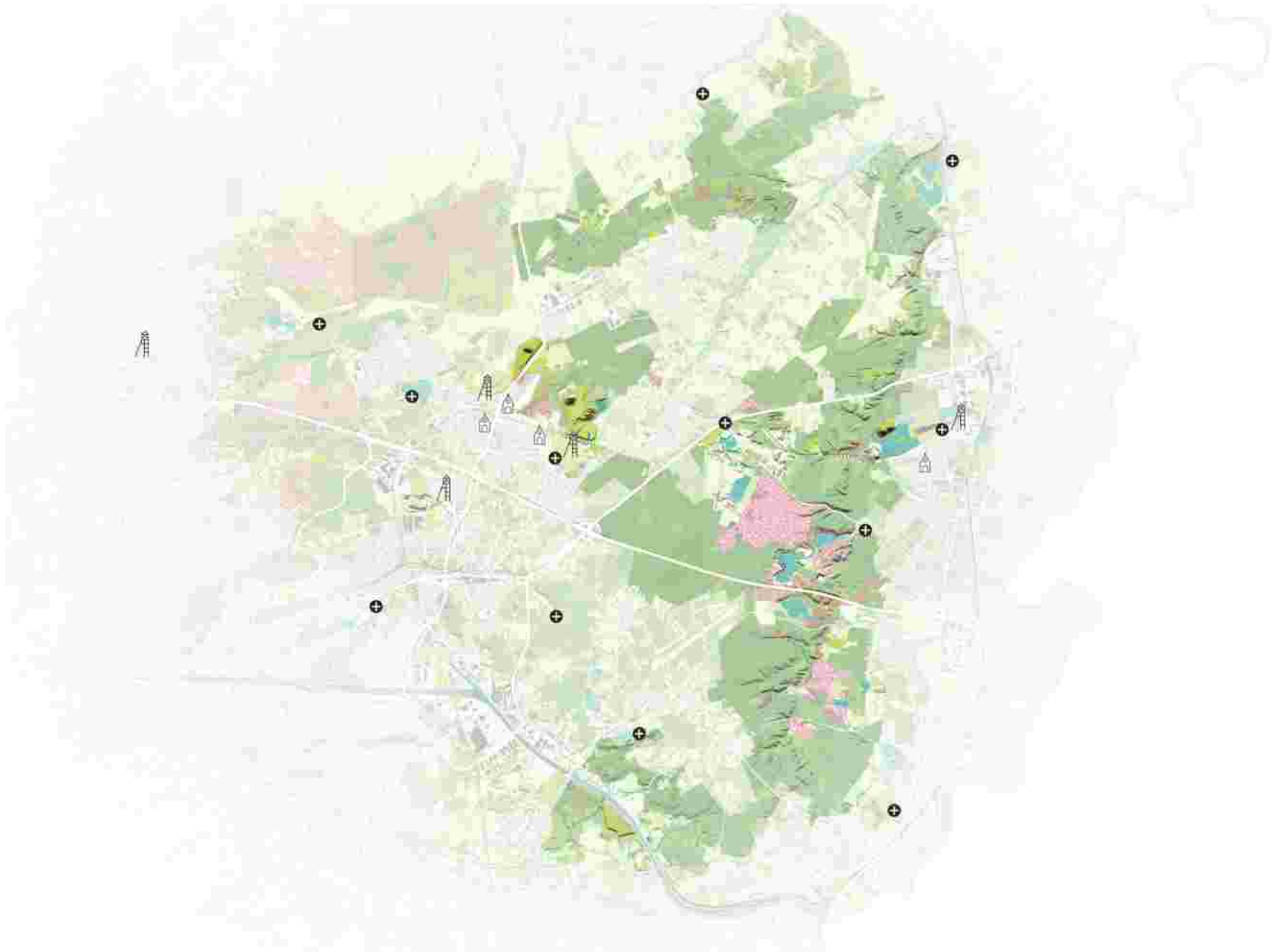
Het landschap van de Hoge Kempen wordt vooral gekarakteriseerd door **heide en bos**. Een deel van de bosgebieden zijn historisch stabiel, zoals het Mechels bos, terwijl andere het gevolg zijn van de bebossing van heidegebieden vanaf het einde van de 19e eeuw ten dienste van de mijnbouw. Deze bossen zijn monotoner van aard en kennen soms nog een strakke geometrie.
Het heidelandschap kent zijn ontstaan in de kleinschalige landbouweconomie typisch voor de Kempen, waarbij de gemeenschappelijke ‘woeste gronden’ werden ontbost om er koeien en schapen te laten grazen. Om de grond vruchtbaarder te maken werden plaggen afgestoken en bemest. Waar de plaggen werden weggehaald, of op plekken die overbegraasd werden, ontstonden zandvlakten die door de wind begonnen te stuiven en een landschap van **landduinen** en kuilen creëerden. Dit is vooral in de Duinengordel en op de Opglabbekerzavel nog goed zichtbaar.

Bos en heide op de Mechelse Heide (© natuurenbos.be)

Heidelandschap (© flickr.com)

TOERISTISCHE INFRASTRUCTUUR EN WOONLANDSCHAP

De Hoge Kempen kennen met het Nationaal Park een toeristische trekpleister van nationaal formaat, waarrond ook een heel **toeristisch netwerk** is uitgewerkt (zie functioneel-economisch systeem NPHK).

De nederzettingenstructuur in het gebied van de Hoge Kempen is vrij uniek, met een uitgebreid **onbebouwd gebied** in het Nationaal Park en een in extreme mate verstedelijkt gebied rond Genk, As en Opglabbeek. Genk wordt gekarakteriseerd als een '**rasterstad**', een stad met een veelheid aan redelijk evenwaardige centra die geen stapsgewijze, historische groei heeft gekend maar op relatief korte termijn en gepland is ontwikkeld. In het weefsel van Genk zijn hierdoor heel wat wijktypes terug te vinden, die getuigen vormen van opeenvolgende types van geplande verstedelijking. Er zijn de **klassieke tuinwijken** rond de mijnen, met hun organische vormen, en de latere mijncités die rationeler van opbouw zijn (zie historisch-morfologische eenheid mijnsteden). In de tweede helft van de 20e eeuw werden er ook verschillende modernistische **sociale woonwijken** ontwikkeld. In min of meer dezelfde periode werden ook grote gebieden verkaveld en spontaan bebouwd met villatypologieën: deze **suburbane woonwijken** ontstonden op veel plekken in Genk, maar ook in Houthalen-Oost en vrijwel overal in Limburg. Meer recent kende Genk echter ook heel wat **stadsvernieuwingsprojecten**. Hier zijn diverse vormen van hedendaagse appartementbouw terug te vinden, sommige met een innovatieve architectuur, andere eerder klassiek.

In dat hele scala van 20e eeuwse woonvormen bevinden zich in de Hoge Kempen echter ook nog steeds een aantal historische gebouwen, zoals **oude hoeves, watermolens en de opvallende kunstenaarsvilla's** in Genk.

Toegangspoort Pitetersheim (© nationaalparkhogekempen.be)

Woonlandschap van de Rasterstad Genk (© Stijn Bollaert)

KERNKWALITEITEN

Aanwezigheid van het Nationaal Park Hoge Kempen als uniek, uitgestrekt natuurgebied met een voorbeeldfunctie op vlak van natuurbeheer en toeristisch-recreatieve ontwikkeling.

Uitgestrektheid en intactheid van het onbebouwd, natuurlijk gebied, gekenmerkt door landschappen met naaldbossen, heide en landduinen en een biotoop voor bijzondere soorten

De belangrijkste kwaliteit van deze landschapseenheid is de uitgestrektheid van de onbebouwde, natuurlijke ruimtes met hun grote bos- en heidegebieden, duinfragmenten en vennen en waterplassen. Ondanks de grote samenhang van het gebied zitten er heel wat lokale verschillen, met verschillende types heide, historische bossen tegenover modernere aanplantingen, … Ook de aanwezigheid van de terrils en waterplassen geeft lokaal ruimte voor biodiversiteit en natuurwaarden. In zijn geheel is het dus zowel de uitgestrektheid als de onderliggende diversiteit van het landschap die zorgt dat het Nationaal Park zo'n bijzondere biotoop is.

Aanwezigheid van het Nationaal Park Hoge Kempen en bijhorende recreatieve, educatieve en ontsluitingsinfrastructuur.

Het Nationaal Park zelf is een uniek gegeven in Vlaanderen en garantie voor een duurzaam en ambitieus natuur- en landschapsbeleid. Daarnaast is het Park de aanleiding geweest voor de ontwikkeling van een impressionant netwerk van ontsluitingsinfrastructuur, zoals wandel- en fietsroutes, maar ook het heel netwerk van toegangspoorten met hun specifieke eigenheid. Bijzonder waardevol is de manier waarop elke pool zijn eigenheid heeft weten te ontwikkelen en ondanks hun schaal en aantrekkingskracht toch steeds goed in het landschap werd geïntegreerd.

Breed geïntegreerd en herbestemd mijnerfgoed als woonomgeving, werkomgeving en toeristisch-recreatieve aantrekkingspool

De vier mijnsites in de Hoge Kempen zijn elk op hun manier succesvol herontwikkeld als goed geïntegreerde economische, culturele en/of commerciële bestemmingen. Met C-mine, La Biomista, Thor Park en Connecterra/Terhills zijn hier vier bovenlokale attractiepolen ontstaan die het nog aanwezige mijnerfgoed eer aandoen en elke plek een nieuwe toekomst hebben gegeven. Dat gebeurt met veel respect voor de natuurlijke en residentiële context, die waar mogelijk in het project wordt betrokken of doorgetrokken: via wijkprojecten in Zwartberg, in Winterslag doordat C-mine een essentieel deel is geworden van het voorzieningencentra van dit stadsdeel, in Waterschei als ecologisch ingericht bedrijvenpark dat tegelijk een geliefd wandelgebied is, en in Eisden als centrum voor natuurrecreatie en ontspanning, maar ook voor shopping en ontspanning. Al deze projecten kunnen ook internationaal als voorbeeld dienen voor succesvolle herwaardering van industrieel erfgoed.

Divers woonlandschap dat de hele 20e eeuwse geschiedenis van de residentiële woonontwikkelingen omspant en beleefbaar maakt

In Genk is in de voorbije eeuw een heel scala aan woonprojecten gerealiseerd die elk volgens de toen gangbare stedenbouwkundige principes werden ontwikkeld. Op die manier is Genk uitgegroeid tot een staalkaart van het 20e eeuwse wonen. Daaronder vallen de vroege, organisch geplande tuinwijken en de meer rationeel opgebouwde cités van de latere fases, de modernistische sociale woonwijken, de suburbane verkaveling en de hedendaagse stadsvernieuwingsprojecten in de Genkse stadsstrip.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × De aanwezigheid en geregelde uitbreiding van het **Nationaal Park Hoge Kempen**
- × De uitgestrektheid van het onbebouwd, natuurlijk gebied

BEDREIGINGEN

- × De **sterke verstedelijking** in en rond het Hoge Kempen legt een grote druk op de open ruimte.
- × Een aantal **grote recreatiepolen** hebben toch wel een grote impact op de omliggende natuur, in het bijzonder in Connecterra/Terhills
- × De **grote verkeersinfrastructuren** doorheen de Hoge Kempen zullen steeds een belangrijke barrière blijven, ondanks de inspanningen om ze beter oversteekbaar te maken voor mens en dier

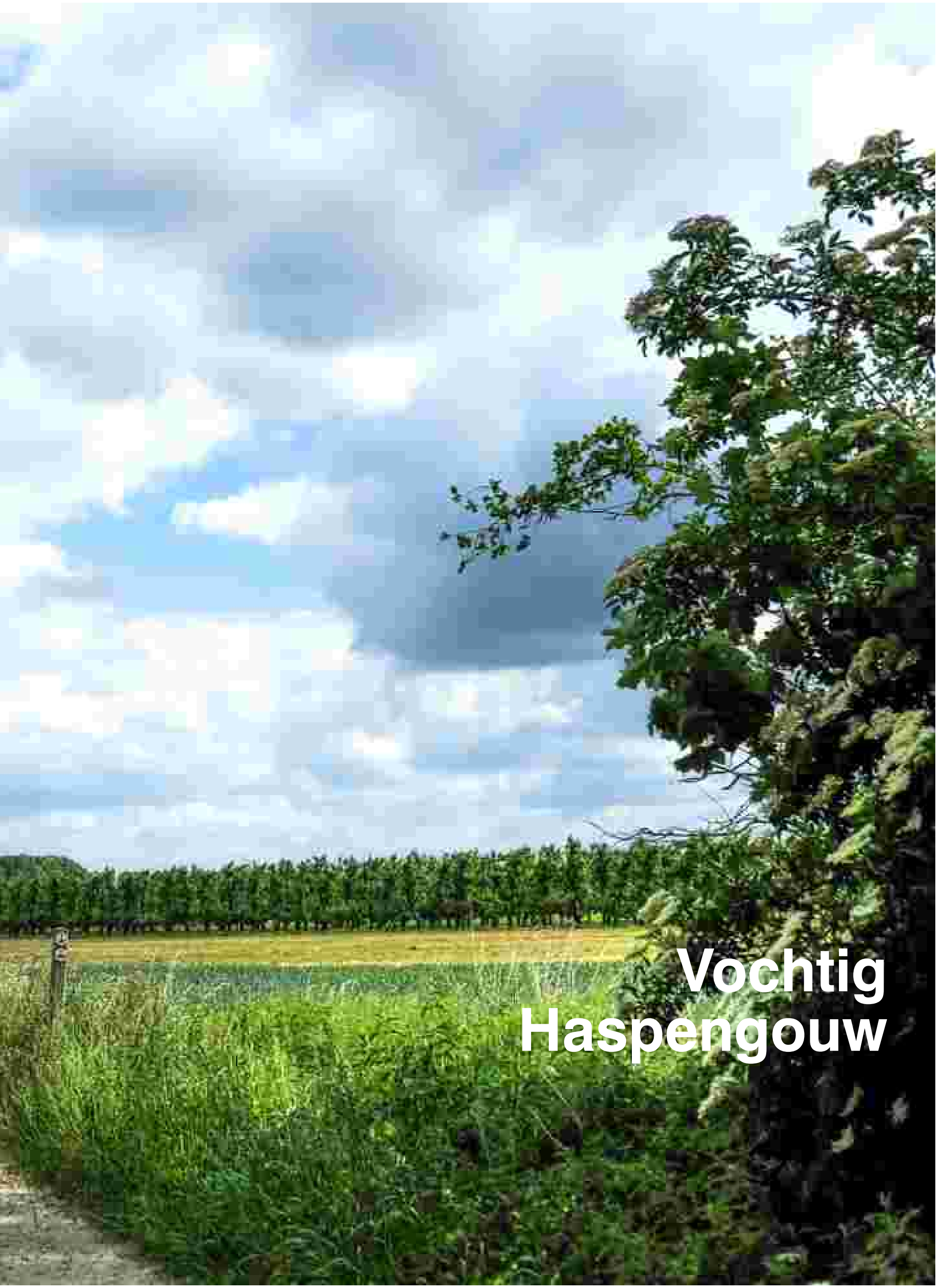
RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid Mijnsteden
Winterslag, Waterschei, Zwartberg en Eisden zijn mijnsites binnen de Hoge Kempen

Economisch-functioneel systeem Nationaal Park Hoge Kempen
Het Nationaal Park met het hele bijhorende netwerk van toegangspoorten is zowel een essentieel onderdeel van deze landschapseenheid als een functioneel systeem op zich.

Economisch-functioneel systeem Zuid-Willemsvaart
De uiterste oostgrens van de Hoge Kempen ligt aan de Zuid-Willemsvaart, die dus nog net binnen de invloedssfeer van deze landschapseenheid valt.

Vochtig Haspengouw

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- greenspots Haspengouw
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
Albertkanaal
Hasselt
Dorpsheide
Demer
Diepenbeek
E313
Munsterbos
Herk
Beverst
Munsterbilzen
Alken Maes
Alken
t- en recreatiedomein
De Alk
Nederstraat
Bilzen
Mopertingen
Openluchtzwembad
Maupertuus
Kortessem
Mombeek
Commanderij van
Alden Biesen
Hoeselt
Rosmeer
Vliermaalroot
Alden Biesen
Wellen
Grote Spouwen
Rijkhoven
Stroopstokerij
Vrolingen
N20
Werm
Kleine Spouwen
Vliermaal
Alt Hoeselt
Vrijhem
Rullekoven
Membruggen
Rullingen
Stroopfabriek
Zammelen
BelOrta Veiling
Borgloon
Wijnkasteel
Genoels-Elderen
Jesseren
Riksingen
Borgloon
Ruilverkaveling
Jesseren
Waerdeveld
Haren
Grootloon
Doorzichtkerkje
Piringen
Gallo-Romeins
museum
Tongeren

SITUERING

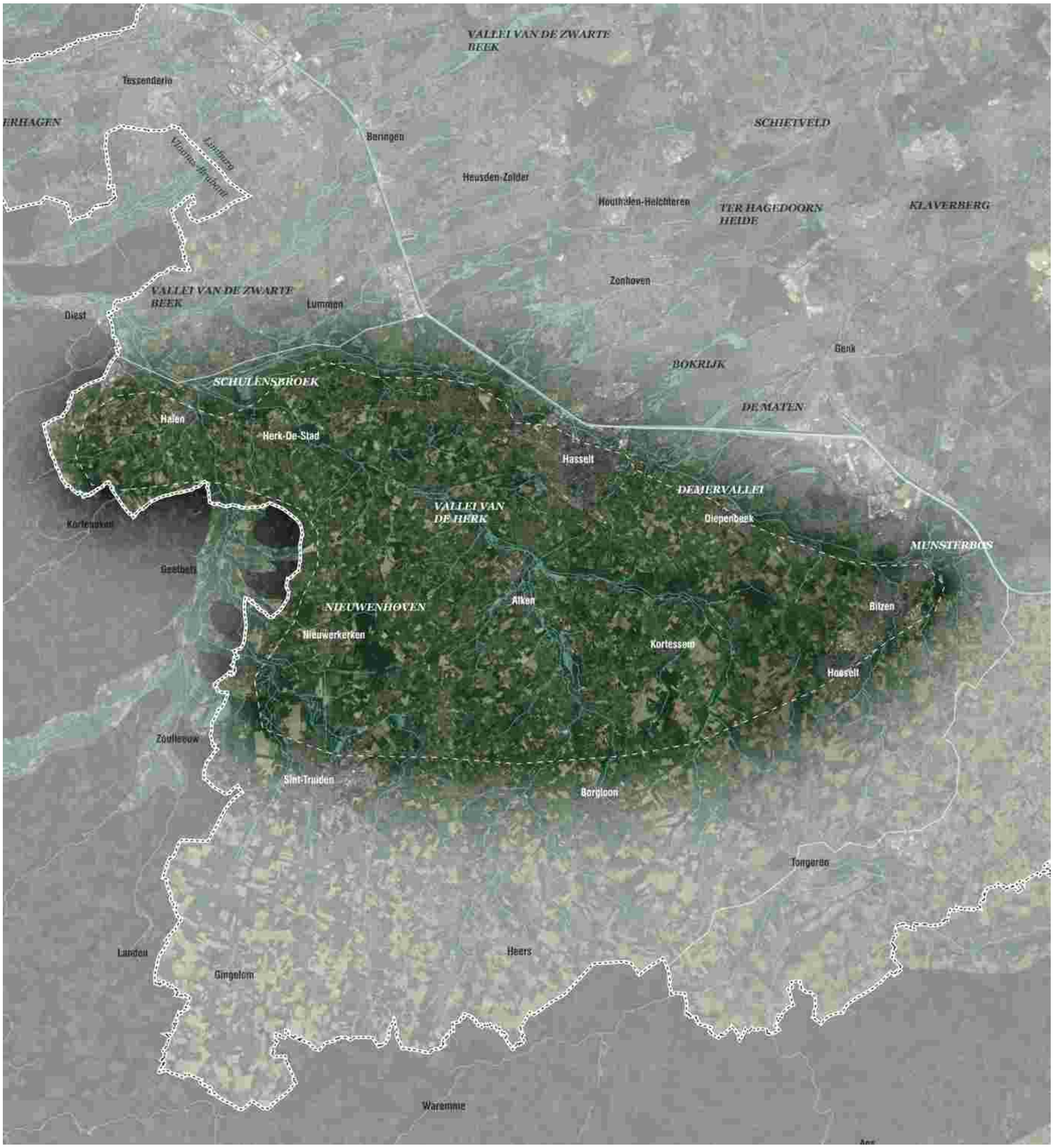
Het kerngebied van de landschapseenheid Vochtig Haspengouw wordt langs noord- en oostzijde gekenmerkt door de beneden- en middenloop van de Herk. In het noorden vormt de Demer de grens, waar het gebied tussen Demer en Albertkanaal kan worden beschouwd als overgangsgebied richting de Wijers en hoge Kempen. In het westen stuit de landschapseenheid op de provinciegrenzen, maar ook op de stroomgebieden van de Gete en Melsterbeek.

Haspengouw kan als landschapseenheid ook als geheel beschouwd worden. Toch is een opsplitsing in een Vochtig en een Droog deel ruimtelijk relevant. Hoewel de uiterste gebieden van de landschapseenheden duidelijk verschillend zijn, kent het middengebied invloeden van beiden. Een expliciete grens stellen is niet eenvoudig. Men kan ervoor opteren om de overgang van ondergrond (van zand-leem naar leem) als grens te stellen, maar die wordt in praktijk niet altijd even duidelijk ervaren. Een andere mogelijkheid is de waterscheidingslijn van de Jekervallei, tussen Schelde- en Maasbekken, maar die ligt in de praktijk al diep in het landschap van Droog Haspengouw en strookt het niet met de beleving van het landschap. Een derde, meer fysiek aanwezige grens, zou kunnen worden getrokken op de lijn tussen Sint-Truiden - Tongeren - Bilzen. Die valt ruwweg samen met de overgang van vlakkere landschap van Vochtig Haspengouw naar het heuvelachtige landschap van Droog Haspengouw. Ook wordt deze grens gekenmerkt door een verandering in morfologie, namelijk van lintbebouwing en lineaire structuren in het noorden naar compacte kerkdorpen in het zuiden. Voor Haspengouw vertaalt zich dat in kleinere kerngebieden van Vochtig en Droog Haspengouw en een groot overlappend tussengebied waar beide landschapseenheden een zekere invloed uitoefenen.

Het vruchtbare landschap van Vochtig Haspengouw vindt zijn oorsprong door de afzetting van krijt, mergel, zand en klei. Beken en rivieren snijden zich door de ondergrond en boetseren het landschap. Differentiële erosie veroorzaakt niveau- en reliëfverschillen. Vochtig Haspengouw ligt omwille van zijn losse ondergrond (zand- en kleilagen) beduidend lager (tussen +- 35m en +- 70m boven zeespiegel) dan Droog Haspengouw.

Door de invloed van de mens wordt het natuurlijk landschap, o.a. door ontbossingen, omgezet naar akkers en weilanden. Doorheen de eeuwen blijft Haspengouw altijd een aantrekkelijke plaats om te wonen en aan landbouw te doen. Zo vestigden zich hier ‘primitieve veeboeren’ van Germaans-Frankische afkomst en later de graven van Loon. Het is pas in de tweede helft van de 20ste eeuw dat Vochtig Haspengouw van een landbouwregio met uitgesproken pleindorpen evolueert naar een verstedelijkt gebied met verspreide bewoning aan de rand van de economische pool Hasselt-Genk.

Tegenwoordig zit de slagkracht van Haspengouw hem in zijn grote open ruimte en waardevol landbouwgebied. Het Haspengouwse cultuurlandschap is een unieke combinatie van landbouw, natuur, recreatie en onroerend erfgoed dat niet alleen door de bewoners, maar ook door de bezoekers wordt gewaardeerd.

VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Tessenderlo
IERHAGEN
Beringen
Lanaken
Vlaamse Ardennen
Houthalen-Helchteren
SCHIETVELD
TER HAGEDOORN HEIDE
KLAVERBERG
Zonhoven
Diest
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Lummen
Genk
BOKRIJK
SCHULENSBROEK
DE MATEN
Halen
Herk-De-Stad
Hasselt
DEMERVALLEI
VALLEI VAN DE HERK
Diepenbeek
Kortenaken
MUNSTERBOS
Geetbets
NIEUWENHOVEN
Alken
Bilzen
Nieuwerkerken
Kortessem
Hoeselt
Zoutleeuw
Sint-Truiden
Borgloon
Tongeren
Landen
Heers
Gingelom
Wareme

BIJZONDERE PLEKKEN

Het **Fruitspoor** of spoorlijn 23 was een Belgische spoorlijn die Drieslinter via Zoutleeuw, Sint-Truiden en Borgloon met Tongeren verbond. De lijn werd reeds in 1878 geopend met oog op het transport van fruit van de akkers naar de diverse stroopfabrieken in de buurt. Door de opkomst van andere transportmogelijkheden (vrachtwagens) en het sluiten van de fabrieken bleef de lijn rijden tot 1988, waarna het merendeel van de sporen geleidelijk werd opgebroken. Tegenwoordig doet de spoorbedding voor een groot deel dienst als fietspad. Het toeristisch potentieel is echter zeer groot waardoor er de komende jaren waarschijnlijk nog meer initiatieven hierrond zullen worden opgestart.

De **Landcommanderij Alden Biesen** in Bilzen, ooit de hoofdzetel van de Duitse Ridderorde, is één van de grootste kasteeldomeinen in de Euregio. Tegenwoordig is de erfgoedsite in handen van de Vlaamse Overheid. De Commanderij is buiten een historisch belangrijk monument ook de toeristische trekpleister van Bilzen en het decor voor evenementen en tentoonstellingen. Ook kreeg het domein een grensoverschrijdende bestemming als een Europees cultuurcentrum van de Vlaamse Gemeenschap,

Het **Provinicaal Domein Nieuwenhoven**, van oudsher Galgenbos genoemd, is één van de weinige aangesloten beboste gebieden in Vochtig Haspengouw. In de 10de eeuw werd het geschonken aan de abdij van Sint-Truiden en deed het dienst als buitenverblijf voor de abten. Het bos is een oud parkbos van ongeveer 161 ha. Met een visvijver, speel- en leerbos, grote speeltuin en terras is het tegenwoordig een sterke toeristische en recreatieve aantrekkingspool.

Reading between the Lines, ook wel het '**doorkijkkerkje van Borgloon**' genoemd, is een installatie naar het ontwerp van het architectenduo Gijs Van Vaerenbergh (2011). Het is 10 meter hoog en bestaat uit 100 op elkaar gestapelde lagen staalplaat in de vorm van een Loons kerkje. De speciale constructiewijze zorgt ervoor dat het landschap altijd zichtbaar blijft doorheen de kerk, zowel van op afstand als van dichtbij. Het maakt deel uit van het PIT-project, een fietsroute met verschillende kunstwerken in open ruimte. Sindsdien heeft dit werk heel wat publieke belangstelling gekregen en zorgt nog steeds voor een toeloop aan kijklustigen.

De recente **ruilverkaveling Jesseren** (nieuwe stijl) had als opzet de kleine, versnipperde landbouwpercelen te herverdelen in meerdere grote en makkelijker werkbare stukken grond. Ook werd de weginfrastructuur en de afwatering vernieuwd. De ruilverkaveling in Jesseren is een goed voorbeeld van identiteitsontwikkeling, zeker in vergelijking met de ruilverkavelingen in 'oude stijl' (in buurt van Gingelom en Vlijtingen) die vooral een tabula rasa betekenden. Holle wegen en cultuurtaluds werden destijds genivelleerd en uit het landschap gewist, houtkanten gesnoeid, de vergrootte percelen toegankelijk gemaakt door een geometrisch netwerk van verharde betonnen verkavelingswegen. Wellicht heeft deze schaalvergroting meegespeeld in de verschraling en bodemerosie van de vruchtbare leemgronden. De ruilverkavelingen in 'nieuwe stijl' (na 1980) zijn zich wel bewust van het verleden en houden buiten het economische aspect ook rekening met groene waarden zoals landschapsherstel, recreatief medegebruik en kleine landschapselementen.

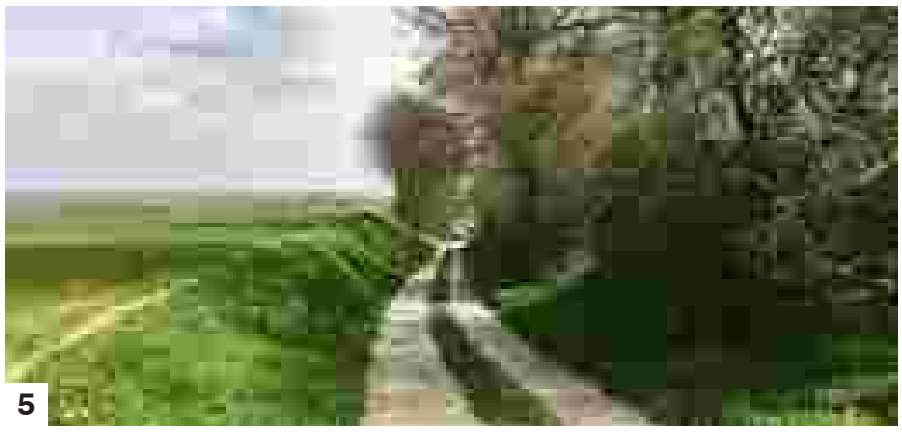
1 Vochtig Haspengouw - greenspot Zammelen (© effenweg.be) | 2 Traject Fruitspoor (© mapio.net) | 3 Speeltuin Nieuwenhoven (© visitlimburg.be) | 4 Bloesembar PIPO (© tcartuyfel.be) | 5 Nieuwe weg - Ruilverkaveling Jesseren (© baptistmch.com) | 6 Reading Between the Lines - Borgloon (© kerknet.be) | 7 Landcommanderij Bilzen (© hln.be)

1

2

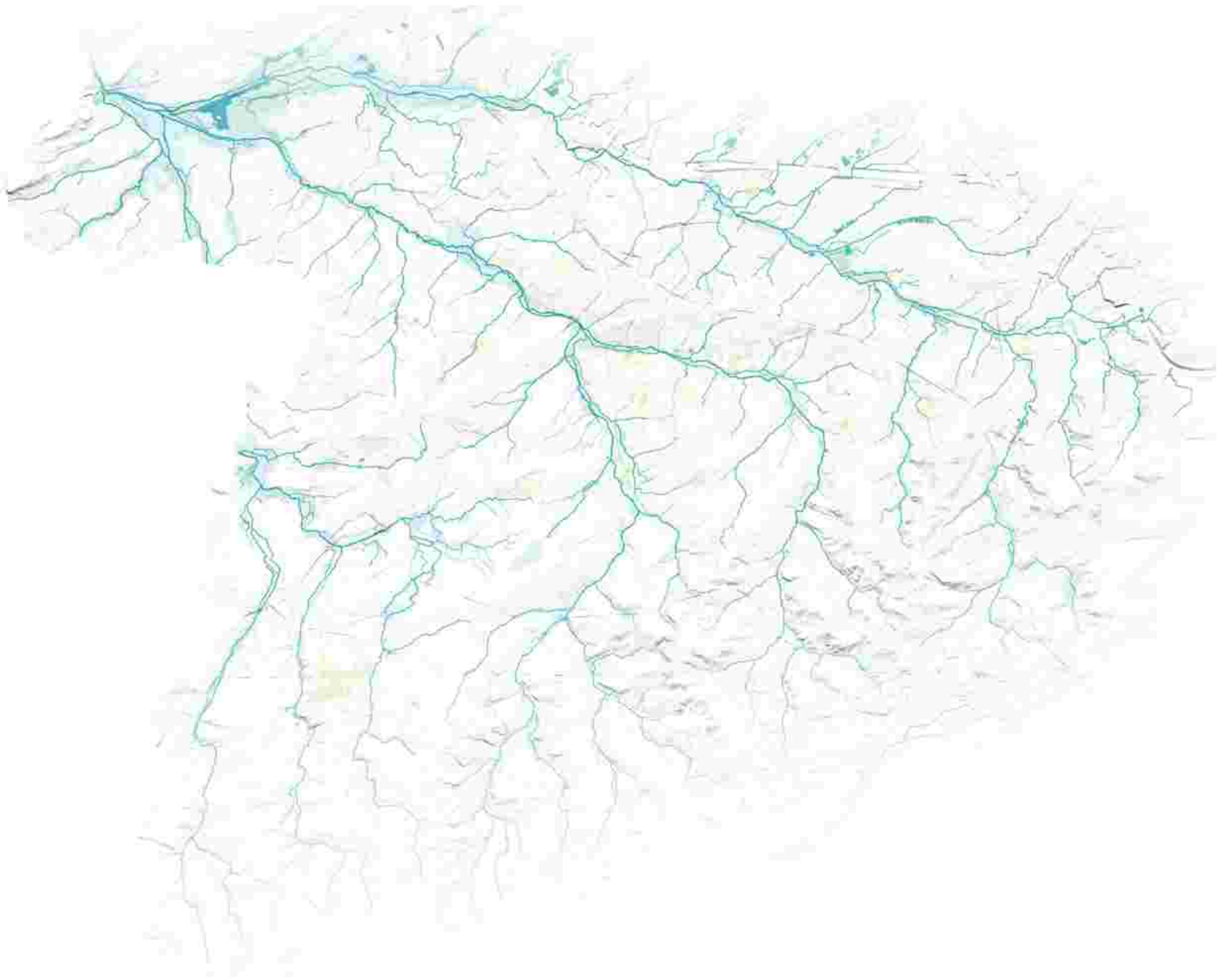

3

4

5

6

7

BEKEN EN NATTE GRONDEN

Vochtig Haspengouw heeft een geologisch substraat bestaande uit afwisselende zand- en kleilagen. De bodem varieert van nat lemig zand in het noorden naar matig natte zandige leem in het zuiden. Door de aanwezigheid van ondoordringbare lagen is de grondwaterstand over het algemeen hoog. De kleilagen staan garant voor veel dagzoombronnen en een dicht hydrografisch net. De belangrijkste rivieren in Vochtig Haspengouw zijn de Demer en de Herk. Hoewel het gebied vanouds bosrijk was, is het bosareaal, onder invloed van akkers en weilanden, steeds verder afgenomen.

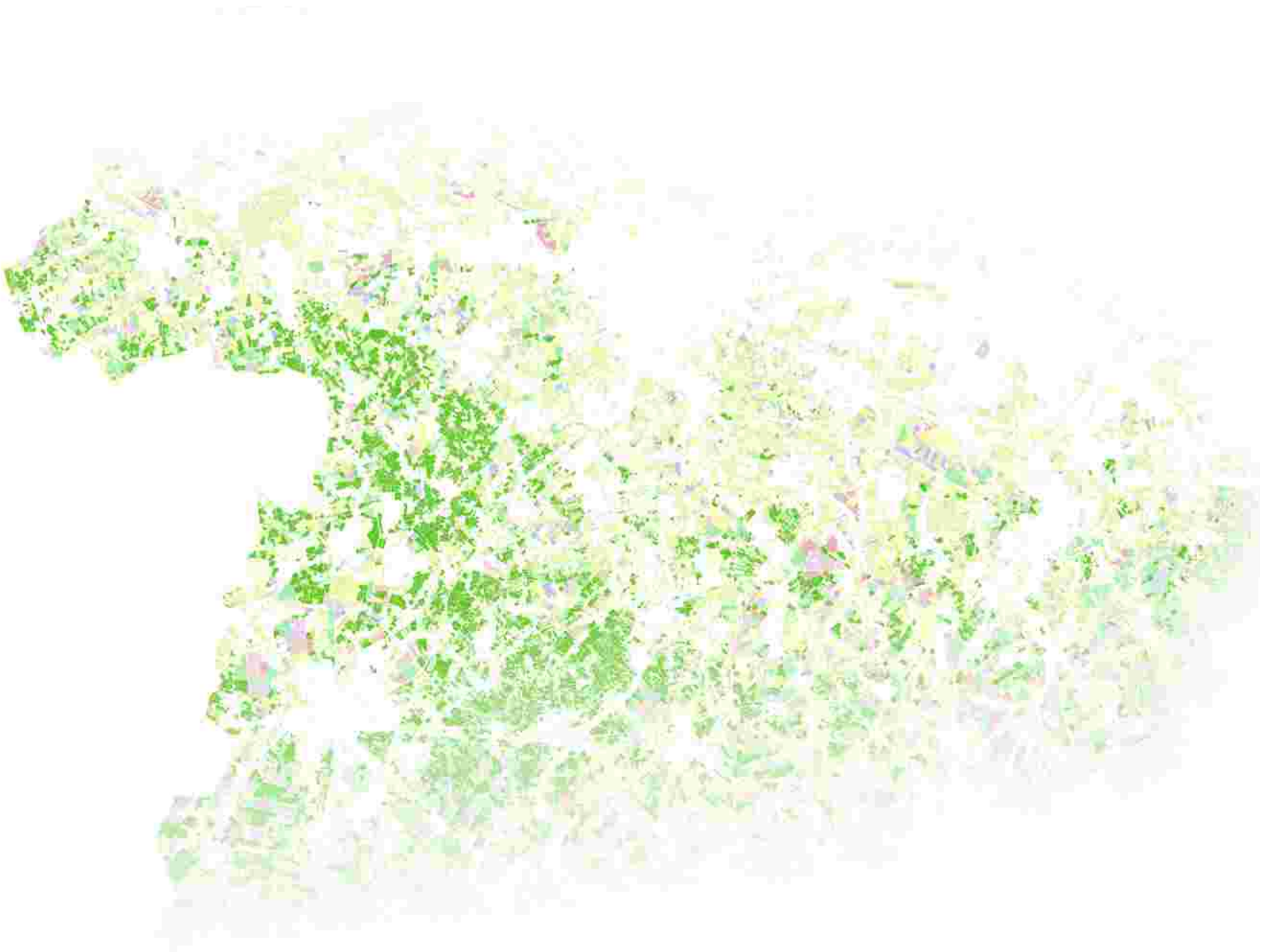
Door zijn losse ondergrond wordt het landschap ingesneden door talrijke beekvalleien waaronder de Gete, de Herk, de Mombeek en de Demer en hun vertakkingen. Het reliëf is zwak golvend, variërende tussen +- 35m en +-70m boven de zeespiegel. Onder natuurlijke omstandigheden zouden alle Haspengouwse beken meanderen, maar door allerhande menselijke ingrepen (aanleg rechtlijnige molensloten) zijn kronkelende trajecten in Haspengouw eerder een uitzondering dan een regel. In deze beekvalleien zien we veel waterminnende bomen voorkomen. Zo zijn de canadapopulieren, of ‘canada’s’, in een relatief korte tijdspanne van een halve eeuw landschapsbepalend geworden. Via evapotranspiratie kan de canadapopulier op een dag ongeveer 100l water uit de bodem onttrekken en via zijn bladerdek opnieuw afgeven. Ideaal om natte, ongeschikte landbouwgronden te draineren zodat ze konden worden gebruikt als schaduwrijk weiland voor veeteelt. Vaak werd de aanplant beschouwd als een teelt en vormen ze geometrische lange rijen. Enkel op steile hellingen, in natte valleien en in kasteeldomeinen is er nog bos terug te vinden. De flora groeit hier rijkelijk met specifiek de bostapijten met voorjaarsbloemen (bosanemoon, speenkruid, slanke sleutelbloem, gulden boterbloem, gele dovenetel, eenbes, grote keverorchis). Ook eetbare planten zoals daslook groeien hier welig.

Herstel brongebied en meandering De Herk (© rlhv.be)

Canada aanplant, Alken (© googlestreetview.be)

WEILANDEN EN FRUITBOMEN

Typisch Haspengouws, althans vroeger, zijn de hoogstamboomgaarden met appel, peer, kers en/of pruim. Deze zijn rond de jaren ‘60 en ‘70 massaal gerooid en vervangen door de makkelijker plukbare laagstamvarianten (zie ‘economisch-functioneel systeem Fruitstreek’). De overblijvende traditionele hoogstamboomgaarden zijn een uitstekende habitat voor egels, dassen, wezels en kerk- en steenuilen. Andere typische vogelsoorten die graag in takken of boomholtes zitten zijn ringmus, grauwe vliegenvanger, boomkruiper en kleine bonte specht. Bedrijven die niet resoluut op fruitteelt inzetten, behouden veeteelt als hoofdactiviteit. Voortaan bestaat het wintermenu van de veestapel echter niet meer uit wortel- en knolgewassen, maar uit maïs. Zodoende wordt voedermaïs nu de dominante teelt.

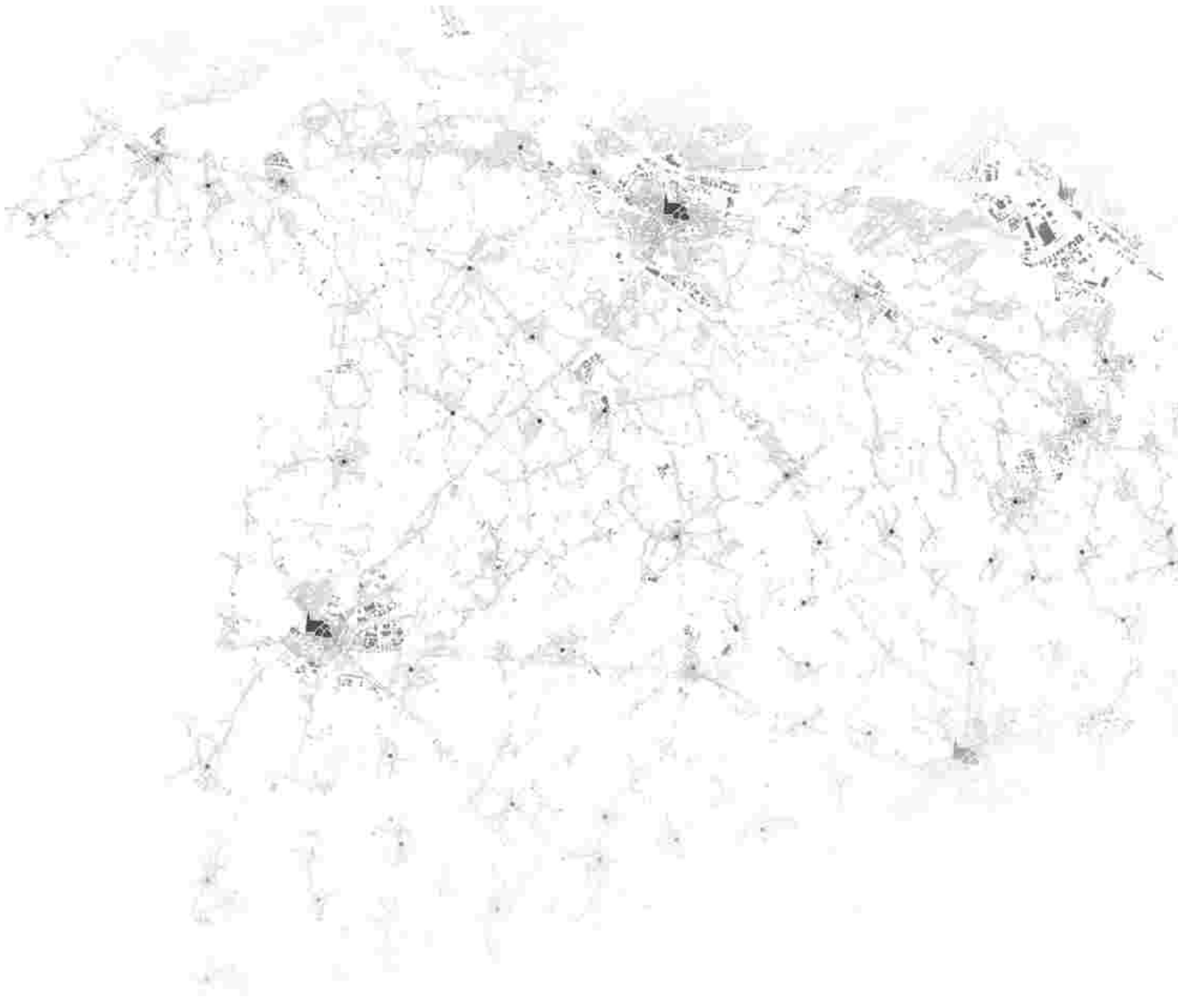
Een belangrijke, maar vaak over het hoofd gezien kenmerk zijn de resterende nog nooit geploegde graslanden, ook ‘ongescheurde’ graslanden genoemd. Ze hebben een grote botanische kwaliteit en versterken de biodiversiteit. Bovendien scoren graslanden wat betreft koolstofopslag bijna even hoog als bospercelen. Eenmaal zulk grasland wordt omgeploegd of omgevormd tot weiland is er geen weg terug.
Door de afwisseling van filterende bomenrijen, boomgaarden, beekvalleien en lichte heuvels krijgt het landschap een halfopen karakter, ook wel coulisselandschap genoemd.

Laagstammige fruitboomplantage (© vilt.be)

Graslandschapherstel Zammelen (© natuurpunt.be)

VERSTEDELIJKING EN VERLINTING

De moeilijk waterdoorlatende bodem vormt samen met het dicht hydrografisch netwerk de voornaamste drijvende kracht achter de nederzettingsstructuur van Vochtig Haspengouw.

Het woonlandschap evolueerde van een landbouwregio met voornamelijk uitgesproken pleindorpen naar een verstedelijkt rasterlandschap van traditionele linten. Door economische groei en aantrekkingskracht van Hasselt en Genk verspreidde de bebouwing zich langsheen de verbindingswegen en evenwijdig aan de beekvalleien. Het snoer van lintbebouwing rijgt nu vrijwel ononderbroken de dorpskernen aan elkaar. De aanwezige rasterstructuur heeft zich dus duidelijk geënt op de structuur van beken en rivieren, overstromingszones en de lage vochtige gebieden. Met tot gevolg grote onbebouwde binnengebieden omwald door lintbebouwing.

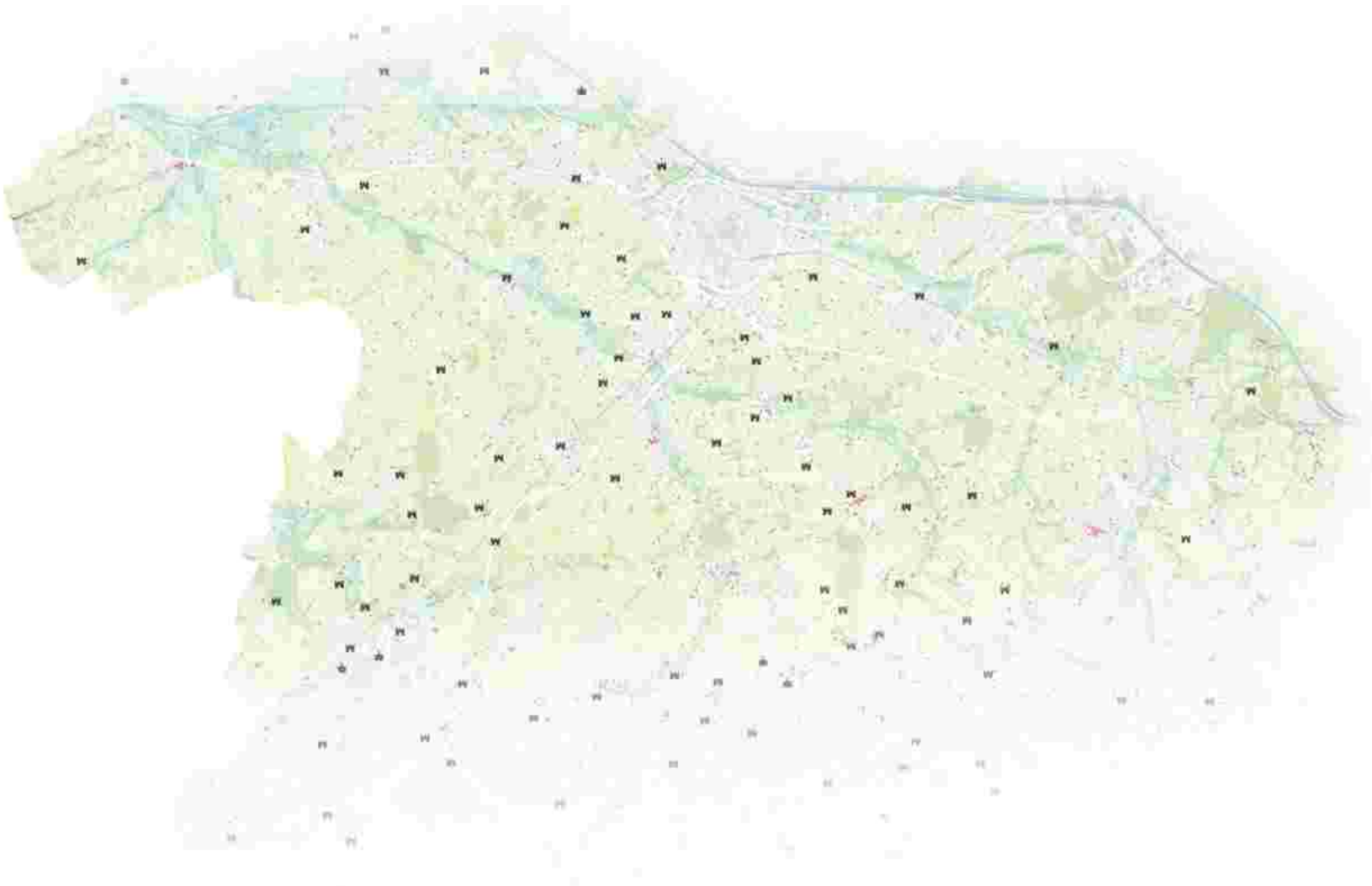
De kleine dorpen zijn nooit sterk uitgegroeid door de nabijheid van de grotere stedelijke gebieden zoals Hasselt, Sint-Truiden en Bilzen. Ook de maximale inname van landbouwgrond rondom het kerngebied speelde de uitbouw parten. Enkel Herk-de-Stad en Halen hebben nog duidelijk compacte kernen. De N2 van Diest, over Hasselt, tot Bilzen is bijna volledig verlint, net zoals de N722 tussen Sint-Truiden en Hasselt. Enkel de bebouwing verklapt al de positie van deze weg. Nabije dorpen takken via lintbebouwing aan. Niet enkel zijn de bomenrijen verantwoordelijk voor het coulisselandschap van Vochtig Haspengouw, ook de verspreide en open bebouwing zorgen voor weinig doorkijk naar het achterliggende landschap.

Wateroverlast N80, Alken (© nieuwsblad.be)

Typische verlinting langs steenweg, Stevoort (© Google Streetview)

ERFGOEDLANDSCHAP VAN HOEVES EN KASTELEN

Door zijn rijke geschiedenis en vruchtbare bodem beschikt Vochtig Haspengouw over heel wat waardevol onroerend erfgoed. Buiten het oude Gallo-Romeinse onroerend erfgoed (vooral archeologisch van aard) zijn het de graven van Loon die de evolutie van het Haspengouws cultuurlandschap op gang hebben getrokken. Het resultaat van hun militair-politieke aanpak was de ontwikkeling van een kastelen- en burchtenlandschap. De graven beloonden hun ondergeschikte leenmannen en medestrijders met gronden uit hun persoonlijke bezittingen waarop deze een een eigen residentie mocht bouwen. Dit resulteerde in de eerste kasteelsites en -domeinen. Na de Loonse successieoorlogen in 1366 was de annexatie van Haspengouw bij het prinsbisdom Luik een feit. De Loonse militaire kasteeldomeinen werden in het neutrale prinsbisdom Luik vervangen door residentiële waterkastelen met kasteelhoeves. In de omgeving werden tuinen, parken, vijvers en jachtbossen aangelegd. Het zijn vooral deze kastelen die het hedendaagse Haspengouws landschap vormgeven. Een laatste episode van het kastelenlandschap dateert uit de 19de eeuw. Er ontstonden, los van de oudere Loonse en Luikse kasteelsites, een nieuw generatie van riante landhuizen met kasteelallures. Ze werden gebouwd door kapitaalkrachtige ‘nouveaux riches’, fabriekseigenaars die de industriële revolutie met zich meebracht. Vaak werden ze bewust ingeplant op een heuvelrug of andere zichtlocatie die hun welgesteld imago benadrukte. In tegenstelling tot de oudere kasteeldomeinen ontbrak hier meestal het bedrijfsgedeelte (hoeve).

Buiten deze kasteeldomeinen met tuinen en omwallingen is er nog ander belangrijk erfgoed aanwezig zoals de vierkantshoeves, kerken, kloosters en abdijen.

Vochtig Hapsengouw is de laatste regio in Vlaanderen waar het vakwerk nog representatief in het landschap aanwezig is. Dit wettigt het beschermd statuut van het Zuid-Limburgs vakwerkhuis. Gebouwd door de boerenbevolking van weleer worden ze nu, door restauratie en renovatie, bewoond door welgestelde gezinnen.

Kasteel(tuinen) van Heks (© hex.be)

Vakwerkhoeve Wellen (© wellen.be)

KERNKWALITEITEN

Een vruchtbaar en cultuurhistorisch landbouwlandschap met toeristische waarde.

Aanwezigheid van landbouw als ruimtelijk structurerend systeem, toeristische troef en cultuurhistorisch erfgoed.

Anders dan in andere landschapseenheden speelt het landbouwgegeven als overkoepelend en structurerend systeem hier een hoofdrol. De vruchtbare grond maakt dat deze streek sinds oudsher werd ingezet voor voedselproductie en graaslanden voor het vee. Doorheen de geschiedenis hebben verschillende teelten elkaar afgewisseld, waarbij fruitteelt de laatste 150 jaar de overhand heeft genomen. Door de historische afwezigheid van transportmiddelen bleef de regio gespaard van grootschalige economische ontwikkelingen en bleef bijgevolg landbouw de voornaamste broodwinning. Dit bijzondere landschap wordt als het ware gratis onderhouden door de boeren. De rust en het groene karakter van dit bloeiende landschap wordt niet enkel gekoesterd door de inwoners zelf, maar ook de veeltallige bezoekers die hiervoor elk seizoen afzakken.

Cultuurhistorisch, architecturaal en landschappelijk waardevol netwerk van hoeves, kastelen, abdijsites en dorpscentra in een agrarisch landschap.

Doorheen de geschiedenis heeft de vruchtbare bodem van (Vochtig) Haspengouw altijd interesse losgewekt wat betreft bewoning en bebouwing. De rijke gronden zorgden voor een goede oogst en algemene welvaart, met als resultaat een weelde aan cultuurhistorisch waardevol erfgoed. Denk aan het rijk en divers kastelenlandschap en de typische vierkantshoeves, de abdijsites van Sint-Truiden en Herkenrode, de landcommanderij van Alden Biesen.. Hoewel onder invloed van de economische ontwikkelingen rond Hasselt en Genk een groot deel van de steenwegen verlint is geraakt met residentiële ontwikkelingen vinden we nog authentieke kleinschalige dorpscentra in het landschap terug (Borgloon, Halen). Naast het fruit wordt het toeristisch imago van de regio ook mede bepaald door het cultuurhistorische erfgoed.

Ecologisch waardevol afwisselend landschap met beekvalleien, holle wegen en bijhorende fauna en flora.

Door zijn losse ondergrond wordt het landschap ingesneden door talrijke beekvalleien waaronder de Gete, de Herk, de Mombeek en de Demer. In de veeltallige beekvalleien worden bijzondere waterminnende planten, dieren en insecten teruggevonden. Waar in het verleden vooral werd ingezet op de symbiose tussen hoogstammige fruitbomen en schaduwrijke graasweilanden nemen nu de rechtlijnige aanplant van canadapopulieren en laagstam deze rol over. Desalniettemin kunnen we spreken van een zeer gevarieerd landschap waar bomenrijen, beekvalleien, graslanden en holle wegen met houtkanten worden afgewisseld met fruitplantages en kasteelparken op lichte heuvelruggen.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Aanwezigheid van **vruchtbare landbouwgronden** en gespecialiseerde kenniscentra voor nieuwe teelten (wijn)
- × Relatief **lage vastgoedprijzen** voor bouwgronden en woningen
- × Goed uitgebouwd **netwerk voor toerisme en recreatie**
- × Potentie van **Fruitspoor** als ruimtelijk structurerende drager voor **versterking van de eigenheid** en regio-ontwikkeling (toerisme, recreatie, landschapsbeleving,...)
- × **Riviervalleien** als verbindende groenschakel
- × Opkomst van (bewustzijn voor) **agro-ecologie** (landbouwpraktijken met meerwaarden voor natuur)

BEDREIGINGEN

- × **Verdwijnen van voorzieningen i**n de kleinere dorpen en kernen met vergrijzing tot gevolg
- × Relatief **hoge leegstand** door de overvloed van cultuurhistorisch erfgoed
- × Grote **(export)onzekerheid** over de toekomst van de fruitindustrie door politieke woelingen
- × Het **uitblijven van opvolging voor boeren** met als gevolg overnames en opkoop door grote industriële landbouwbedrijven met het risico op mogelijke verschraling van de landschappelijke variatie van teelten
- × **Verdroging** door klimaatverandering en ondoordacht waterbeheer
- × **Verdere suburbanisatie** en verstedelijking van voorheen agrarisch gebied (verlinting)
- × **Verdwijnen** van typische **hoogstamboomgaarden** (met ecologische waarden door onderliggend grasland)

RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid
Dietse steden
De typische ontstaansgeschiedenis en ruimtelijke eigenschappen van de Dietse steden in Limburg, waaronder ook de kernen van Sint-Truiden, Tongeren, Bilzen en Borgloon.

Economisch-functioneel systeem
Fruitstreek
Het landschap van Vochtig Haspengouw wordt voor een groot deel gekenmerkt door verschillende fruitteelten.

Droog Haspengouw

Wellen
Recreatieterrein 't Speelhof
Brouwerij Wilderen
Sint-Truiden
Belgische Fruitveiling
Veiling Haspengouw
Hoepertingen
Rullingen
Rullekoven
Stroopfabriek
BelOrta Veiling Borgloon
Borgloon
Konings Juice en drinks
Herker
Droneport
Romeinse Heirbaan
Grootloon
Doorzichtkerkje
PIPO appelsappen
Limburg Regional Ariport
Mettekoven
Nerem
N3
De Knoppel
Velm
Brouwerij Kerkom
Proefcentrum Fruitteelt
Tumulus grafheuvel
Kasteel en tuinen van Heks
Heks
Molenbeek
Gelinden
Mergel van Gelinden
Veulen
Vechmaal
Cicindriabeek
Kiekeman
Horpmaal
FRUITSTREEK
Heers
Egoven
Gingelom
Tumulus grafheuvel
Borlo
Hornebos
Waterinsijpelingsbos
Montenaken

0
2.5
5
7.5
10 Km
Commanderij van Alden Biesen
Alden Biesen
Rosmeer
Mombeek
Werm
Vrijhem
Vlijtingen
AKKERBOUW
Membruggen
Tumulus graftombe
N79
Herderen
Riemst
melen
Jesseren
Riksingen
Krijtplateau Millen-Riemst
Zichen-Zussen-Bolder
Tumulus graftombe
Haren
Gallo-Romeins museum
Piringen
E313
Val-Meer
Millen
De Kevie
Tongeren
Jeker
N20
Vreren
Herstappe
Lauw
Legende :
grote kern
middelgrote kern
kleine kern
treinstation
natuurgebied
greenspot Haspengouw
plek voor toerisme en recreatie
vliegveld
grootschalige windturbine
kasteel
abdij
historische windmolen
historische watermolen
mijnsite
tuinwijk
habitat voor zangvogels
habitat voor watervogels
habitat voor reptielen
habitat voor amfibieën
habitat voor grote zoogdieren
landbouwstreek met pluimvee
landbouwstreek met runderteelt
landbouwstreek met varkensteelt

SITUERING

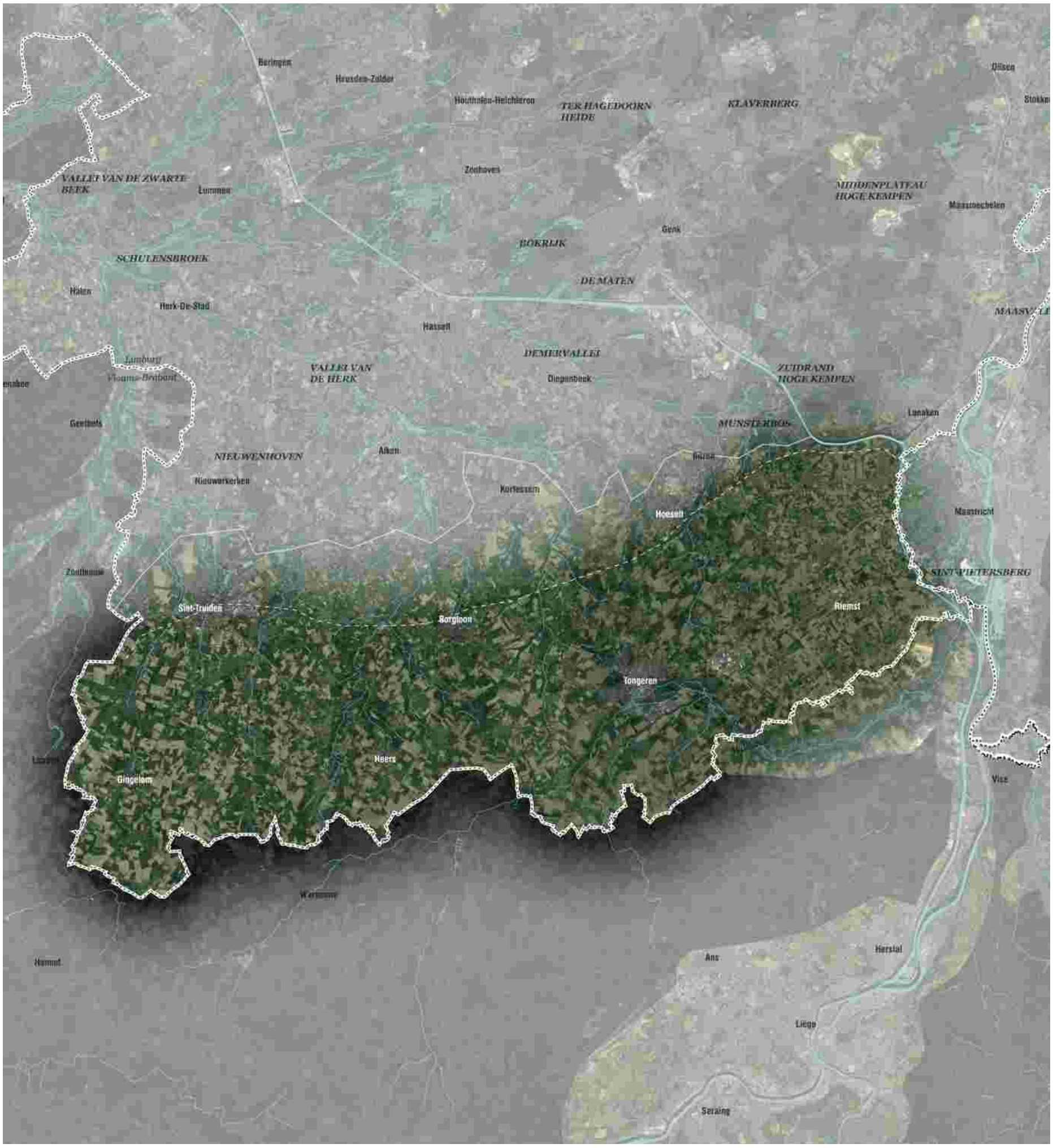
Het kerngebied van de landschapseenheid Droog Haspengouw valt samen met het meest zuidelijke deel van Limburg (op Voeren na). In het zuiden, oosten en westen wordt het begrensd door de provincie- of landsgrenzen. In het noorden grenst Droog Haspengouw aan zijn tegenhanger Vochtig Haspengouw.

Haspengouw kan als landschapseenheid ook als geheel beschouwd worden. Toch is een opsplitsing in een Vochtig en een Droog deel ruimtelijk relevant. Hoewel de uiterste gebieden van de landschapseenheden duidelijk verschillend zijn, kent het middengebied invloeden van beiden. Een expliciete grens stellen is niet eenvoudig. Men kan ervoor opteren om de overgang van ondergrond (van zand-leem naar leem) als grens te stellen, maar die wordt in praktijk niet altijd even duidelijk ervaren. Een andere mogelijkheid is de waterscheidingslijn van de Jekervallei, tussen Schelde- en Maasbekken, maar die ligt in de praktijk al diep in het landschap van Droog Haspengouw en strookt het niet met de beleving van het landschap. Een derde, meer fysiek aanwezige grens, zou kunnen worden getrokken op de lijn tussen Sint-Truiden - Tongeren - Bilzen. Die valt ruwweg samen met de overgang van vlakkere landschap van Vochtig Haspengouw naar het heuvelachtige landschap van Droog Haspengouw. Ook wordt deze grens gekenmerkt door een verandering in morfologie, namelijk van lintbebouwing en lineaire structuren in het noorden naar compacte kerkdorpen in het zuiden. Voor Haspengouw vertaalt zich dat in kleinere kerngebieden van Vochtig en Droog Haspengouw en een groot overlappend tussengebied waar beide landschapseenheden een zekere invloed uitoefenen.

Het vruchtbare landschap van Droog Haspengouw vindt zijn oorsprong door de afzetting van krijt, mergel, zand en klei. Beken en rivieren snijden zich door de ondergrond en boetseren het landschap. Differentiële erosie veroorzaakt niveau- en reliëfverschillen. Droog Haspengouw ligt omwille van zijn vastere ondergrond (kalk- en krijtrijke lagen) beduidend hoger (tussen +- 100m en +- 150m boven de zeespiegel) dan Vochtig Haspengouw.

Door de invloed van de mens wordt het natuurlijk landschap, o.a. door ontbossingen, omgezet naar akkers en weilanden. Doorheen de eeuwen blijft Haspengouw altijd een aantrekkelijke plaats om te wonen en aan landbouw te doen. Zo vestigden zich hier ‘primitieve veeboeren’ van Germaans-Frankische afkomst en later de graven van Loon.

Tegenwoordig zit de slagkracht van Haspengouw hem in zijn grote open ruimte en waardevol landbouwgebied. Het Haspengouwse cultuurlandschap is een unieke combinatie van landbouw, natuur, recreatie en onroerend erfgoed dat niet alleen door de bewoners, maar ook door de bezoekers wordt gewaardeerd.

Beringen
Houthalen-Helchteren
TER HAGEDOORN HEIDE
KLAVERBERG
Oliesen
Stokkem
VALLEI VAN DE ZWARTE BEEK
Lummen
Zonhoven
MIDDENPLATEAU HOGE KEMPEN
Maasmechelen
Genk
BOKRIJK
SCHULENSBROEK
DE MATEN
Halen
Herk-De-Stad
Hasselt
DEMERVALLEI
VALLEI VAN DE HERK
Diepenbeek
ZUIDRAND HOGE KEMPEN
Lanaken
MUNSTERBOS
Geetbets
NIEUWENHOVEN
Alken
Nieuwerkerken
Kortessem
Hoeselt
Maastricht
Zoutleeuw
SINT-PIETERSBERG
Sint-Truiden
Borgloon
Riemst
Tongeren
Gingelom
Heers
Wintershoven
Visé
Herstal
Ans
Liège
Seraing

BIJZONDERE PLEKKEN

Als subregio van Droog Haspengouw is het **Krijtplateau Millen-Riemst** een landschap met eigen accenten. Het profileert zich als een waterscheidingsplateau tussen de stroombekkens van de Schelde en Maas. De geologische sokkel bestaat uit krijt, wat van nature enkel voorkomt in het zuiden van onze provincie. Vandaar dat Riemst zich het imago van 'Zuid-Limburgs Mergelland' toedicht. Hier bevinden zich ook de beroemde mergelgroeven, waarvan de meest bekende in de deelgemeente Kanne. De ondergrondse ontginning ervan startte reeds vóór de 15° eeuw. Door zijn 'zachte aard' (in tegenstelling tot de Ardense hardgesteenten) was de mergel uitermate gebruiksvriendelijk voor de bouw van woningen en grote constructies.

Het **Hornebos** in Runkelingen-Loon is een uniek moerasbos dat dienst doet als waterspons voor zijn omgeving. Tijdens natte perioden wordt al het regenwater er bijgehouden en opgeslagen in de bodem en pas geleidelijk afgegeven tijdens de verwachte langere droogteperioden. Om in de toekomst de Haspengouwse brongebieden weerbaarder te maken voor droger klimaat zal men meerdere **water-insijpelings-bossen** moeten aanleggen, gelegen tussen de hoogste brongebieden en de waterscheidingslijn. Het water dat extra de bodem insijpelt, zal langer bronnen voeden aan de voet van het bos, zodat de beekjes die er ontspringen minder snel droog komen te staan. Het Hornebos is hiervan een mooi voorbeeld, maar momenteel ook het enige van zijn omvang.

De **Vliegbasis Brustem** was een militair vliegveld in de deelgemeenten Brustem en Bevingen van Sint-Truiden. Tijdens WO II werd ze door de Duitse bezetter ingenomen, erna zetelde hier een opleidingscentrum van de Belgische luchtmacht. In 2009 werd een plan ontvouwd om de vliegbasis uit te bouwen tot 'Limburg Regional Airport' met een mix aan functies. Op het terrein is momenteel DronePort (kenniscentrum voor het bouwen en testen van drones) gevestigd alsook verschillende andere economische activiteiten. Daarnaast werd er ook veel grond herbestemd als landbouwgrond en natuurgebied.

In Droog Haspengouw vindt men een grote collectie van punt- en lijnrelicten uit de Romeinse periode terug. Er werd destijds ondermeer een uitgebreid wegennetwerk uitgebouwd van **heirbanen** om de steden met elkaar te verbinden en de agrarische gebieden te ontsluiten. Zo efficiënt mogelijk trokken ze rechte lijnen door het landschap. De heirbaan Tienen-Tongeren liep door Sint-Truiden en is een van de best bewaarde tracés van Romeinse wegen in België. Diverse segmenten van het Haspengouws fietsroutenetwerk volgen dit oude cultuurspoor en staan garant voor weidse panorama's, want de wegen werden uit veiligheidsoverwegingen vaak aangelegd op hogere reliëfs. De weg doorsnijdt verschillende heuvelruggen en -toppen waardoor het op vele plaatsen een holle ligging kent met hoge bermen en houtkanten. Langsheen de heirbanen ontstonden landbouwbedrijven en villa's. De landeigenaars werden na hun dood begraven onder Gallo-Romeinse grafheuvels, beter bekend als **Romeinse Tumuli**. Rond Tongeren en Tienen en in de omgeving van Montenaken vind je er veel, in Haspengouw eerder weinig. Door de kostbare en vruchtbare grond zouden veel grafheuvels zijn genivelleerd door de middeleeuwse boer.

De structureel aanhoudende droogte in de zomermaanden van de afgelopen jaren zorgden voor heel wat problemen bij de Haspengouwse fruittelers. Niet enkel remden de hitte en de droogte de groei van het fruit, ook zorgde de zakkende grondwaterstand voor een onzekere toekomst voor de Haspengouwse fruitteelt. De relatief nieuwe sector van **wijnbouw** biedt hierop een antwoord. De laatste jaren is hierrond veel lokaal onderzoek gebeurd en zijn er reeds enkele pioniersbedrijven die de wijnbouw in Limburg vertegenwoordigen (Genoels-Elderen, Gloire du Duras, ..) In tegenstelling tot veel andere gewassen hebben druiven geen last van het droge weer, de wortels moeten dieper graven naar water en krijgen zo meer mineralen binnen. De nieuwe aanplantingen zouden in toekomst een andere ruimtelijke aanblik op het vertrouwde Haspengouwse landschap kunnen geven, hoewel het fysieke verschil tussen een laagstamboomgaard en wijnranken misschien nog beperkt is.

1 Akkerlandschap Droog Haspengouw(© wandeldriedaagse.be) | 2 Wijnbouw Gloire Du Duras (© gloirededuras.be) | 3 Mergelgrotten Kanne (© riemst.be | 4 Droneport Brustem (© droneport.eu) | 5 Hornebos (© uitinvlaanderen.be) | 6 Romeinse heirbaan Tienen-Tongeren (© verkeersbureaus.info) | 7 Romeinse tumulus - Tongeren (© belgiumview.com)

1

2

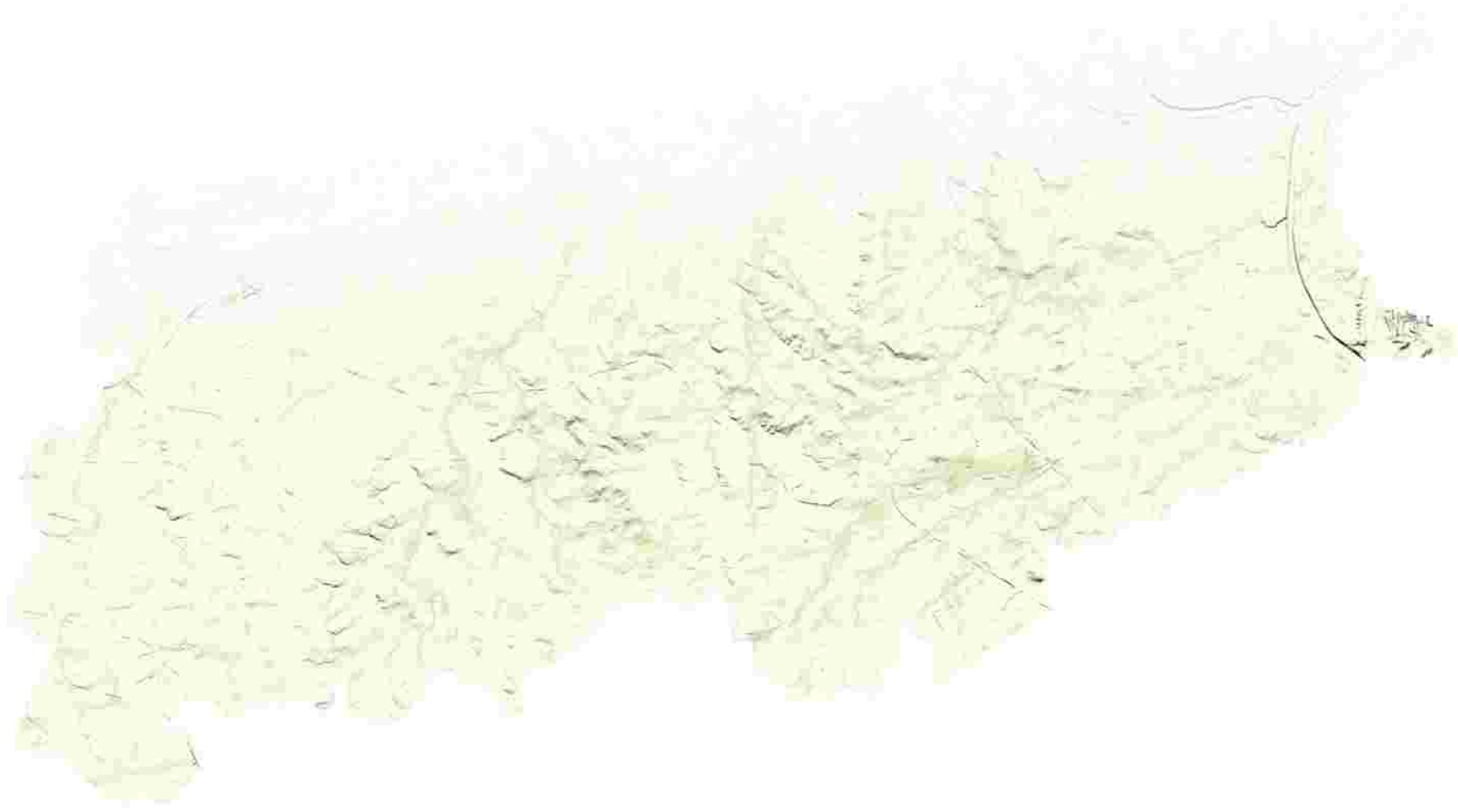

3

4

5

6

7

LANDSCHAP VAN HEUVELS EN DALEN

Droog Haspengouw heeft een geologisch substraat bestaande uit krijt en mergel, is zeer poreus en tot op grote diepte waterdoorlatend. Daarom zijn er nagenoeg geen bronnen en permanente waterlopen die het zachtgolvende plateau versnijden. Daarna werd een vruchtbare leemlaag afgezet op de heuvels van Droog-Haspengouw.

De riviervalleien van Vochtig Haspengouw zetten zich nog even verder in Droog Haspengouw, waar de waterwegen in de dalhoofden en bronnengebieden ontspringen. De meeste rivieren behoren tot de bekkens van Demer, Herk- en Mombeek. Enkel in het zuidoosten behoren de bekkens van de Jeker tot het Maasbekken.

De combinatie van het glooiende landschap en de goede verticale ontwatering maakt deze akkergronden tot een van de vruchtbaarste landbouwstreken in West-Europa. Echter zijn bij hevige en langdurige regenval de braakliggende akkers zonder bodembedekking uiterst erosiegevoelig. Omdat niet al het water de bodem kan indringen stroomt het de hellingen af naar de beekdalen, en neemt de vruchtbare ondergrond mee. Erosiegevoelige plaatsen zijn herkenbaar aan de blekere kleur van bodem aangezien de donkere humuslaag is weggeërodeerd. Om deze erosie tegen te houden worden de braakliggende akkers na de oogst zo vlug mogelijk ingezaaid met een groenbemester (klaver, raaigras...). Akkerbouw domineert het landschap, en enkel op de hoger gelegen heuveltoppen en in beekdalen groeien nog ‘geriefbosjes’. Dit zijn kleine bosjes die vroeger rondom boerenwoningen werden ingezet voor hakhout. De waarde van deze bosjes is tegenwoordig anders dan die van vroeger. Ze functioneren nu vaak als habitat en schuilplaats in het open landschap voor bijzondere flora en fauna.

Erosie en modderoverstroming (© limburg.be)

Geriefbosje, Rutten (© googlestreetview.be)

OPEN LANDSCHAP VAN AKKERS

Hoewel er nog uitlopers van fruitteelt en bijhorende boomgaarden te bekennen vallen beheerst toch vooral de akkerbouw het open-field-landschap van Droog Haspengouw. Maar de jongste decenia manifesteert zich een opmerkelijke verbreding en diversifiëring van het teeltgamma zodat de tarwe en suikerbiet hun status van monocultuur verliezen. Door het intensief landbouwgebruik is de druk op houtkanten, ruige perceelsranden en kruidenrijke overhoekjes groot. Akkervogels en andere akkerbewoners verliezen hierdoor aan broedgebied waardoor hun overlevingskansen slinken. Door onder andere dit intensieve landbouwgebruik zijn de natuurgebieden en -waarden in Droog Haspengouw misschien beperkt in omvang, toch zijn ze ecologisch zeer waardevol. De beekvalleien vormen kwetsbare maar noodzakelijke natuurverbindingen.

Holle wegen zijn een belangrijk kenmerk van het open landschap van Droog Haspengouw en profileren zich het meest als lineaire groene linten. Ze liggen doorgaans loodrecht op de hoogtelijnen en werden destijds gevormd door een eeuwenlange wisselwerking tussen mens (paard en kar) en watererosie. Vanuit dit perspectief bevorderen ze ook wateroverlast en modderstromen waarmee de inwoners van de komdorpen in het recente verleden herhaaldelijk geconfronteerd werden. De steile bermen zijn begroeid met grassen, kruiden, struiken en bomen en vormen een beschuttingsplaats waar specifieke flora, maar ook kleine zoogdieren en insecten, goed gedijen. Aangezien hier de akkers uitgestrekt zijn en de bossen schaars, hebben ze een voorname cultuurhistorische en ecologische waarde. Ook voor wandelaars en fietsers vormen deze groene tunnels een plaats van rust, schaduw en windluwte.

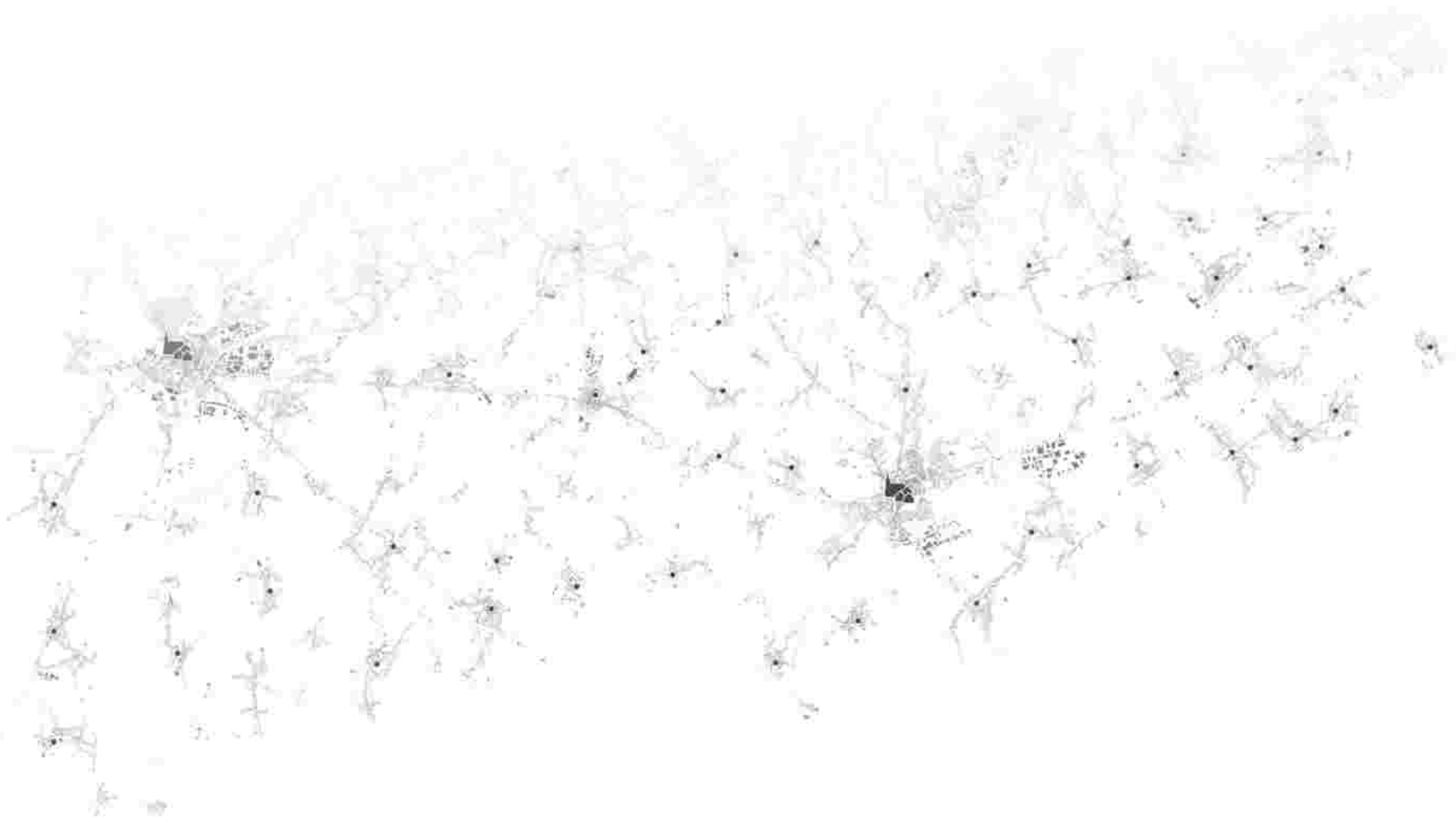
Een ander aspect dat tot uiting komt zijn de verschillende infrastructuren zoals hoogspanningsleidingen die visueel sterk manifesteren in het open landschap.

Holle wegen (© natura2000.vlaanderen.be)

Hoogspanningsmasten (© natuurpunt.be)

KERKDORPEN EN STEDEN

In het meest zuidelijke deel van Limburg (Droog Haspengouw), bevinden zich hoofdzakelijk kleine en compacte nederzettingen die op een regelmatige en geringe afstand van elkaar zijn gelegen (regio rond Borgloon, Heks, Vechmaal). De oorsprong hiervan is eenvoudig te achterhalen, namelijk, hoe vruchtbaarder de bodem, hoe minder onderlinge concurrentie en grond er nodig was om een dorp van voedsel en welvaart te voorzien. Ook was de vruchtbare grond nu eenmaal te waardevol om te bebouwen. Deze compacte kernenstructuur is typisch voor het Haspengouwse 'open-field-landschap', met kernen in de dalen en akkerbouw op de heuvelruggen.

In tegenstelling tot Vochtig Haspengouw voelen de nederzettingen in Droog Haspengouw weinig druk van de verstedelijking en hebben tot op heden de tand des tijds goed doorstaan. De dorpen bleven compact om de omliggende vruchtbare grond te vrijwaren voor landbouw. Door hun geïsoleerde ligging of slechte verkeerstechnische ontsluiting vallen ze zelfs eerder ten prooi aan vergrijzing en ontvolking. De dorpen houden stand als vrij geconcentreerde entiteiten waar de bebouwing maximaal gebundeld wordt in de kernen. Hoewel het huizenbestand voor een groot deel uit boerderijen bestaat is het aantal actieve landbouwbedrijven fors uitgedund. Menige hoeve is tot woning herbestemd en vele dorpjes hebben geen basisvoorzieningen meer zoals een slager of bakker.

Verspreide bebouwing verstoort maar in beperkte mate het golvende landschap. Enkel de steenwegen ontwrichten dit patroon omdat ze in de onmiddellijke nabijheid van de dorpskern een aantrekkingspool vormden en nieuwe groeilijn stimuleerden (lintbebouwing). Steden zoals Borgloon en vooral Tongeren hebben langs de invalswegen een sterke ontwikkeling gekend. De regionale ontsluitingswegen N79, N3, N20 en N730 tussen Tongeren en Bilzen zijn sterk verlint. In de oostelijke grensstreek hebben enkele kernen van Riemst zich sterker ontwikkeld door de druk van Maastricht.

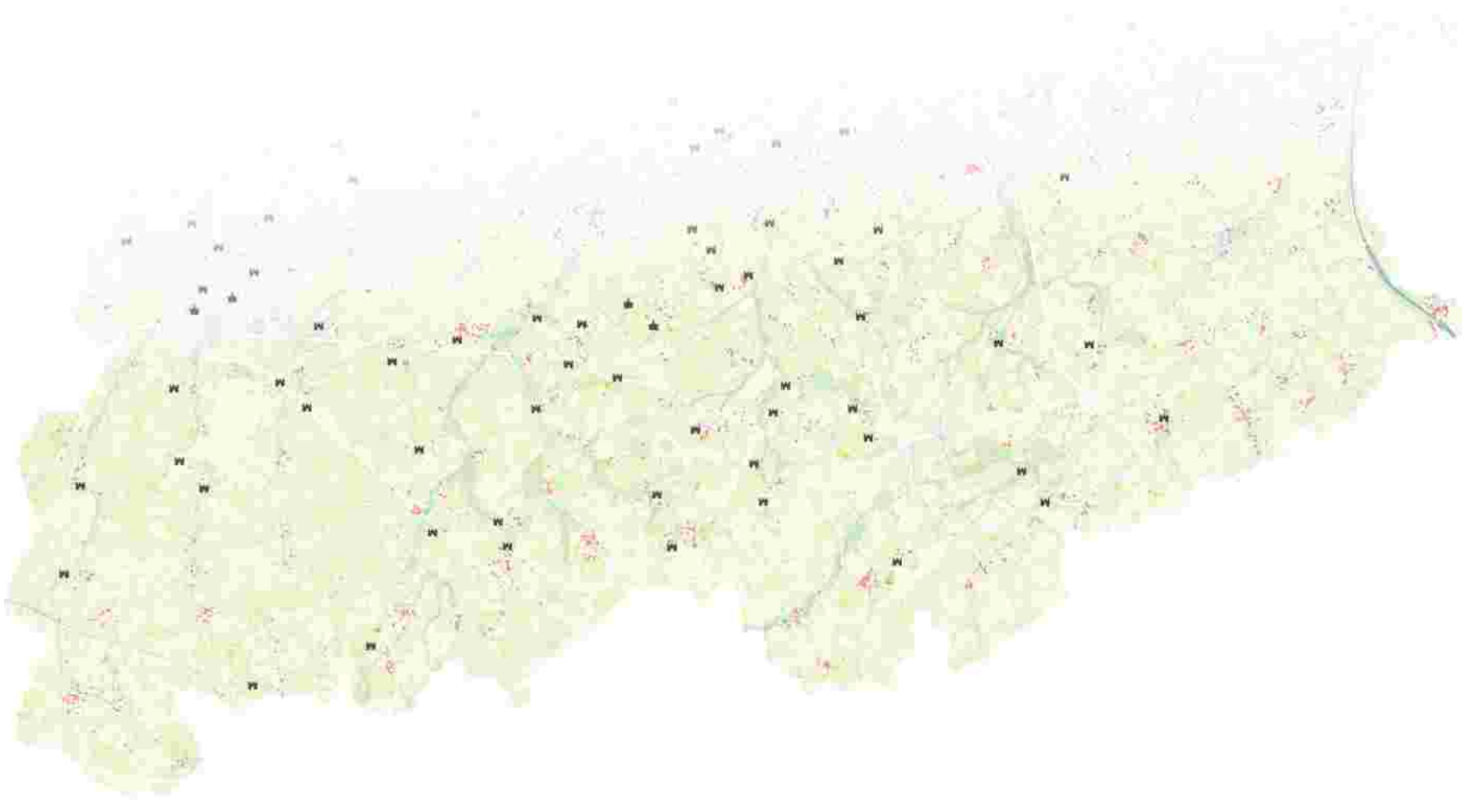
Een opmerkelijk verhaal dat ook hier moet worden verteld is dat van de ruilverkavelingen. Landelijke, vruchtbare regio's werden herverdeeld in grotere akkers en werkbare gebieden. De eerste ruilverkavelingen 'oude stijl' vaagden tientallen cultuurhistorische landschapselementen weg. De ruilverkavelingen 'nieuwe stijl' (na 1980) houden buiten het economische aspect ook rekening met landschapsherstel, recreatief medegebruik en kleine landschapselementen.

Kerkdorp Groot-Loon (© geogidsen.be)

Lintbebouwing langsheen N79 (© googlestreetview.be)

ERFGOEDLANDSCHAP VAN HOEVES EN KASTELEN

Door zijn rijke geschiedenis en vruchtbare bodem beschikt ook Droog Haspengouw over heel wat waardevol onroerend erfgoed. Buiten de kasteelsites (zie ruimtelijke kenmerken Vochtig Haspengouw) vindt men hier een hoge concentratie aan typische vierkantshoeves terug. Deze verwierf haar vorm in de loop van de 17de eeuw en weerspiegelt de aard van de gemengde agrarische bedrijvigheid. De monumentaliteit van de hoeves groeit naarmate de bodem lemiger wordt en is een indicatie voor de welstand van de boerenbevolking.

Bouwen gebeurde zeer bewust, kort bij een beek waar het net voldoende droog was en zeker niet op de vruchtbare heuvels. Enkel de torenspitsen priemen tussen de bomen uit. Door de hoge vruchtbaarheid, en bijgevolg de rijkdom van de streek, zijn in de onmiddellijke omgeving van elk kerkdorp talrijke kastelen terug te vinden. Deze vormen een eigen besloten wereld met kasteel, kasteeltuin, kasteelhoeve, schuur, vijver, boomgaarden, weiden en akkers. De vierkantshoeves zijn hier doorgaans groter omwille van de grotere hoeveelheid graan die moest worden opgeslaan.

Een speciale vermelding wat betreft erfgoed gaat nog naar ‘de oudste stad van België’, Tongeren. Reeds in 54 v.C. werd het gebied bewoond door de Eburonen en onder Romeins bewind groeide de stad in de 2de eeuw n.C. uit tot één van de grootste strategische handelssteden in de streek. Buiten het bekende Gallo-Romeins Museum zie je vandaag nog altijd de overblijfselen van een aquaduct en Romeinse tempel. Ook de verdedigingsmuur en middeleeuwse stadsomwalling zijn goed bewaard gebleven en zichtbaar rondom de stad.

Vierkantshoeve Heers (© vlaanderenvakantieland.be)

Romeinse muur, Tongeren (© toerismetongeren.be)

KERNKWALITEITEN

Een vruchtbaar en cultuurhistorisch heuvelachtig akkerlandschap met compacte kerkdorpen en ongeschonden panorama's.

Heuvellandschap met intacte panorama's en ongeschonden perspectieven op het akkerlandschap

Droog Haspengouw, soms ook wel het Toscane van Limburg genoemd, doet menig fietser en wandelaar zweten wanneer ze zich aan een tocht door het landschap wagen. De glooiende regio typeert zich als een open akkergebied met hier en daar kleine dorpjes, gehuchten en alleenstaande vierkanthoeves en kastelen in de dalen. Door de afwezigheid van bossen, bomenrijen en lintbebouwing zijn er op veel heuvelruggen prachtige panorama's te aanschouwen. Een van de voornaamste troeven is het zogenaamde 'patchwork' of mozaïek van landbouw waar verschillende teelten zij aan zij staan en jaarlijks afwisselen (in tegenstelling tot een monocultuur).

Compacte kerkdorpen, gespaard van de verstedelijking, in een ongeschonden open agrarisch landschap met herkenbare architectuur en erfgoed

De nederzettingen in Droog Haspengouw hebben tot op heden de tand des tijds goed doorstaan. Door hun geïsoleerde ligging of slechte verkeerstechnische ontsluiting krijgen ze weinig te maken met private ontwikkelingsdruk en vallen zelfs eerder ten prooi aan vergrijzing en ontvolking. Door de zeer vruchtbare grond rondom houden de dorpen stand als vrij geconcentreerde entiteiten waar de bebouwing maximaal gebundeld wordt in de kernen. Zelfs de kerk- en marktpleinen zijn beduidend kleiner. Verspreide bebouwing en verlinting verstoort maar in beperkte maten het golvende agrarische akkerlandschap. Elk kerkdorp kent een soortgelijke opbouw met centraal de kerk, kerkplein en parochiezaal. Rondom liggen verschillende hoeves en kastelen. Voor het behoud van de eigenheid is het belangrijk om de heuvelruggen rondom de dorpen te vrijwaren van bebouwing.

Aanwezigheid van landbouw als ruimtelijk structurerend systeem, toeristische troef en cultuurhistorisch erfgoed.

Anders dan in andere landschapseenheden speelt het landbouwgegeven als overkoepelend en structurerend systeem hier een hoofdrol. De vruchtbare grond maakt dat deze streek sinds oudsher werd ingezet voor voedselproductie en energiegewassen. Door de historische afwezigheid van transportmiddelen bleef de regio gespaard van grootschalige economische ontwikkelingen. Op uitzondering van de agrarische sector is de industriële bedrijvigheid in Droog Haspengouw beperkt (enkel Tongeren en Sint-Truiden met een aanzienlijke industriële tewerkstelling voor de regio). Dit bijzondere landschap wordt als het ware gratis onderhouden door de boeren, de agrarische activiteit staat garant voor de landschappelijke kwaliteit. De rust en de openheid van dit productielandschap wordt niet enkel gekoesterd door de inwoners zelf, maar ook door de veeltallige bezoekers die hiervoor elk seizoen afzakken.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Aanwezigheid van **vruchtbare landbouwgronden** en gespecialiseerde kenniscentra voor nieuwe teelten (wijn)
- × Relatief l**age vastgoedprijzen** voor bouwgronden en woningen
- × Vraag naar **energiewinning (wind)** door open landschap
- × Potentie van **Fruitspoor** als ruimtelijk structurerende drager voor versterking van de eigenheid en regio-ontwikkeling (toerisme, recreatie, +landschapsbeleving,...)
- × Opkomst van (bewustzijn voor) **agro-ecologie** (landbouwpraktijken met meerwaarden voor natuur)

BEDREIGINGEN

- × Het **veelvuldig gebruik van (chemische) meststoffen** hypothekeert de natuurlijke plantengroei op aanpalende percelen
- × **Hoge residentiële leegstand** door afwezigheid van basisvoorzieningen en krimp en vergrijzing in de kleine dorpjes (dalende leefbaarheid)
- × **Dichtslibben** van het open landschap met contextloze nieuwbouwprojecten, zeker op de omliggende heuvelruggen rond de dorpen
- × Het **uitblijven van opvolging voor boeren** met als gevolg overnames en opkoop door grote industriële landbouwbedrijven met het risico op mogelijke verschraling van de landschappelijke variatie van teelten
- × **Erosieproblematiek** door de intensivering van landbouw en extremer klimaat (zeer droog en intense regenval)
- × **Verdroging** van de beekvalleien en bronbeekjes door klimaatverandering en ondoordacht landgebruik en waterbeheer
- × Aantasting van het open landschap door vraag naar **energiewinning (wind)**
- × Verdwijnen van typische hoogstam-boomgaarden (met ecologische waarden door onderliggend grasland)

RELATIE MET ANDERE LAGEN

Historisch-morfologische eenheid Dietse steden
De typische ontstaansgeschiedenis en ruimtelijke eigenschappen van de Dietse steden in Limburg, waaronder ook de kernen van Sint-Truiden, Borgloon en Tongeren.

Historisch-morfologische eenheid Kerkdorpen
De typische ontstaansgeschiedenis en ruimtelijke eigenschappen van de kerkdorpen in Limburg waaronder de meeste gelegen in Droog Haspengouw.

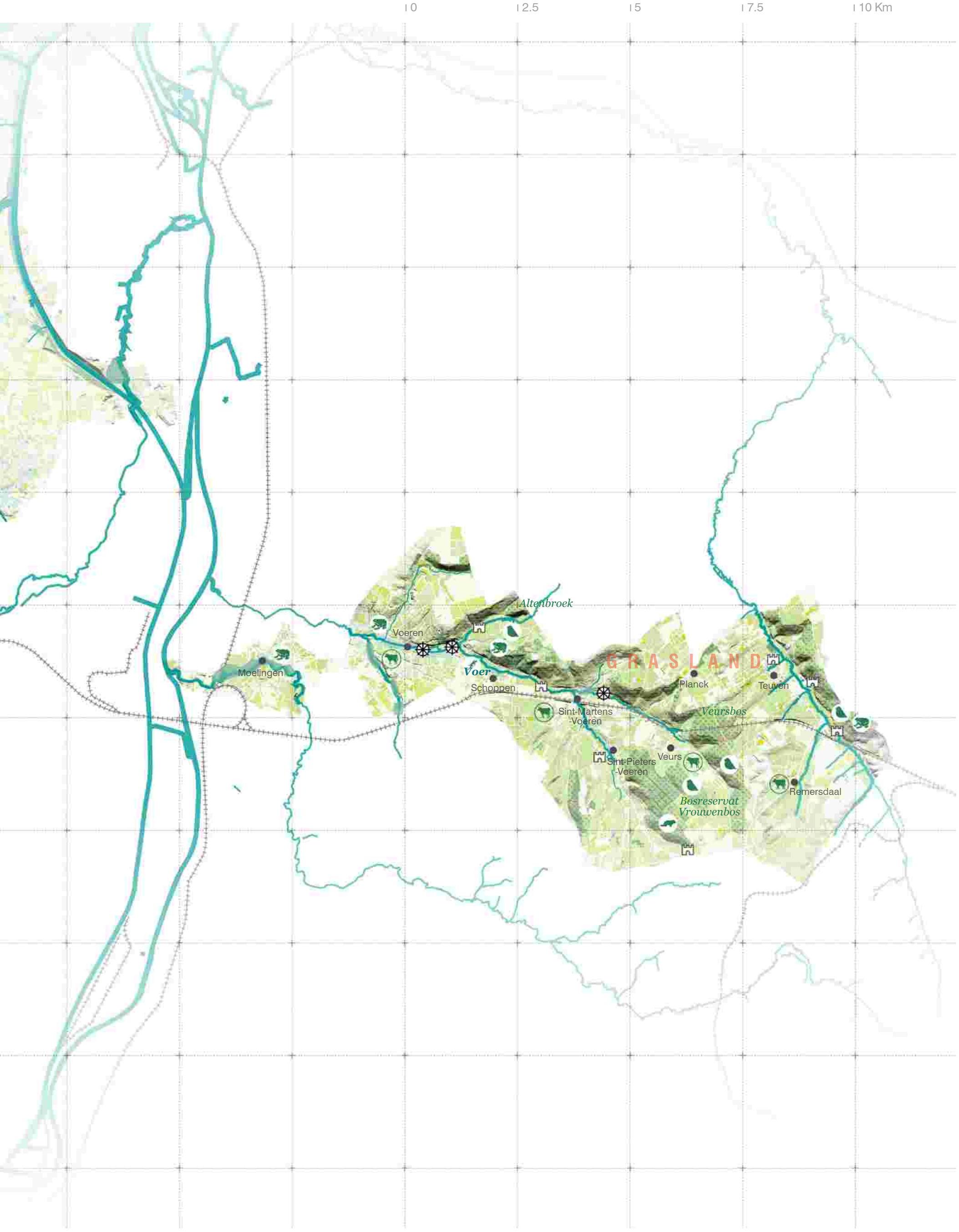
Economisch-functioneel systeem Akkerlandschap
Het landschap van Droog Haspengouw wordt voornamelijk gekenmerkt door de verschillende akkerteelten.

Voeren

Legende :

- grote kern
- middelgrote kern
- kleine kern
- treinstation
- natuurgebied
- plek voor toerisme en recreatie
- vliegveld
- grootschalige windturbine
- kasteel
- abdij
- historische windmolen
- historische watermolen
- mijnsite
- tuinwijk
- habitat voor zangvogels
- habitat voor watervogels
- habitat voor reptielen
- habitat voor amfibieën
- habitat voor grote zoogdieren
- landbouwstreek met pluimvee
- landbouwstreek met runderteelt
- landbouwstreek met varkensteelt

0
2.5
5
7.5
10 Km
Altenbroek
Voeren
Moelingen
Voer
Schoppen
GRASLAND
Planck
Teuven
Sint-Martens
-Voeren
Veursbos
Veurs
Sint-Pieters
-Voeren
Remersdaal
Bosreservat
Vrouwenbos

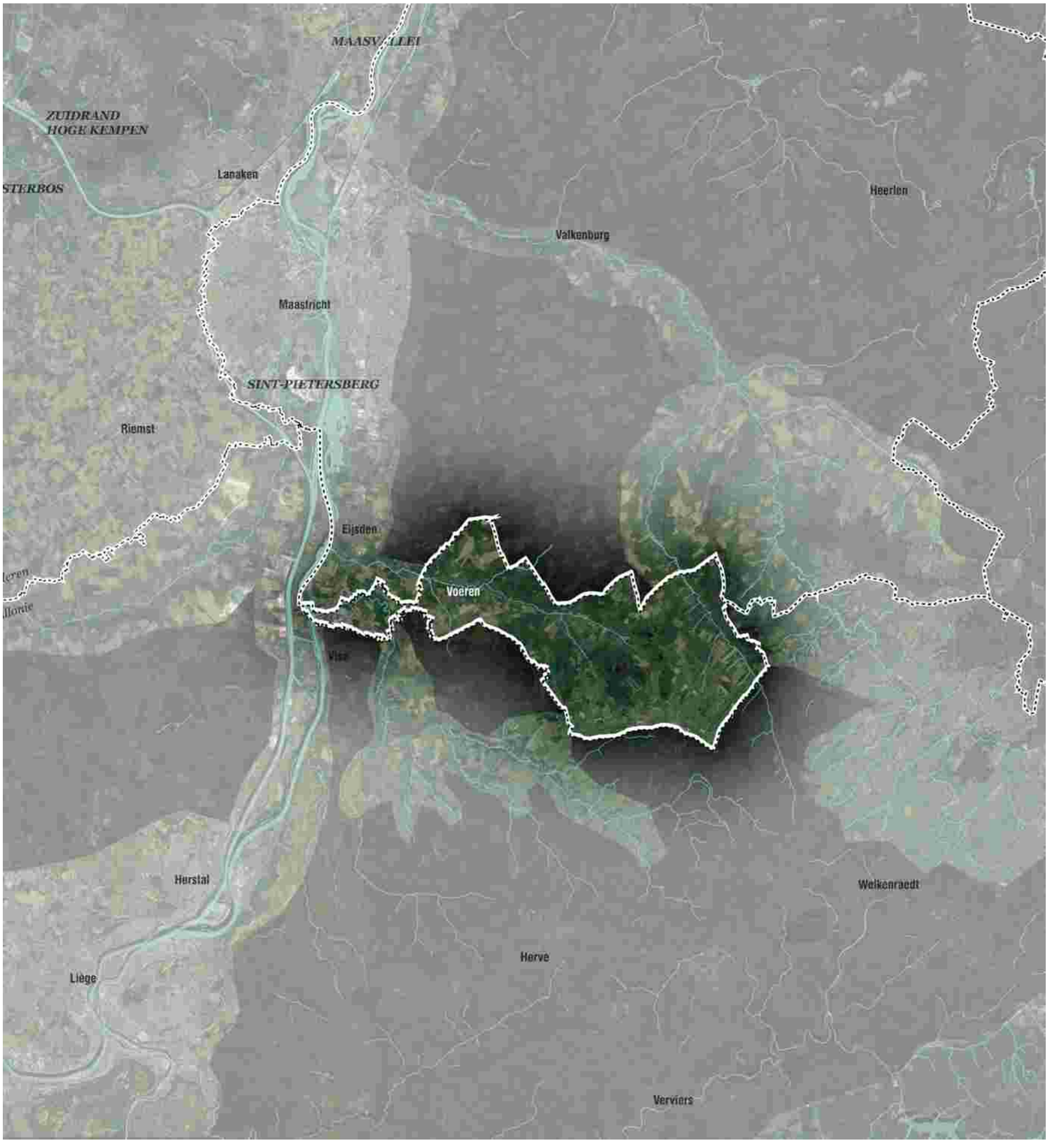
SITUERING

Het kerngebied van de landschapseenheid Voeren valt samen met de gewest- en landsgrenzen van de gemeente Voeren. De landschapseenheid Voeren beperkt zich niet tot de administratieve begrenzing. In de praktijk loopt het typische heuvellandschap van de Limburgse enclave door tot in Nederland in het noorden en Wallonië in het zuidwesten. De rivieren in Voeren maken deel uit van een groter hydrografisch netwerk rond de Maas.

De naam van de gemeente is ontleend aan de Voer, een zijriviertje van de Maas dat door de gemeente stroomt. Voeren ligt slechts op een 15 à 20 km van de grote steden Maastricht, Aken en Luik. Als enige stukje Vlaanderen ten oosten van de Maas zit het geprangd tussen het Waalse gewest en de Nederlandse landsgrens. De Voerstreek is daarom een ontmoetingsplaats van de haar omringende culturen en volkeren, die zich manifesteren in zowel het landschap als in het gebouwenpatrimonium en in de taal.

Het stukje land behoorde voor het grootste deel van de geschiedenis tot de Bourgondische invloedssfeer van de Nederlanden. Tijdens de Franse bezetting in de tweede helft van de 18de eeuw werden de Voerdorpen plots gescheiden van de rest van de Zuid-Nederlandse buurdorpen. Met de vorming van belgië in 1830 werd Voeren dan ook ingedeeld bij de Franstalige gemeente Luik waartoe ze historisch nooit hadden behoord. De taalgrensregeling en -wetten zorgden er uiteindelijk voor dat de Voerstreek in 1963 deel ging uitmaken van de provincie Limburg en achteraf ook van het Vlaamse gewest.

Het grensoverschrijdend aspect (bv. Drielandenpark), de invloed van de Maasvallei (bv. Moelingen) en de relatie met het mergel- en krijtlandschap spelen ook mee in de ruimtelijke en landschappelijke eigenschappen van Voeren.

MAASVALLEI
ZUIDRAND
HOGE KEMPEN
STERBOS
Lanaken
Heerlen
Valkenburg
Maastricht
SINT-PIETERSBERG
Riemst
Eijsden
Voeren
Visé
Herstal
Welkenraedt
Herve
Liège
Verviers

BIJZONDERE PLEKKEN

De **Commanderij van Sint-Pieters-Voeren** is een van de commanderijen van de Duitse Orde, ondergeschikt aan die van Alden Biesen. Ook is de oudste viskwekerij van België hier gevestigd. De oorspronkelijke ringgrachten werden in 1885 uitgebreid met een aantal vijvers waarin forel, steur en paling worden gekweekt. Tegenwoordig zijn de vijvers en bijhorende brasserie een grote trekpleister voor toeristen die zin hebben in lokale, verse forel. Het riviertje de Voer, dat zijn naam aan de streek geeft, ontspringt in het park rond de commanderij.

Altenbroek vormt samen met het Nederlandse Noordal een grensoverschrijdend natuurgebied. In navolging van de Nederlandse buren, die in het Mergelland reeds 7 stiltegebieden afbakenden, kreeg een deelgebied van dit natuurreservaat in 2015 het kwaliteitslabel '**Stiltegebied**'. Het gebied moet verder beschermd worden tegen geluidsvervuiling en moet de wandelaar in staat stellen om van de complete rust te genieten en ontspannen te luisteren naar de vogels, het geruis van de bladeren en het geritsel van de dieren. Een opvallende karakteristiek van het landschap is de aanwezigheid van asymmetrische dalen, waarbij de steile zuidwaarts gerichte hellingen veel meer zonlicht ontvangen dan de andere; een verschil dat zich ook uit in de plantengroei.

Moelingen is de meest westelijke deelgemeente van Voeren is gelegen in het Maasdal. Het landschap is minder heuvelachtig dan dat van de andere Voerdorpen, maar behoort echt tot het **terrassenlandschap** van de Maas. Van oost naar west doorkruist de Berwijn het dorpje om zo uit te monden in de Maas.

Een van de bekendste wandelingen in Voeren is de '**bronnenwandeling**'. In 2012 werd ze nog uitgeroepen tot mooiste wandeling van Vlaanderen. De bronnenwandeling start in Sint-Martens-Voeren en leidt je langs de voornaamste ruimtelijke kenmerken van Voeren. Onderweg kom je enkele waterbronnen tegen, typische vakwerkhuisjes, het graftenlandschap met houtkanten en de hierboven vermelde Commanderij.

1 Landschap Sint-Martens-Voeren (© guidowke.be) | 2 Uitzicht natuurgebied Altenbroek (© trailexplorer.eu) | 3 Bron van De Voer (© voerstreek.be) | 4 Maasterrassen Moelingen (© voerstreek.be) | 5 Wijndomein Crutzberg (© visitlimburg.be) | 6 Forelkwekerij Commanderie 7 (© rtbf.be) | 7 Commanderij Sint-Pieters-Voeren (© kasteelcommanderie.be)

1

2

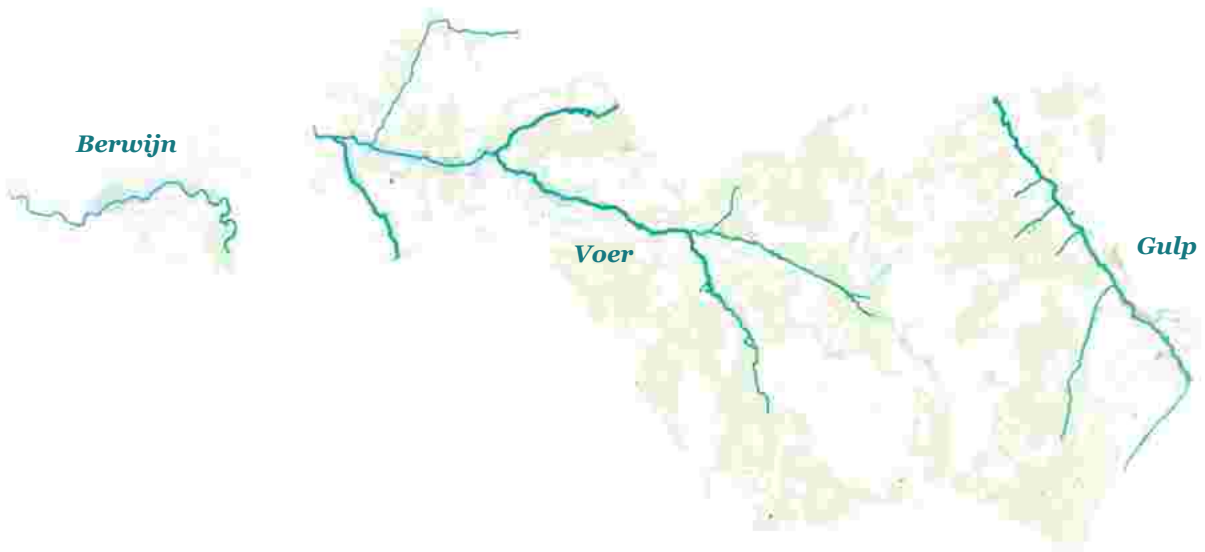

3

4

5

6

7

BEEKVALLEIEN

De Voerstreek bestaat uit een uitgesproken geërodeerd (Maas)plateaulandschap in het westen en een Krijtplateau in het oosten. De dunne leemlaag op de plateauruggen is minder vruchtbaar. Het landschap is sterk golvend en diep ingesneden door drie beekdalen.

In het oosten vinden we de rivier Gulp, stromende langs Remersdaal en Teuven. De vallei rondom is een beschermd landschap. Centraal vinden we de rivier Voer waar het gebied Voeren zijn naam aan ontleent. De bron van de Voer ligt aan de Commanderij van Sint-Pieters-Voeren en loopt schuin af naar de Maas. Geheel in het westen vinden we de rivier Berwijn. Deze stroomt door het centrum van Moelingen rechtstreeks naar de Maas. In het nabije verleden zorgde de Berwijn voor wateroverlast nadat deze uit zijn oevers trad en zette het hele centrum van Moelingen blank.

Over het algemeen hebben de beken een matig goede tot zeer goede biologische waterkwaliteit. In het snelstromende water van de Berwijn zitten zelfs tot 22 soorten vis, waaronder enkele ernstig bedreigd.

De Berwijn zet Moelingen blank (© hln.be)

De Gulp, Teuven (© routeyou.com)

HEUVELLANDSCHAP

De golvende Voerstreek maakt in feite deel uit van het Land van Herve, net als het zuidoosten van de Nederlandse provincie Limburg. Bijna 20% van de Voerstreek is natuurgebied. De hoogte in Voeren varieert van 49m boven zeeniveau aan de Maas tot het hoogste punt van Voeren, het Stroevenbos en de Reesberg bij Remersdaal (287,5m), meteen ook het hoogste punt van Vlaanderen. De ondergrond van Voeren wordt gekenmerkt door kalk, krijt en mergel en zorgt voor bijzondere plantengroei.

Voeren is administratief een eilandje, geïsoleerd van de rest van de provincie, maar heel herkenbaar qua landschap. Hellingen, hoogstamfruitbomen, hagen, weilanden, houtkanten en holle wegen zijn typische kenmerken. De heuveltoppen en -flanken zijn op veel plaatsen bedekt met bos. Onderaan de hellingen, waar de landbouw niet intensief is, liggen hier en daar kalkgraslanden.

De niet beboste hellingen in Voeren zijn vaak ‘trapsgewijs’ opgebouwd met taluds en graften. Deze zijn mettertijd ofwel natuurlijk ontstaan aan bomenrijen of werden gemaakt door landbouwers om erosie van hun weiden te voorkomen. Hoewel de graften (begroeide stukken taluds) parallel lopen met de reliëflijnen zijn er ook talrijke diepe holle wegen die net dwars op de helling liggen. Ze werden uitgesneden door eeuwen van gebruik met paard en kar in combinatie met watererosie.Op de flanken groeien vandaag heel wat echte bosplanten, zoals de gele dovenetel, muskuskruid, gevlekte aronskelk, look-zonder-look en salomonszegel.

Graften op helling (© wikipedia.org)

Houtkanten op holle weg Reesberg (© routeyou.com)

WEILANDEN

De landbouwsector is de grootste ruimtegebruiker in Voeren en beslaat meer dan 70% van de oppervlakte. Naast de specifieke fysische kenmerken zoals het reliëf en bodem is het landschap doorheen de geschiedenis altijd sterk gelinkt geweest aan de ruimtelijke invloeden van de landbouwactiviteit, met de melkveesector als voornaamste. Zo ontstond het nu welbekende bocagelandschap (halfopen landschap dat wordt gekenmerkt door een lapjesdeken van kleine onregelmatige percelen die worden afgeschermd door heggen, houtwallen of muurtjes). De grote toename van het aantal weidepercelen in de westelijke Voerstreek en in het dal van de Voer vanaf 1880 is een gevolg van de graancrisis.

Gedurende de laatste tientallen jaren zijn er wel enkele belangrijke veranderingen waar te nemen in de landbouwactiviteit die een impact op het landschap hebben gehad of in de toekomst zullen hebben. De afname van het aantal landbouwers en de economische druk werkt intensivering en schaalvergroting in de hand. Verder zien we een toenemend belang voor akkerbouw (maïs) die de melkveesector stilaan vervangt. Dit heeft ook belangrijke gevolgen voor het landschap daar deze heroriëntering gepaard gaat met het verdwijnen van grasland en bijhorende kleine landschapselementen. Door het rationaliseren van landbouwgrond worden kleinere percelen samengevoegd waarbij de landschapselementen (houtkanten, hagen graften en fruitbomen) tussen de percelen verwijderd worden. Ook verschijnen er meer grootschalige bedrijfsgebouwen in het landschap.

Het feit dat het Voerense landschap tot nu toe nog redelijk gespaard is gebleven van deze trend is tweeledig. Aan de ene kant zijn sommige percelen absoluut niet geschikt om als akkergrond te gebruiken (zoals de zeer hellende percelen in het oosten van Voeren). Anderzijds is er een sociaal-culturele motivatie. Voerense boeren zijn schijnbaar meer verknocht en begaan met het pittoreske graslandschap en willen het in het mate van het mogelijke ook zo houden.

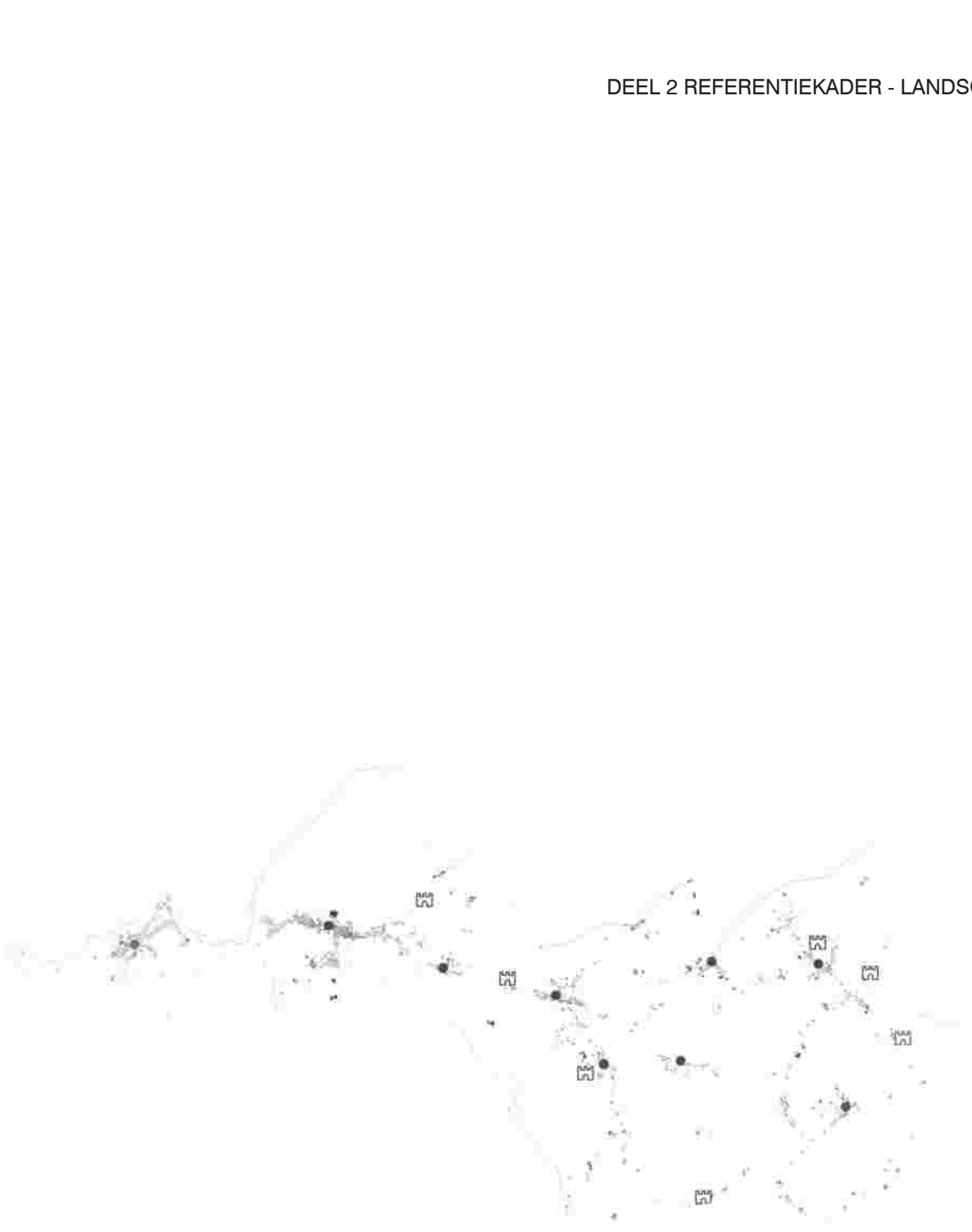
Bovendien hebben ‘ongescheurde’ graslanden een grote botanische kwaliteit en versterken de biodiversiteit. Ze nemen praktisch evenveel koolstof op als bospercelen. Eenmaal zulk grasland wordt omgeploegd of omgevormd tot akkerland is er geen weg terug. Akkers zijn ook erosiegevoeliger dan de graslanden wat in het reliëfrijke Voeren kan zorgen voor ongewilde modderstromen.

Bocagelandschap met graasweide (© natuurpunt.be)

Akkerlandschap in Voeren (© googlestreetview.be)

DORPJES EN ERFGOED

De Voerstreek groepeert zes kleine dorpjes (Moelingen, ‘s-Gravenvoeren, Sint-Martens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren, Teuven en Remersdaal), die in 1976 tot één fusiegemeente “Voeren” werden omgedoopt.

Een element, dat het uitzicht van de gemeente in hoge mate bepaalt, is de uitsluitend agrarische uitbouw van het gebied. Het ontbreken van andere tewerkstelling dan de landbouw (buiten de verwerking van de landbouwproducten) en de vrij geïsoleerde ligging bij gebrek aan uitgebreide transportinfrastructuur hielden de bevolkingsaangroei laag. Hierdoor, en door het feit dat geen ruilverkavelingen werden uitgevoerd, bleven de bestaande historische structuren en het landelijke uitzicht gaaf bewaard, op enkele zeer recente en beperkte ontwikkelingen na, onder meer de toenemende druk van het toerisme.

De architectuur van het landelijk gebied van de Voerstreek bleef, veel langer dan een stedelijk gebied, gedomineerd door de houtbouw. Tot in de 19de eeuw wordt het grootste aantal gebouwen in vakwerk opgetrokken. De oudste voorbeelden van stenen gebouwen zijn de kerken en kloosters, en de versterkte herenhuizen van de adel. De gemeenten omvatten naast kerk, gemeentehuis met school, en een eventueel kasteel, oorspronkelijk alleen hoeven, aangezien vrijwel de hele bevolking in de landbouw tewerkgesteld was. De eerste echte burgerhuizen, die niet fungeerden als woonhuis voor een naast- of achtergelegen hoeve, dateren uit de tweede helft van de 19de eeuw. De aanwezigheid van een rijke en unieke geschiedenis, gecombineerd met de talrijke kastelen, kerken, grafkruizen, kapelletjes, dorpspompen, elektriciteitscabines, woonhuizen, gevels, dorpsgezichten, landschappen en vakwerkhuizen die worden beschermd maakt duidelijk dat de streek één groot monumentenpark is.

Ondermeer door een sterke toename van het aantal toeristen kent Voeren vanaf 1990 een gestaage toename van het aantal hotels en B&B’s. Dankzij de grote aantallen wandelaars en fietsers is binnenkort niet langer de landbouw, maar wel de recreatieve sector de belangrijkste werkgever in Voeren.

Elektriciteitscabines als onroerend erfgoed (© hbvl.be)

Vakwerkhuizen Voeren (© visitlimburg.be)

KERNKWALITEITEN

Een kleinschalig, pittoresk en intact landschap van heuvels en dalen met weidse graslanden en authentieke dorpsgezichten.

Kleinschalig, pittoresk en coherent landschap met een uitgebreid assortiment aan erfgoed

De kronkelende wegen van Voeren doorkruisen het heuvellandschap en leiden langsheen charmante dorpjes, oude vakwerkhuizen en imposante kasteeldomeinen. Historisch ingebed in het landschap vind men tal van geklasseerde gebouwen, kapelletjes, grafkruizen en dorpsgezichten terug. De kleinschaligheid van de streek maakt dat het geheel herkenbaar, nostalgisch en authentiek overkomt, hetgeen wat op zijn beurt weer zorgt voor nieuwe bedreigingen.

Intact, aantrekkelijk en historisch agrarisch landschap met aanwezige kleine landschapselementen en een goede synergie tussen agrarische bedrijfsvoering en landschapsbeheer

Het ontbreken van andere tewerkstelling buiten de landbouwsector en de geïsoleerde ligging door de landsgrenzen zorgden dat bestaande historische structuren en het landelijke uitzicht gaaf werden bewaard. Holle wegen, graften en hagen zijn voorbeelden van kleine landschapselementen die in tegenstelling tot andere streken hier wel rijkelijk zijn terug te vinden. De Voerstreek staat voornamelijk bekend als weidestreek met graslanden, melkveehouderijen en enkele hoogstamfruitbomen. De boeren kiezen hier niet meteen voor schaalvergroting omdat ze schijnbaar meer verknocht en begaan zijn met het pittoreske landschap. Om het leefbaar te houden nemen ze ook andere taken op als verbreding van de bedrijfsvoering (toeristische voorzieningen, landschapsbeheer). Ook de samenwerking tussen bewoners, boeren en natuurverenigingen is een voorbeeld in Vlaanderen.

Aantrekkelijke toeristische bestemming als wandel- en stiltegebied

Sinds de tweede helft van de 20ste eeuw volgen de economische en technische evoluties elkaar in sneltempo op. Als tegenhanger van dit verhaal is de mens steeds meer opzoek naar ‘onthaasting’ en een back-to-the-roots gevoel. Geen plek beter om te ontspannen en tot rust te komen als de Voerstreek, waar de tijd ogenschijnlijk is blijven stilstaan. Bezoekers vinden hier tussen de pittoreske dorpen ook een schijnbaar intact natuurlandschap. Het stiltegebied van Altenbroek in Voeren moet de wandelaar in staat stellen om van de complete rust te genieten en ontspannen te luisteren naar het geluid van de vogels en het geruis van de bladeren. Het wandel- en fietsnetwerk wordt bovendien ondersteund door een uitgebreid aanbod aan eet- en drankmogelijkheden, hotels, B&B’s, brouwerijen... Het verbaast dan ook niet dat het toerisme in de Voerstreek sinds 1990 gestaag is blijven groeien en zelfs een toeristische attractor van bovenregionale schaal is geworden.

ONTWIKKELINGSKANSEN

- × Door de ligging in de luwte van stedelijke regio's is het gebied grotendeels **gespaard gebleven van sterke verstedelijking**
- × Toeristische **aantrekkingskracht** door uniek en intact landschap
- × Ontwikkeling van **stiltegbieden** en bijhorend (wandel- en fiets)toerisme

BEDREIGINGEN

- × Het **verdwijnen van (melk)veeteelt** en bijhorende kenmerkende graslanden
- × Het **omzetten van grasland naar akkerbouw** met erosie en modderstromen als gevolg
- × Het **uitblijven van opvolging voor boeren** met als gevolg overnames en opkoop door grote industriële landbouwbedrijven
- × Impact van de **toeristische dynamiek** op het landschap

RELATIE MET ANDERE LAGEN

//